

Juridische strijd
Is een kind geboren uit incest zelf slachtoffer?

IN HET NIEUWS 10-11

Tanzania
Stabiliteit onder druk door bloedige rellen na verkiezingen

BUITENLAND 20

Necrologie
Joost Prinsen zag het docentschap als zijn beste rol

IN HET NIEUWS 6-7

Verkiezingen
Wordt Mamdani burgemeester van New York?

BUITENLAND 15

Klimaatop
EU is het oneens, en dan moet de top nog beginnen

ECONOMIE 24-25

ANALYSE VERKENNING

Jetten staat voor moeilijke taak. Door het midden of over rechts?

De laatste restzetel bepaalt of D66 een nipte meerderheid kan vormen met VVD, CDA en JA21. Zo niet, dan is Rob Jettens voorkeursvariant met GroenLinks-PvdA weer in beeld. Er wacht hem een taaie opgave stabiliteit te scheppen.

Pim van den Dool

DEN HAAG

Het is een ambitie die D66-leider Rob Jetten zelf formuleerde tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in september: dat vóór de Kerst een nieuw kabinet aan de slag gaat „dat eenheid uitstraalt”. Het was ver voordat Jetten kon weten dat hij met D66 de verkiezingen zou winnen en nu zelf hoofdverantwoordelijk wordt voor die moeilijke opdracht.

Dinsdag komen de fractievoorzitters van alle in de Tweede Kamer gekozen partijen bijeen. In dat gesprek stelt D66 een verkenner voor die langs alle partijen gaat om mogelijke coalities te onderzoeken.

Dat begin van de formatie wordt in-

gewikkeld omdat het aantal varianten voor een meerderheidskabinet nog onduidelijk is. Dat heeft te maken met de laatste restzetel, die mogelijk naar D66 als grootste partij gaat (dan ten koste van de SP). Of dat gebeurt, is afhankelijk van de uitslag onder briefstimmers uit het buitenland die maandagavond of dinsdag wordt gepubliceerd.

Als D66 inderdaad met die restzetel 27 zetels krijgt, komt de rechtse combinatie van D66, VVD, CDA en JA21 op een nipte meerderheid in de Tweede Kamer van 76 zetels. Daarmee zou zo’n rechts kabinet een alternatief worden voor de getalsmatig meest logische optie: een middenkabinet, met GroenLinks-PvdA in plaats van JA21 (86 zetels).

Zo’n „breed middenkabinet” ge-

niet de voorkeur van D66-leider en kandidaat-premier Rob Jetten. Afgelopen vrijdag zei hij dat „samenwerking in het midden echt de boodschap is van deze uitslag”. Jetten doelt daarmee op de grote winst van D66 en ook

Meerdere spelers hebben al in de campagne gepleit voor een ‘stabiel’ kabinet

op de dertien zetels die het CDA heeft gewonnen, een andere middenpartij.

Dat Jetten graag een coalitie met GroenLinks-PvdA wil gaan leiden, ligt voor de hand. Die progressieve

partij is voor D66 op een aantal grote thema’s een vanzelfsprekende bondgenoot - denk bijvoorbeeld aan het stikstof- en klimaatbeleid. Met het toevoegen van GroenLinks-PvdA voorkomt Jetten ook dat D66 de meest linkse partij wordt in een kabinet met verder louter rechtser partijen. Zo’n coalitie met JA21 noemde Jetten vrijdag, gezien de grote inhoudelijke verschillen met de partij van Joost Eerdmans, „niet mijn eerste voorkeurscoalitie”.

Groot obstakel

Voor het brede middenkabinet dat D66 ambieert, bestaat een groot obstakel, namelijk dat de VVD in de campagne GroenLinks-PvdA heeft uitgesloten. Partijleider Dilan Yesilgöz heeft keer op keer verkondigd dat

tussen links en haar partij zo goed als „onoverbrugbare” verschillen bestaan. Yesilgöz heeft haar kiezers beloofd niet in een - zoals zij het zelf verwoordde - een „links kabinet” met GroenLinks-PvdA te gaan zitten.

Die belofte lijkt de VVD extra stemmen te hebben opgeleverd. Uit het kiezersonderzoek dat Ipsos I&O op verkiezingsdag deed, blijkt dat maar liefst een derde van alle VVD-kiezers strategisch heeft gestemd. Die stemmers geven aan dat ze voor de VVD kozen om te voorkomen dat „een andere partij in de regering komt”. Die andere partij is natuurlijk GroenLinks-PvdA, en daarmee lijkt het voor Yesilgöz moeilijk of zelfs onmo-

Lees verder op pagina 2 »

IN HET LAND
VOLENDAM

PETRA DE KONING

Het café in Volendam, na het bezoek van Geert Wilders

Op de laatste zaterdag voor de verkiezingen, vorige week, stond Geert Wilders in café De Vliegende Hollander in Volendam. Er waren PVV-aanhangers uit het hele land en ook veel kandidaat-Kamerleden van de PVV, journalisten, fotografen. De PVV trakteerde op kibbeling. Wilders ging achter de toonbank op de foto met acht jonge vrouwen, bijna allemaal blond, die hielpen in de bediening. Buiten regende het.

Deze zaterdag zitten in De Vliegende Hollander vier twintigers uit Hongarije, een van hen weet wie Wilders is. „Een vriend van Orbán. En wij houden niet van Orbán.” Er is een vrouw uit de Filipijnen samen met haar man, een Macedoniër. Achter de toonbank staat een zwarte vrouw, ze schepst voor de toeristen vis en saus in bakjes. De eigenaar van het café is er niet, de vrouw die in zijn plaats de leiding heeft, wil me weg hebben. „Ik vind het niet prettig als u hier met mensen praat.”

Het regent weer. Volendammers, hoor ik bij de haven, komen nooit in De Vliegende Hollander. Onder de luifel van een winkel zegt muzikant Thomas Tol, 75 jaar, dat hij wel had geprobeerd om Wilders te zien. Maar het was te druk. „Ik kon geen glimp opvangen.” Hij had die middag tegen een journalist van *De Telegraaf* gezegd dat hij op het CDA ging stemmen. Maar het was, zegt hij nu, toch Mona Keijzer geworden, de nummer 2 van BBB die zelf ook uit Volendam komt. „Ik vind dat zij verstandig praat.”

In 2023 had 43 procent van de inwoners van Edam-Volendam op de PVV gestemd, woensdag was dat 28 procent. BBB verloor zo’n beetje overal, maar niet in Volendam: daar ging die partij van 8 naar 11 procent, bijna alle BBB-stemmen (2.874) waren voor Keijzer. Zij kreeg er 2.629, Caroline van der Plas 194.

Op de dijk en in café Lennon’s spreek ik met PVV’ers die niet zijn gaan stemmen en daar nu

spijt van hebben, met ex-PVV’ers die Wilders een slechte verliezer noemen omdat hij berichten verspreidt over gesjoemel met stembiljetten, en ook met D66’ers. Het is moeilijk, zeggen zij, om in Volendam níét rechts te zijn. Het valt me op dat FVD’ers niet zeggen dat ze op FVD hebben gestemd, ze zeggen „op Lidewij”.

Met één zo’n ‘op Lidewij’-stemmer, Simon Kemper, loop ik mee het dorp in, onder zijn paraplu. Hij is 63, hij werkte in een magazijn, hij was ook chauffeur en visfileerder, nu is hij met pensioen. Dat veel Volendammers rechts zijn, komt volgens hem omdat ze hard werken. „De rijkdom die ze met bloed, zweet en tranen hebben verdiend, willen ze niet delen.” En als dat niet zo aardig klinkt: „Dan maar niet.”

Wilders is ‘een vriend van Orbán’, zegt een Hongaarse toerist. ‘En wij houden niet van Orbán’

Op een van de huizen waar we langskomen hangt, heel hoog, een bordje: „In 1916 kwam het water tot HIER!” Waar zouden de Volendammers naartoe vluchten, vraag ik aan Simon Kemper, als dat weer gebeurt? Hij denkt even na. „Een sporthal op de Grebbeberg?” Hij denkt dat vluchten voor „iets verschrikkelijks” anders is dan vluchten voor armoede. Al wil hij niet gezegd hebben dat Volendam zijn rijkdom wel wil delen met mensen die iets verschrikkelijks hebben meegemaakt. „Wij willen géén azc.”

Dat hoge water, zegt hij dan, komt er echt niet zomaar. „Je kan mij dus net zo goed vragen: wat doe je als de lucht naar beneden valt?”

Jetten vraagt ‘lef van politiek leiders’

» Vervolg van voorpagina

gelijk die blokkade van links direct op te geven.

Dat is wel wat Jetten de VVD vraagt. Afgelopen vrijdag riep hij Yesilgöz op „te reflecteren op de uitslag en constructief bij de verkenner aan tafel te komen”. De ingewikkelde uitslag „vraagt van alle politiek leiders lef en verantwoordelijkheid”, zei de D66-leider.

GroenLinks-PvdA stelde zich maandag na de uitverkiezing van Jesse Klaver tot nieuwe fractievoorzitter alvast constructief op. Hoewel Klaver zei dat zijn partij zowel in een coalitie als in de oppositie kan belanden, constateerde hij dat er „blokkades liggen”, die volgens hem onderdeel vormen van „een ouderwets politiek spel”. Klaver riep Yesilgöz op te stoppen met „de uitsluitspelletjes”. Daarmee legt GroenLinks-PvdA net als D66 de bal bij de VVD.

CDA cruciaal

Minstens zo cruciaal in de beginfase van de formatie is de positie van het CDA van Henri Bontenbal, die de dag na de verkiezingen nog geen voorkeur voor een coalitie wilde uitspreken. Het CDA lijkt evenals de VVD in elke getalsmatige combinatie nodig en het kan dus gewicht in de schaal leggen door wél een duidelijke voorkeur uit te spreken. Bontenbal zei in de campagne alleen dat hij liever met de VVD samenwerkt dan met GroenLinks-PvdA, maar of dat ook voor JA21 geldt, is nog maar de vraag.

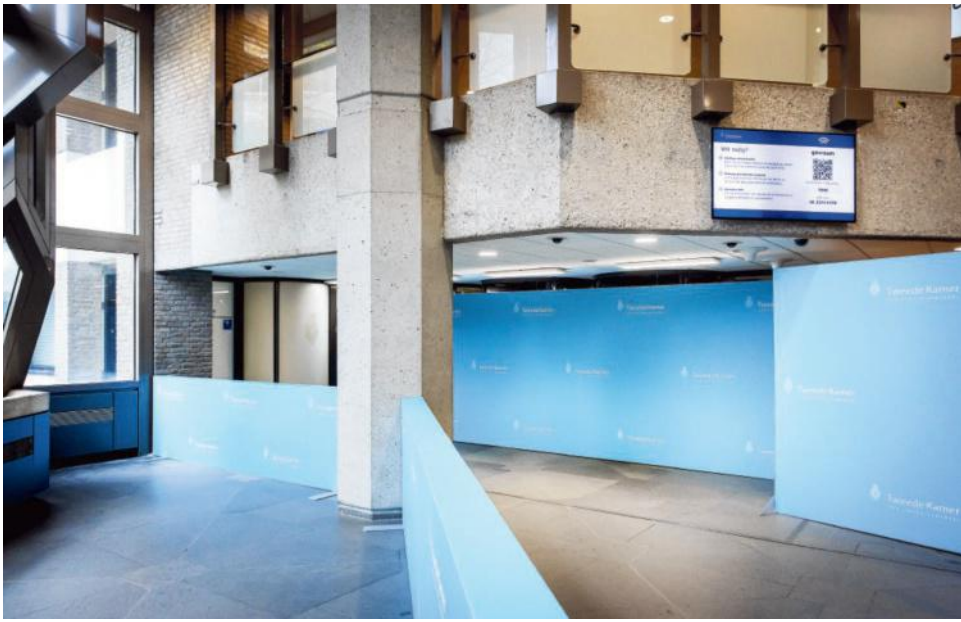
Meerdere hoofdrolspelers van de formatie hebben al in de campagne nadrukkelijk gepleit voor een „stabiel” kabinet. Daarvoor lijkt de vraag of D66 de extra restzetel krijgt cruciaal. Een rechts kabinet van D66, VVD, CDA en JA21 dat maar tot 75 zetels komt, heeft geen meerderheid en is op voorhand niet stabiel.

Senaat

Zelfs met 76 zetels is zo’n kabinet overigens kwetsbaar: maar één Kamerlid hoeft zich af te splitsen en de meerderheid is weg. VVD-leider Yesilgöz heeft eerder BBB genoemd als potentiële partner in een rechts kabinet, maar met ook die partij erbij - een vijfde partij nota bene - wordt een kabinet leiden voor D66 alleen maar onaantrekkelijker. Voor stabiliteit zullen partijen ook kijken naar de Eerste Kamer. Daar heeft het middenkabinet met GroenLinks-

Met het toevoegen van GL-PvdA wil Jetten voorkomen dat D66 dat de meest linkse partij in de coalitie wordt

PvdA met 37 zetels bijna zicht op meerderheden (38 zetels nodig). Een rechts kabinet met JA21 komt maar tot 24 zetels, met BBB erbij ook tot 37. De huidige senaat is voor het nieuwe kabinet trouwens van beperkt belang: in maart 2027 worden al nieuwe Provinciale Statenverkiezingen gehouden, waarna de verhoudingen weer veranderen.

De ingang van het formatiegebied in de Tweede Kamer. FOTO KOEN VAN WEEEL/ANP

Oud-GroenLinks-leider Jesse Klaver is de nieuwe partijleider van GroenLinks-PvdA nadat Frans Timmermans is opgestapt. FOTO’S KOEN VAN WEEEL/ANP

POLITIEK

Klaver stapte opzij en zegt nu: ‘Soms is leiderschap een stap naar voren doen’

Jesse Klaver, goed in het onderhouden van relaties, gaat fusiepartij GroenLinks-PvdA leiden - in ieder geval tijdens de formatie.

Liam van de Ven

DEN HAAG

Jesse Klaver (39) mag het gaan doen: GroenLinks-PvdA leiden in de Tweede Kamer tijdens de formatie. Dat heeft de fractie maandagochtend besloten. Klaver was de enige kandidaat voor de gehavende partij, die van 25 naar 20 zetels zakte, waarna haar leider Frans Timmermans aftrad.

Klaver is ervaren. Van 2015 tot 2023 was hij GroenLinks-leider, sinds 2010 Kamerlid. Hij werkte vanaf 2021 actief aan de fusie, gold als de rechterhand van Timmermans en heeft veel bijgedragen aan het opleiden van de nieuwe generatie Kamerleden. Tegelijk is Klaver, die tien jaar geleden gold als aanstormend politiek talent, inmiddels een bekend gezicht aan wie tegenslagen kleven, zoals de mislukte pogingen om tijdens de formaties in 2017 en 2021 onderdeel te worden van de regering.

De nieuwe partijleider heeft een dubbele boodschap: Klaver benoemt dat hij in Den Haag „bijna alles al” heeft meegemaakt én hij zegt onderdeel uit te maken van een nieuwe, frisse generatie. Hijzelf en bijvoorbeeld D66-leider Rob Jetten en ChristenUnie-leider Mirjam Bikker, staan voor een „andere manier van politiek bedrijven”. Hun generatie - eind der-

tig, begin veertig - wil „oprechte politiek”, herhaalt Klaver maandagochtend meermaals.

‘Uitsluitspelletjes’

De formatie zal de komende tijd de politiek beheersen. Van Klaver is al lang bekend dat hij minister wil worden. Nu zegt hij: „Het initiatief ligt bij Jetten, wij zijn bereid overal aan bij te dragen.” Dat kan ook vanuit de oppositie, benoemt hij.

Klaver geldt als een handig en pragmatisch Kamerlid, dat zacht is in de omgang. Hij is goed in relaties onderhouden, ook met rechtse politici zoals oud-VVD-leider Mark Rutte. Toch kan zijn aanstelling als partijleider GroenLinks-PvdA kwetsbaar maken. De VVD heeft in de campagne GroenLinks-PvdA uitgesloten als coalitiepartner, vooral omdat GroenLinks haar niet aanstaat. VVD’ers zien dat het uitsluiten een van de redenen is dat ze beperkt heeft verloren deze verkiezingen, van 24 naar 22 zetels. Veel liever wil de VVD formeren met JA21.

Klaver noemde maandag zulke „uitsluitspelletjes” en „blokkades” „ouderwets”. Zelf stelt hij zich flexibel op. En op die manier probeert hij de VVD als niet-constructief neer te zetten.

Dat Klaver het leiderschap ambieerde, is geen geheim. In 2023 liet hij

Jesse Klaver voorafgaand aan een fractievergadering van GroenLinks-PvdA na de Tweede Kamerverkiezingen.

toenmalig Eurocommissaris Frans Timmermans voorgaan. Afgelopen juni zei hij in een interview met *NRC*: „De leider kón niet een van de zittende leiders [van GroenLinks of PvdA] zijn. Dan zou me worden toegedicht dat ik het voor mezelf deed.” Hij beschouwde het als de verantwoordelijke keuze: „Soms is leiderschap een stap opzijzetten.”

Op deze maandagochtend herhaalt

hij die zin vaak, nu voegt hij toe: „En soms is leiderschap een stap naar voren doen.” Zijn opgewekte gelaat lijkt prijstegeven dat hem dat beter bevalt. In het interview met *NRC* vertelde Klaver dat hij met moeite het leiderschap van GroenLinks had afgestaan. „Ik dacht altijd dat wij Nederland zouden veranderen, en dat ik dat hoogstpersoonlijk moest doen, als leider”, zei hij. „Ik heb nooit geleden onder de

verantwoordelijkheid die ik had als partijleider, het is de mooie baan in de wereld. Ik vond het lekker.”

Marjolein Moorman

Wie maandag al even zonnig kijkt, is Marjolein Moorman. Ze was voorheen onderwijswethouder en lijsttrekker in Amsterdam namens de PvdA, die ze in 2022 de grootste maakte in de hoofdstad. Moorman wilde in 2023 evenals Klaver de partij leiden, maar liet Timmermans voor. Nu leek ze de enige tegenkandidaat van Klaver, tot ze dit weekend bekendmaakte zich achter hem te scharen.

Deze maandag is Moorman een van de vele kersverse Kamerleden die hun allereerste dag in de Haagse politiek beleven - al mag ze wel direct plaatsnemen naast Klaver aan de fractietafel. Moorman heeft „100 procent vertrouwen” in Klaver: „Hij heeft de formatie voorbereid, hij zit hier al lang, hij heeft de contacten.”

De vraag is of Klaver een tussenpaus blijft of vervolgens ook de volgende lijsttrekker van GroenLinks-PvdA wordt. Hij denkt in ieder geval over een jaar nog partijleider te zijn, dan is ook de fusie als het goed is voltooid. Moorman vindt vragen over het toekomstig leiderschap „veel te voorbarig”. Maar, zegt ze ook: „Nu is nu [...] straks is straks”.

INTERVIEW **KYRA HANEMAAIJER** ONDERZOEKER

Fors hogere straffen voor Marokkaanse Nederlanders na moord op Wiersum

Kort na de moord op Derk Wiersum straffen rechters verdachten met een Marokkaanse achtergrond zwaarder dan anderen.

Camil Driessen
AMSTERDAM

In de weken na de moord op advocaat Derk Wiersum in september 2019 kregen verdachten met een Marokkaanse achtergrond gemiddeld een 71 procent hogere gevangenisstraf dan verdachten zonder migratieachtergrond. Dat blijkt uit onderzoek van de Erasmus Universiteit, Vrije Universiteit en Universiteit van Gotenburg naar veroordelen binnen de rechtspraak waarbij 37.534 uitspraken in de periode 2014 tot en met 2019 zijn onderzocht.

„Ons onderzoek laat zien dat rechters onbewuste veroordelen hebben die verbonden zijn aan bepaalde migratieachtergronden”, licht onderzoeker Kyra Hanemaaijer telefonisch toe. „En dat die veroordelen zich sterker manifesteren na zo’n schokkende gebeurtenis als de moord op Wiersum.”

Het onderzoek, dat binnenkort gepubliceerd wordt, sluit aan bij een beperkt aantal onderzoeken die veroordelen binnen de rechtspraak bloot lijken te leggen. Zo bleek afgelopen zomer uit WODC-onderzoek dat verdachten met een migratie-achtergrond zwaarder worden gestraft en dat daarvoor geen verklaring is.

In Nederland werd niet eerder aangetoond dat rechters na een ingrijpende gebeurtenis een etnische groep zwaarder straffen. Uit Hanemaaijers onderzoek blijkt dat verdachten met een Marokkaanse achtergrond (tot de derde generatie) in de weken na de moord op Wiersum een flink hogere gevangenisstraf kregen: gemiddeld drie maanden meer. Die hogere straf liet zich overal zien:

van drugsdelicten tot doodslag.

Is dit nou discriminatie?

„Het onderzoek laat zien dat sprake is van willekeur en dat rechters veroordelen hebben over bepaalde migratieachtergronden die sterker worden na zo’n schokkende gebeurtenis. Of dit structurele discriminatie is, kunnen we niet zeggen. Wel dat rechters worden beïnvloed door gebeurtenissen van buitenaf.”

Waarom lichten jullie de moord op Derk Wiersum uit?

„Op zoek naar een criminele stereotypering kom je al snel uit bij de Mocro Maffia. Die wordt zo erg gekoppeld aan migratieachtergrond dat het ons een goed onderzoeksonderwerp leek. De moord op Derk Wiersum was een grote schok in Nederland en minister van Justitie Grapperhaus typeerde de moord al snel als een aanslag op de rechtsstaat.”

Is er een reden dat jullie slechts strafzaken tot vier weken na de moord op Wiersum analyseerden?

„Het effect dat wij onderzoeken doet zich alleen kort na een schokkende gebeurtenis voor, vandaar dat wij keken naar de uitspraken in de eerste

”

Het onderzoek laat zien dat sprake is van willekeur en dat rechters veroordelen hebben

vier weken na de moord. Vervolgens hebben we ook gekeken naar de weken daarna en dan blijkt dat het effect na vier weken uitdooft. Straffen zijn dus niet blijvend hoger gebleven voor verdachten met een Marokkaanse achtergrond.”

Dat klinkt positief. Maar uit uw onderzoek komt toch ook naar voren

Kyra Hanemaaijer. FOTO PRIVÉARCHIEF

dat Marokkaanse verdachten voor de moord op Wiersum een hogere straf krijgen dan verdachten zonder migratieachtergrond?

„Dat kan inderdaad een teken zijn van bevooroordeeldheid bij rechters, maar dat kunnen wij niet bewijzen. Wij hebben gecorrigeerd voor een scala aan eigenschappen van de zaken zoals recidive en zelfs socio-economische kenmerken zoals waar verdachten wonen en of ze een baan en kinderen hebben. Dan blijkt dat verdachten met een Marokkaanse achtergrond gemiddeld zo’n 5 procent hogere straf krijgen dan verdachten zonder migratie-achtergrond. Dat kan dus samenhangen met bevooroordeeldheid van rechters. Maar het

kan ook veroorzaakt worden door iets wat wij niet in data kunnen vatten. Bijvoorbeeld dat ze in de rechtszaal minder berouw tonen of dat ze een advocaat van mindere kwaliteit hebben.”

Voor de moord op Wiersum werd in de door jullie onderzochte periode alleen Giermo B. gearresteerd: iemand zonder Marokkaanse achtergrond. Pas later volgde een lid van de Taghi-familie.

„Dat is inderdaad heel typisch. Het laat zien dat de beeldvorming dat dit hogere straf krijgen dan verdachten zonder migratie-achtergrond. Dat hebben een nieuwsanalyse gemaakt en daaruit blijkt dat in de vier weken

Reactie Raad voor de rechtspraak

Het is goed is dat er onderzoek wordt gedaan naar veroordelen bij rechters, aldus de Raad voor de rechtspraak, die het onderzoek nader gaat bestuderen. „Dit soort signalen van mogelijk ongerechtvaardigd onderscheid of ongelijke behandeling op basis van onbewuste processen/verooroordelen zijn voor ons van groot belang, want dit staat haaks op waar onze organisatie voor staat.”

Volgens de Raad voor de rechtspraak lijkt het onderzoek in lijn met andere recente onderzoeken naar „onbewuste processen zoals veroordelen bij rechters”.

Vanwege die onderzoeken wordt binnen de rechtspraak gewerkt aan meer aandacht en bewustwording „van het belang van onbevooroordeelde oordeelsvorming door rechters”.

na de moord veel kranten Marokkaanse migratieachtergrond en criminaliteit in één artikel noemden.”

In Nederland stellen rechters weinig eisen aan de strafmotivering. Ligt daar een oplossing?

„Er ligt in het Nederlandse strafrechtssysteem veel focus op hoe rechters in het vonnis de schuld motiveren. Ik vind dat ook meer belang gehecht zou moeten worden aan de strafmotivering. Uit de gedragsnormie blijkt dat als mensen meer moeten nadenken wat voor beslissing ze nemen - bijvoorbeeld omdat ze die op papier moeten zetten - de beslissing minder onderhevig is aan veroordelen.”

Het azc Dommer van Poldersveldtweg in Nijmegen waar voornamelijk Eritreeërs en Afghanen verblijven. FOTO MANON BRUINGA/ANP

CIJFERS CBS

Flink minder asielaanvragen, vooral minder Syriërs, meer nareizigers

In de eerste negen maanden van 2025 vroegen 16.600 mensen asiel aan, een derde minder dan in diezelfde periode in 2024.

Eline Nugteren
AMSTERDAM

Er zijn flink minder asielaanvragen gedaan in de eerste drie kwartalen van 2025, ten opzichte van diezelfde periode vorig jaar. Dat meldde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) maandag op basis van cijfers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND).

Er vragen vooral minder Syriërs asiel aan in Nederland, vermoedelijk vanwege de val van het regime van president Bashar al-Assad.

In de eerste negen maanden van 2025 vroegen 16.600 mensen voor het eerst asiel aan in Nederland. Dat is een derde minder dan in dezelfde periode vorig jaar.

In het derde kwartaal ging het om 6.800 nieuwe asielaanvragen. De meeste aanvragers hadden de Eritrese nationaliteit (990 personen), gevolgd door Syriërs (860).

Na val van Assad

De daling komt vooral doordat minder Syriërs asiel aanvragen. In de eerste negen maanden van dit jaar dienden 2.400 Syriërs een eerste asielaanvraag in, tegenover 8.900 in de eerste negen maanden van 2024.

Volgens migratie-expert Carolus

Grütters van het Centrum voor Migratierecht van de Radboud Universiteit Nijmegen is ook elders in Europa sprake van een vergelijkbare daling. „Nederland beweegt gewoon mee”, zegt Grütters. „Ons aandeel ligt al jaren stabiel rond de 3 tot 3,5 procent van alle eerste asielverzoeken die in Europa worden gedaan.”

Toelatingsbeleid aangescherpt

Sinds de val van het regime van president Bashar al-Assad eind 2024 beschouwt de Nederlandse regering delen van Syrië als veiliger. Volgens de missionair minister David van Weel (Asiel, VVD) is de situatie in Syrië nu dermate veilig dat hij het toelatingsbeleid aanscherpte.

Volgens Grütters is die redenering „bedoeld voor de publieke tribune” en „in strijd met een uitspraak van het Hof van Justitie van de EU”, zegt hij. „Een lidstaat kan een land niet gedeeltelijk als veilig verklaren. Voor de vraag of iemand recht heeft op bescherming, heeft dat geen juridische waarde.”

Hij betwijfelt dat het Nederlandse asielbeleid een directe invloed heeft op het aantal asielaanvragers. „De grote bewegingen worden bepaald door internationale ontwikkelingen. Politici doen graag alsof ze aan de knoppen kunnen draaien, maar in werkelijk-

heid is dat effect marginaal.”

In de eerste negen maanden van 2025 vroegen 2.400 Eritreeërs voor de eerste keer asiel aan - bijna twee keer zoveel als vorig jaar. De afgelopen jaren gleed Eritrea af tot een totalitaire en militaristische staat zonder politieke oppositie tegen het zittende bewind. Het land geldt inmiddels als een van de armste en meest geïsoleerde landen ter wereld.

Het autoritaire bewind van president Isaïas Afewerki houdt elke vorm van oppositie in toom. De omstrede nationale dienstplicht is feitelijk onbeperkt, en wie die ontwijkt, verliest toegang tot basisvoorzieningen of wettelijke rechten.

Vooral jongeren proberen het land te ontvluchten. In 2024 waren volgens de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR wereldwijd ruim 683.000

Eritreeërs op de vlucht. Duitsland vangt de meeste van hen op, gevolgd door Ethiopië, Soedan en België. Van alle Eritrese asielverzoeken in Nederland kwam het overgrote deel van jongeren onder de achttien.

Gezinshereniging stijgt

Het aantal nareizigers, familieleden van een statushouder, nam ook toe. In de eerste negen maanden waren er 12.100 nareizigers, 40 procent meer dan een jaar eerder. In het derde kwartaal van 2025 kwamen 4.600 nareizigers naar Nederland, het hoogste aantal sinds 2017. Twee derde van hen kwam uit Syrië (3.100 personen).

Volgens Grütters is dat een naïef effect van eerdere asielaanvragen. „Het aantal nareizigers loopt altijd achter op de eerste asielaanvragen”, legt hij uit. „Wat we nu zien, is de gezinshereniging van mensen die drie jaar geleden asiel kregen.”

Er is politiek gezien altijd veel te doen over gezinshereniging. In de programma’s van enkele politieke partijen, waaronder JA21, BBB, SGP, PVV en VVD, staat dat de regels daaromtrent moeten worden aangescherpt. Op dit moment wachten 59.000 vluchtelingen met verblijfspapieren op hereniging met hun kinderen of partner, blijkt uit IND-cijfers.

GEORGANISEERDE MISDAAD

Zoektocht naar nieuwe advocaat voor Taghi mislukt

Sinds de arrestatie van zijn advocaat Vito Shukrula dit voorjaar zit Ridouan Taghi zonder advocaat. Het hof bespreekt dit donderdag.

Jan Meeus
AMSTERDAM

De rechtsbijstand van Ridouan Taghi begint uit te lopen op een hoofdpijn-dossier. Het hof in Amsterdam, waar het hoger beroep in de Marengozaak tegen Taghi loopt, liet maandag weten dat er nog altijd geen advocaat is gevonden voor Taghi.

Taghi is begin 2024 tot levenslang veroordeeld als leider van een crimi-

nele organisatie achter een serie onderwereldmoorden en pogingen daartoe. De zestien andere verdachten in deze strafzaak zijn ook allemaal veroordeeld. Naast Taghi kregen nog twee andere verdachten levenslang. Omdat Taghi nog altijd geen advocaat heeft, dreigt de strafzaak tegen alle verdachten vertraging op te lopen.

In september is een oproep gedaan aan alle strafrechtadvocaten om zich te melden als advocaat van Taghi. „Die zoektocht heeft geen resultaat gehad”, zo meldt een woordvoerder van het hof. Het hof is niet op de hoogte van de details over de zoektocht die in handen was van het dekenberaad, een overlegorgaan van de elf dekens die namens de Orde van Advocaten toezicht houden op de advocatuur.

„Wij hebben te horen gekregen dat

er met twee advocaten is gesproken. Wie dat zijn weet het hof niet”, aldus de woordvoerder. „En ook niet waarom het niet gelukt is rechtsbijstand te vinden voor Taghi.”

Het nieuws is maandagochtend bekendgemaakt omdat het hof een aantal beslissingen over het vervolg van de strafzaak Marengo heeft uitgesproken. Hoe het nu verder moet, wordt donderdag besproken tijdens een extra zitting in de rechtbank op het complex van de Extra Beveiligde Inrichting in Vught.

Kiezen tussen twee kwaden

De problemen met de verdediging zijn ontstaan na de arrestatie van Inez Weski in het voorjaar van 2023. De eerste advocaat van Taghi wordt verdacht van het lidmaatschap van de

criminele organisatie van haar cliënt. Haar drie opvolgers legden tijdens het hoger beroep de verdediging neer, mede omdat hun integriteit in het geding zou zijn getrokken.

Vito Shukrula, de opvolger van dit driemanschap, is dit voorjaar aangehouden. Sindsdien zit Taghi opnieuw zonder advocaat. Gezien de mislukte zoektocht naar een nieuwe advocaat, lijkt het hof nog maar twee keuzes te hebben. Of iemand aanwijzen of doorgaan met de strafzaak zonder dat de hoofdverdachte een advocaat heeft.

„Dat is een keuze tussen twee kwaden”, zegt Sven Brinkhoff, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam. „Een advocaat aanwijzen is even onwenselijk als doorgaan met het hoger beroep zonder ade-

quate rechtsbijstand.”

Probleem voor het hof is dat de zaak van de zestien andere verdachten die worden vervolgd in Marengo ook stiltigt. „Dit is een trein die niet meer kan stoppen”, zegt een advocaat die het dossier goed kent. Een mogelijke oplossing is om de zaak van Taghi af te splitsen.

Maar ook dat heeft grote gevolgen omdat alle verdachten worden gezien als lid van dezelfde criminele organisatie. Rechters die zich hebben uitgelaten in de zaak van de medeverdachten van Taghi, kunnen de zaak van Taghi zelf dan niet meer beoordelen omdat ze al een mening hebben gevormd over de feiten. In dat geval zal het hof een nieuwe combinatie rechters moeten aanwijzen en dat leidt ook tot vertraging.

NECROLOGIE **JOOST PRINSEN (1942-2025)**
ACTEUR EN PRESENTATOR

Hij was een fenomenale voordrachtskunstenaar

Hugo Logtenberg
AMSTERDAM

Bekend is het verhaal dat Bredero ooit bij het dorpje Halfweg met zijn slee door het ijs zakte toen hij na een begrafenis in Haarlem op de terugweg was naar zijn woonplaats Amsterdam. Maar Joost Prinsen zou Joost Prinsen niet zijn geweest als hij zijn gezelschap geen quizvraag zou stellen over de anekdote. „Bij wie was de dichter net langs geweest in Haarlem?” Om dan zelf, met zichtbaar plezier, het uitblijvende antwoord te geven: „De schilder Frans Hals!”

Het was die voorliefde voor trivia op het gebied van literatuur, sport, politiek en cultuur die de basis vormde voor *Met het mes op tafel*, de succesvolle tv-quiz die hij met zijn goede vriend Jan Kok bedacht en vanaf het begin in 1997 jaren presenteerde. Omgeven door een team van vertrowelingen etaleerde Prinsen er al zijn kwaliteiten: zijn algemene ontwikkeling, humor, zangtalent, charme en fenomenale voordracht. „Alles viel daar samen”, zei hij zelf over het populaire programma. „Ik wás het mes.”

Aan de opnames ging een grondige voorbereiding vooraf. De quizvragen bedacht hij veelal zelf en probeerde hij uit op zijn vrouw Emma. Eenmaal in de studio kwam het aan op zijn intuïtie en de gezamenlijke tv-ervaring van het team. Intens tevreden was hij met de suggestie van Kok om te zorgen dat een zeer onsympathieke kandidaat juist zou winnen. „Jan zei: ‘Dan denken de mensen: wat een vervelende man. En gaan ze de volgende keer weer kijken, om te zien hoe ie verliest.’” Jaren later kon Prinsen nog schateren

bij de herinnering. „Want precies dat gebeurde!”

Ieder tv-detail van het programma moest kloppen. „Aan mensen die zeiden: ‘Nou, het staat erop’, had ik een hekel. Het moest er niet op staan. Het moest er fantastisch op staan.”

Prinsen (83), die overleed aan de gevolgen van kanker en een herseninfarct, bemoeide zich tijdens de opnames overal mee. Een eigenschap die hij van zijn moeder had, zei hij vergoelijkend. Het gen voor tomeloze ambitie kreeg hij naar eigen zeg-

gen van zijn vader. In alles wat hij tijdens zijn carrière intensief deed - toneel, bridge, zang, tv en het schrijven van columns - vond hij zichzelf „een subtopper”. Om daar lachend aan toe te voegen: „Maar die winnen ook wel eens de etappe naar Alpe d’Huez.”

Ster in declameren

Joseph Jules Thomas Prinsen (1942) groeide op in een katholiek Brabants gezin. Zijn moeder verzorgde de zes kinderen en bestierde het huishouden, zijn vader Claudius was tijdens de oorlog burgemeester van Roosen-

daal en later van Breda. Als de kleine Prinsen negen jaar oud is, haalt zijn oudere broer Dirk hem uit school. Diens mededeling is te groot om meteen te bevatten: hun vader is overleden. Ooms en tantes ontfermen zich over het gezin. Ome Sjuul neemt Prinsen mee naar PSV. Het jochie zou er een levenslange liefde voor de club uit Eindhoven aan overhouden.

De jeugdige Prinsen blijkt een toneeltalent te zijn en een ster in declameren: het voordragen van gedichten, uit het hoofd. Hij doet mee aan wedstrijden en wint, wat hem zijn eerste bijverdiensten oplevert. Zoals in Den Bosch, waar hij met veel vertaging het stedelijk gymnasium doorloopt. „De eerste prijs kon zonder bedenking opnieuw worden toegekend aan Joost Prinsen”, schrijft een lokale verslaggever in 1963.

Zijn voordrachtskunst leidt hem naar de toneelschool in Amsterdam, waar hij les krijgt van Ton Lutz. De gelauwerde acteur is als een vaderfiguur voor Prinsen, die openstaat voor Lutz’ lessen: „Je speelt geen rol, Joost. Je speelt een scène.”

Via Wim Sonneveld belandt hij in de musical *De kleine parade*. Het wordt geen succes. Prinsen voelt zich

er diep ongelukkig en noemt zijn eigen prestaties achteraf „ondermaats”. Voor Sonneveld zelf had hij een zwak, nadat de cabaretier zich bereid had getoond een van zijn medewerkers aan wat geld te helpen door te getuigen over een aanrijding zonder daarbij aanwezig te zijn geweest. Prinsen: „Een charmante laaienlichter.”

Schaakcafé

Het was een categorie mensen aan wiens verhalen hij zich laafde, bij voorkeur in de nachtkroegen van de stad. „Daar zie je veel mislukte figuren”, zei hij. „Dat vind ik interessant, ook om te spelen.” In het schaaekafé op het Leidseplein zei een oudere man die hem de Siciliaanse opningsvariant leerde ooit geïrriteerd: „Wil je wel iets leren?”

Een uitspraak waar hij decennia later als docent op de Kleinkunstacademie in Amsterdam vaak aan moest denken. „De man in het schaaekafé had gelijk: ik stond niet open om van hem te leren. Dat zag ik bij studenten soms ook: ik kan nu wel iets zeggen, maar het is niet het goede moment.”

Het docentschap beschouwde hij als zijn beste rol. Hij werkte met ‘s lands grootste talenten als Paul de Munnik, Remko Vrijdag en Wende Snijders. Voor de omgang met in zijn ogen minder getalenteerde studenten had hij beduidend minder aanleg, erkende hij. „Dan dacht ik bij een student: o God, niet hij. Dat mag je als docent natuurlijk niet uitstralen, maar dat deed ik wel.”

Udele vakgenoten

Zijn lange carrière kenmerkte zich door een grote verscheidenheid aan rollen en strekte zich uit van toneel tot tv-series en van hoorspelen tot musicals. Altijd probeerde hij te verkeren in het gezelschap van de allerbesten. „Dat is gelukt”, zei hij in 2020 terugblikkend tegen *NRC*. Met Wieteke van Dort en Aart Staartjes maakte Prinsen legendarische kindertelevisie met *De Stratemakeropzeeshow*, waarin hij grote roem vergaarde als Erik Engerd.

Voor onder meer het tv-programma *Klokhuis* werkte hij samen met componist Harry Bannink, taalvirtuoso Willem Wilmink en zijn vakgenoten Loes Luca en Hans Kesting. „Bij hen waande ik me in de hemel.” Zijn karakteristieke stem vormde jarenlang het vertrouwde intro van het door hem zo geliefde radioprogramma *Kunststof*.

Prinsen woonde in ‘Bredero’s’ Halfweg met zijn vrouw Emma Wilmink, met wie hij bijna vijftig jaar was getrouwd toen ze begin 2020 overleed. Samen adopteerden ze twee kinderen.

Het huwelijk was intens, vertelde hun oudste dochter Ireen bij de uitvaart van haar moeder. „Jullie steunden elkaar door dik en dun”, zei ze. „Met ruzie als cement van het huwelijk. Het betere gooi-en-smijtwerk ook. Een espresso-apparaat, laptop, noem maar op.” Zelf relativerde Prinsen dat altijd. „Wij hadden alleen gedoe over onnozele dingen. Dat vond ik heel geruststellend.” Over de dood van zijn vrouw („Ik kust de grond waar ze liep”) schreef hij het boek *Na Emma*. In journalist Noraly Beyer vond hij later een nieuwe liefde.

De boomlange Prinsen had een ongekend arbeidsethos en hield intens van zijn werk. Hij bleef zich tot zijn dood verbazen over ijdele vakgenoten zonder zelfspot en zich ergeren aan populistische politici. Toch pretendeerde hij niet het zelf allemaal beter te weten. En ook daarvoor had hij een gepaste verklaring paraat, ontleend aan zijn favoriete schrijver Nescio: „Het leven heeft mij, godzijdank, bijna niets geleerd.”

Zangeres **Wende Snijders** met **Joost Prinsen** in Carré tijdens *Wendes Kaleidoscoop*, een festival samengesteld door Snijders. FOTO PAUL BERGEN/ANP

Presentator **Joost Prinsen** met kandidaten in het programma *Met het mes op tafel* van Omroep Max. FOTO FREEK VAN ASPEREN/ANP KIPPA

Vlnr: Aart Staartjes en Wieteke van Dort met Joost Prinsen in *De Stratemakeropzeeshow* (1974). FOTO ANP KIPPA

HOOGTEPUNTEN

De vijf beste liedjes van Joost Prinsen

Een (niet volledige) lijst met liedjes en andere hoogtepunten uit het rijke oeuvre van acteur, presentator en zanger Joost Prinsen, die maandag op 83-jarige leeftijd overleed.

Wilfred Takken
AMSTERDAM

Joost Prinsen stond bekend om zijn prachtige en geregeld ook controversiële liedjes. Vijf hoogtepunten uit zijn decennialange carrière, op chronologische volgorde:

1 | DE STRATEMAKEROPZEESHOW

In *De Stratemakeropzeeshow* (1972-1974) speelde Joost Prinsen onder meer Erik Engerd, een man met woest haar die iedereen schrik probeerde aan te jagen. De anarchistische sketchshow had een grote invloed op de ontwikkeling van de Nederlandse kindertelevisie en op de kinderemancipatie. Onder leiding van Aart Staartjes vertelde het programma dat de jonge kijkers dat ze rustig het gezag van hun ouders mochten ondermijnen, en dat de samenleving beter naar kinderen en hun problemen moest kijken.

2 | HONDEDROLLEN

Instrumenteel in die ondermijnende sfeer was de scatologische humor. De Deftige Dame (Wieteke van Dort) liet doorlopend scheten, en in het ‘Poep en Pies Menuet’ zong de cast: „Kakkedrolleschijtepoep hanepikkelullie poepjanknor”. *De Telegraaf* sprak er schande van: „VARA leert jeugd schuttingtaal!” Hoogtepunt in deze was het lied ‘Hondedrollen’ van Harrie Bannink en Willem Wilmink: „Honden, poep niet op ons voetbalveld./ Wij hebben er narigheid van./ Als je moet schijten met alle geweld/ doe het thuis in de koeckenpan”.

3 | FREKIE

Dat Joost Prinsssen ook diep kon raken bewees hij in ‘Frekie’, een lied van Harry Bannink en Willem Wilmink over een kind met downsyndroom dat meedoet met straatvoetbal. Ook weer emanciperend bedoeld: het liet zien dat mensen met een verstandelijke beperking niet gelukkig waren en gewoon konden meedraaien in de samenleving. Prinsen zong het in 1974 in *De Stratemakeropzeeshow*, en bracht het in 1977 op single uit: „Misschien vind je Frekie zielig/ Maar dat is-ie niet voor mij/ Want ik zag nog nooit een jongen/ Die zo blij kon zijn als hij.”

4 | PIELEMAN

JJ de Bom, voorheen De Kindervriend (1979-1981) was de nog betere opvolger van *De Stratemakeropzeeshow*. Hierin liet Prinsssen zich van zijn zachte kant zien. Hij speelde een mopperige speelgoedwinkelier die op ontwapend invoelende wijze brieven van kinderen beantwoordde. Thema’s als onzekerheid over ontluikende borsten, een jongen die bij het ballet wilde, en „Ik durf geen maandverband te kopen” kwamen langs. Hij doorbrak het taboe op masturberen met ‘Pieleman’ van Hans Dorrestein: „Pieleman, pieleman, trek er maar eens lekker aan”.

5 | BEN ALI LIBI

Diepe indruk maakte Prinsen met zijn voordracht van ‘Ben Ali Libi, goochelaar’ (2003). Schrijver Willem Wilmink herdenkt hierin een Joodse goochelaar die werd vermoord door de nazi’s. Dit leidde later tot een documentaire over deze Michel Velleman (1895-1943). Bij de laatste twee strofen schoot Prinsen zelf vol: „En altijd als ik een schreeuw zie/ met een alternatief voor de democratie,/ denk ik: jouw paradijs, hoeveel ruimte is daar/ voor Ben Ali Libi, de goochelaar? //Voor Ben Ali Libi, de kleine schlemiel,/ hij ruste in vrede, God hebbe zijn ziel”.

GAZA-OORLOG

Rechter stelt NOS in gelijk en CIDI niet

Volgens de rechter vindt de berichtgeving van de NOS „voldoende steun” in de feiten. Het CIDI vond de verslaggeving misleidend.

Sarah Ouwerkerk
LELYSTAD

Een rectificatie op de site van de NOS, in het *NOS Journaal* en het *Jeugdjournaal* – dat was de eis van het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI). Volgens het CIDI had de NOS zich schuldig gemaakt aan „onjuiste en misleidende berichtgeving”. Het verspreiden van deze „onwaarheden” zou volgens de lobbyorganisatie gevolgen hebben voor hoe de gemiddelde nieuwsconsument over Israël oordeelt.

Deze maandag oordeelde de recht-

Belangrijke organisaties hebben dezelfde aantallen vrachtwagens per dag genoemd

Uitspraak rechtbank

Palestijnen halen voedselpakketten op in Khan Younis, Zuid-Gaza. FOTO OMAR AL-QATTAA/AFP

bank Lelystad dat de „gestelde schade” niet voldoende is bewezen – en wijst de vordering af.

Het CIDI verweet de NOS sinds het uitbreken van de oorlog in Gaza moedwillig verkeerde getallen te gebruiken in berichtgeving over het aantal vrachtwagens met hulpgoederen die vóór 7 oktober Gaza werden binnengebracht. In elk geval in „vier berichten op de website van NOS, in drie uitzendingen in het *Achtuurjournaal* en met één uitspraak van een correspondent in het *Jeugdjournaal*”.

Volgens het CIDI gingen niet vijf-honderd vrachtwagens per dag, maar per werkdag naar Gaza. Dat zou volgens het CIDI neerkomen op 327 per dag. Daarnaast werd de NOS verweten niet te hebben vermeld dat „slechts 25 procent” van die vrachtwagens gevuld was met voedsel.

Wapen

Omdat „het al dan niet binnenlaten van voedsel in het publieke debat wordt gebruikt als maatstaf om te oordelen over voedseltekorten en of dat als wapen is ingezet”, eiste het

CIDI een rectificatie. De aanvulling die de NOS op 1 oktober op de site heeft geplaatst, met uitleg over de cijfers, was volgens het CIDI niet voldoende.

Opmerkelijk is dat in de voorbeelden aangedragen door het CIDI voornamelijk werd gezegd dat dit het benodigde aantal vrachtwagens was – niet dat dat aantal daadwerkelijk naar Gaza werd gebracht. De door de NOS genoemde aantallen zijn afkomstig van de Verenigde Naties en door talloze media overgenomen. „Dat is precies de boodschap die de Verenigde

Naties de wereld meegeeft. En die dus ook terugkomt in de NOS-berichtgeving”, stelde de NOS-advocaat.

In de uitspraak van de rechtbank staat dat niet alleen de Verenigde Naties, maar ook „andere belangrijke internationale organisaties” in publicaties dezelfde aantallen vrachtwagens per dag hebben genoemd. De berichtgeving van de NOS vindt dus „voldoende steun” in de feiten, aldus de rechter, en de uitlatingen gelden daarmee als „niet onrechtmatig”.

De advocaat van de NOS wilde tijdens de zitting op 13 oktober bena-

drukken dat als nieuwsconsumenten een negatief beeld hadden van Israël, dat te wijten is aan feiten die het CIDI niet betwist. „Vanuit Israël klinken geluiden dat Gaza compleet verwoest moet worden. Dat Israël vecht tegen menselijke dieren en dat het ze op die manier zal behandelen. Er wordt bewust geschoten op kinderen. Het zijn dit soort feiten die mensen negatief over Israël doen denken”, zei hij.

Hij begrijpt daarbij niet „hoe het CIDI denkt dat het in het belang van Israël of de Joodse gemeenschap is om de boodschapper aan te pakken”.

Rechtbanktekening van Amanuel W. tijdens de inhoudelijke behandeling van de strafzaak. BEELD NICOLE VAN DEN HOUT/ANP

RECHTSZAAK

Verdachte van grootschalige, wrede mensensmokkel staat terecht in Zwolle

Amanuel W. zou Eritrese vluchtelingen hebben gekidnapt, gemarteld, verkracht en hun familieleden hebben afgeperst.

Rinsjke Koelewijn en **Hugo Logtenberg**
ZWOLLE

In de rechtbank van Zwolle is maandag de strafzaak begonnen tegen de Eritreeër Amanuel W., die wordt verdacht van grootschalige, zeer wrede en gewelddadige smokkel van Eritrese vluchtelingen naar Europa. Na jarenlang onderzoek door het Joint Investigation Team (JIT) van de Nederlandse en Italiaanse opsporingsdiensten is de inhoudelijke behandeling begonnen van wat de rechter bij aanvang van de zitting een „uiterst uitzonderlijke zaak” noemde.

Daarmee bedoelde hij niet alleen de omvang van de internationale mensensmokkelzaak – er waren eerder al zeventien pro-formazittingen en nu heeft de rechtbank negen zittingsdagen uitgetrokken voor de behandeling van het dossier van 25.000 pagina's – maar ook de aard van de beschuldigingen. W. wordt ervan verdacht tussen 2015 en 2018 honderden Eritrese vluchtelingen te hebben geïgijzeld, gemarteld, mishandeld en verkracht. Ook is hem doodslag en afpersing ten laste gelegd.

Eritrea staat bekend als een van de armste en meest geïsoleerde landen

ter wereld. In 2024 vluchtten 683.000 mensen voor het totalitaire en militaristische regime. De vaste vluchtroute staat bekend als de 'Dodenroute' en loopt via Soedan en de woestijn van Libië naar de kust van de Middellandse Zee, voor de oversteek naar Europa.

Kippenschuren

Ergens op de route over land kidnapte het netwerk van W. de vluchtelingen en bracht die naar de woestijnstad Bani Walid in Libië, waar ze met honderden, zo niet duizenden, werden opgesloten in voormalige kippen-schuren. Daar zouden de slachtoffers onderworpen zijn aan gruwelijke martelingen, verkrachtingen en mishandelingen die rechtstreeks via telefoons hoor- of zichtbaar waren voor familieleden.

Alleen na betaling van losgeld zouden de martelingen stoppen en konden ze de laatste 140 kilometer naar de Libische kust afleggen om vanaf daar, ook weer tegen betaling, op de boot te worden gezet naar Italië. Die overtocht in te volle, onzeewaardige boten kostte veel mensen het leven.

Eritreërs vormen al jaren de grootste groep asielzoekers in Nederland. In de eerste negen maanden van

2025 vroegen 2.400 Eritreërs asiel aan. Dat maakte het Centraal Bureau voor de Statistiek deze maandag bekend op basis van cijfers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst. In de verhalen van asielzoekers kwamen steeds dezelfde twee namen van Nederlandse autoriteiten in 2017 het onderzoek Pearce begonnen, aanvankelijk naar een ander kopstuk van het

De vaste vluchtroute staat bekend als de 'Dodenroute' en loopt via Soedan en de woestijn van Libië naar de kust van de Middellandse Zee

dag werd grotendeels besteed aan de vraag van de verdediging of deze zaak wel door een Nederlandse rechtbank kon worden behandeld. Volgens advocaten Simcha Plas en Jordi L'Homme van W. hebben alle feiten plaatsgevonden in Libië en is geen van de slachtoffers van oorsprong Nederlander. Een deel van de slachtoffers of familie van hen heeft inmiddels wel een verblijfsvergunning in Nederland, een deel was aanwezig in de rechtzaal. En voor de Zwolse rechtbank vroeg een groep aandacht voor wrede mensensmokkel.

De verdediging achtte het niet de taak van een Nederlandse strafrechter om een mondiaal migratieprobleem op te lossen. Maar de rechtbank oordeelde dat die vraag – heeft Nederland in deze internationale mensensmokkelzaak wel rechtsmacht – gaandeweg het proces zou moeten worden beoordeeld. De rechter verwierp ook het *ne bis in idem*-argument van W.'s advocaten, dat stelt dat een verdachte niet twee keer voor hetzelfde kan worden veroordeeld. W. zat in Ethiopië een straf van achttien jaar uit toen hij in oktober 2022 werd uitgeleverd aan Nederland. Weliswaar betrof die straf ook mensensmokkel, maar volgens de rechter waren daarbij andere

slachtoffers betrokken. De zaak werd behandeld in het Nederlands, Engels en Tigrinya, de voertaal in Eritrea. W., gekleed in spijkerbroek en witte sportschoenen, is vanuit de gevangenis overgebracht naar de zittingszaal. Eerder is hij al negentien keer verhoord door de Nederlandse justitie, waarbij hij zich de laatste twee keer beriep op zijn zwijgrecht. Het enige wat hij maandagochtend in een korte verklaring vooraf zei, was dat hij niet de persoon was die wordt gezocht. „Ik ben W. niet.” Zijn identiteit is ondanks jaren van onderzoek nog niet definitief vastgesteld. De verdachte kan geen geldige identiteitspapieren overhandigen, de Eritrese overheid verstrekt ze niet.

'Ongreijbaar'

Dat W. in zijn leven tientallen aliases gebruikte, maakt de zoektocht er niet makkelijker op. De rechter: „Hoeveel namen we ook bespreken, ik loop er telkens tegenaan dat we geen officieel document uit Eritrea krijgen. Het is allemaal een beetje ongreijbaar.” De Eritreërs die zich tijdens schorsingen verzamelen in de hal van de rechtbank zeggen dat de identiteitsverwarring een „trucje” is. „Hij is W. Ik ken hem en herken hem.”

Advertentie

PALMBOOMEN CULTUUR MAATSCHAPPIJ MOPOLI (PALMERAIES DE MOPOLI) N.V.

Palmboomen Cultuur Maatschappij Mopoli (Palmeraies De Mopoli) N.V., gevestigd te Den Haag en kantoorhoudende te Koningin Julianaplein 10, 2595 AA Den Haag, kondigt aan dat op 17 december 2025 om 10:00 uur de jaarlijkse algemene vergadering van aandeelhouders zal worden gehouden via Zoom. De agenda met onderwerpen, toelichting en bijbehorende documenten zijn beschikbaar op het administratief hoofdkantoor van het vennootschap Place du Champ de Mars 2 – 1050 Brussel - België, op aanvraag per e-mail (info.mopoli@mopoli.nl) alsmede op www.mopoli.nl.

Palmboomen Cultuur Maatschappij Mopoli (Palmeraies De Mopoli) N.V., with its corporate seat in The Hague and its place of business at Koningin Julianaplein 10, 2595 AA The Hague, announces that its annual general meeting will be held on 17 December 2025 at 10:00 CET via Zoom. The agenda including meeting items, explanatory notes and accompanying documents are available at the place of the administrative headquarters of the company Place du Champ de Mars 2 – 1050 Brussels – Belgium, on request by email (info.mopoli@mopoli.nl) as well as at www.mopoli.nl.

ITALIË

Middeleeuwse toren in Rome stort deels in, één bouwvakker nog onder het puin

Ine Roos

ROME

Paniek bij omstanders in het centrum van Rome maandagochtend rond 11.30 uur, toen een middeleeuwse toren plots instortte, terwijl bouwvakkers bezig waren met de restauratie. De Torre dei Conti, rond 1203 gebouwd door paus Innocentius III Conti als versterkte residentie voor zijn broer Riccardo en zijn familie, ligt aan de keizerlijke fora in het hart van het oude Rome. Elke dag lopen er honderden toeristen voorbij – al was dat de afgelopen tijd al op enige afstand: vanwege de restauratie was een deel van de straat langs de toren afgesloten.

Eén bouwvakker van 66 jaar raakte bedolven onder het puin. Bij een poging hem te bevrijden stortte rond 13.00 uur 's middags opnieuw een deel van het gebouw in. De man vertoonde ook daarna

De **Torre dei Conti** bij de tweede instorting. FOTO TIZIANA FABI/AFP

nog tekenen van leven. De autoriteiten vreesden maandagavond voor een lange en riskante reddingsoperatie.

Steunpilaar verdwenen

Na twee instortingen is de 29 meter hoge toren zeer instabiel. De buitenste steunpilaar van de toren, die in de jaren dertig werd gebouwd om het gebouw te versterken, is nu verdwenen. Een gespecialiseerd team van de brandweer, dat mensen opspoorde onder het puin, was maandag aan de slag. Zij maken daarbij ook gebruik van speurhonden.

Het Openbaar Ministerie van Rome is een onderzoek gestart naar de oorzaak van de ramp. Onderzocht wordt of sprake is van nalatigheid. Er waren in totaal elf bouwvakkers aan het werk in de toren, die werd gerepareerd met middelen uit het Europees fonds voor de wederopbouw na de pandemie (Next Generation EU).

INTERVIEW JASPER VAN DEN HOEK ZOEKT ERKENNING

‘Het voelt alsof ik met een burn-out ben geboren’

Jasper van den Hoek (37) is geboren uit incest. Hij strijdt voor juridische erkenning dat kinderen als hij ook slachtoffer zijn van hun vaders daad. „Je moet leven met de wetenschap dat je voortkomt uit geweld.”

Trudeke Sillevs Smitt
AMSTERDAM

Jasper van den Hoek (37) is geboren doordat zijn opa zijn moeder misbruikte. Ze raakte als minderjarige zwanger van hem. Zijn (groot)vader werd opgepakt en strafrechtelijk veroordeeld toen Jasper vijf jaar oud was. Nu streeft Van den Hoek naar erkenning dat hij, naast zijn moeder, óók slachtoffer is van het misbruik waaruit hij is geboren. Vanzelfsprekend is dat niet. Van den Hoek meldde zich in 2023 bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven, dat maximaal 35.000 euro kan uitkeren aan mensen die slachtoffer zijn geworden van een opzettelijk gepleegd geweldsmisdrijf en daardoor ernstig lichamelijk of geestelijk letsel hebben opgelopen. Aanvankelijk wees dit fonds zijn aanvraag af omdat hij niet ‘direct’ slachtoffer was van het zedenmisdrijf: het geweld was tegen zijn moeder gericht. Van den Hoek ging in beroep bij de rechtbank Gelderland tegen de beslissing van het fonds. De rechtbank oordeelde dat een uit incest geboren kind wel degelijk óók slachtoffer is. De trauma’s leidden bij Van den Hoek tot depressies, problemen met het

omgaan met emoties, verslaving en dakloosheid. Volgens de rechter ligt ernstige psychische schade voor een kind dat in deze situatie wordt geboren en opgroeit voor de hand, dus is er wel degelijk een rechtstreeks verband tussen het geweldsmisdrijf en de schade. De rechter weegt ook mee dat een uit incest geboren kind in een strafzaak tegen de dader wel een vergoeding kan vragen. Waarom dan niet door het Schadefonds, wanneer, zoals in dit geval, de dader is overleden? Het Schadefonds Geweldsmisdrijven kreeg opdracht om Van den Hoek als direct slachtoffer te erkennen. Het fonds ging in hoger beroep – die procedure loopt nog. Tegelijk kende het Van den Hoek wel een vergoeding van 20.000 euro toe, omdat hij als kind getuige was geweest van het geweld tegen zijn moeder. Maar dat is voor Van den Hoek niet hetzelfde. Samen met zijn advocaat Lisa-Marie Komp, vertelt hij op het kantoor van Prakken d’Oliveira in Amsterdam, over zijn zoektocht naar rechtvaardigheid. **„Geboren worden uit incest: kun je uitleggen wat dat voor jou betekent?”** Van den Hoek: „Het heeft mijn leven getekend. Ik heb heel veel therapie gehad, daardoor is mijn zelfbeeld wel

veranderd. Maar ik heb me mijn hele jeugd een soort monster gevoeld. Niet alleen door mijn geboorte, maar ook doordat ik de trauma’s van mijn moeder op mij geprojecteerd kreeg. Ze kon vaak niet voor me zorgen en bracht me dan naar mijn oma en haar nieuwe man. Dan hoorde ik mijn moeder tegen haar zeggen: „Ik zie het in zijn ogen, hij is net zoals hem.” En daar bedoelde ze dan onze vader mee. Elke emotie die ik toonde, stootte haar af, daar kon ze niet mee omgaan. Ik geloof dat ik van nature een vrolijk kind was, maar het voelt ook alsof ik met een burn-out ben geboren. Het misbruik en het geweld

” Het misbruik en het geweld tegen mijn moeder gingen nog jarenlang door, ik ben daar ook als jong kind bij geweest

tegen mijn moeder gingen nog jarenlang door, ik ben daar ook als jong kind bij geweest.”

Wat deed je besluiten om een aanvraag te doen bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven? Van den Hoek: „Zes jaar geleden

werd ik zwaar mishandeld na een avond uit. Slachtofferhulp Nederland wees me toen op het Schadefonds en dat leidde tot een vergoeding. Ik begon te beseffen dat ik ook erkenning zou kunnen vragen als slachtoffer van incest. Pas een paar jaar later was mijn situatie stabiel genoeg om daadwerkelijk een aanvraag te doen.”

Advocaat Lisa-Marie Komp: „Het is veelzeggend dat je het fonds daarvoor niet kende: kinderen in jouw situatie staan niet op het netvlies. Als er maatschappijbreed begrip was geweest dat kinderen geboren uit incest slachtoffer zijn, dan was er ook aandacht geweest voor de risico’s die jij liep en was je zoektocht naar hulp heel anders verlopen.”

Van den Hoek: „Daarom vind ik het belangrijk dat hierover gepraat gaat worden. Ik weet hoe het is om niet gezien en gehoord te worden, hoe wanhopig dat je maakt. Als het hierdoor ook maar een beetje makkelijker wordt om hierover te praten, draag ik daar graag aan bij.”

Je hebt zelf de media en de politiek opgezocht, met een onderwerp waarover uit schaamte vrijwel altijd wordt gezwegen. Dat doet denken aan de Franse Gisèle Pelicot, die jarenlang door haar man werd gedrogeerd en door hem en anderen

werd verkracht. Zij trad naar buiten en stond erop dat de strafzaak in het openbaar werd gevoerd. „Ik kan alleen maar denken hoe verschrikkelijk het is wat die vrouw heeft meegemaakt, ik vind het moeilijk me daarmee te vergelijken. Er zijn nog steeds momenten dat ik denk dat ik me aanstel. Wat mij is overkomen is zó lang niet belangrijk gemaakt.”

Inmiddels sta je er behoorlijk mee in de publieke aandacht – hoe is dat? „Ik ben er redelijk nuchter in, journalisten en politici zijn ook gewoon mensen. Maar het was wel een heel bijzonder moment toen de Tweede Kamer in september een motie aannam om het slachtofferschap van mensen als ik te erkennen. Dat ik dat in gang heb gezet, ongelooflijk.”

Nu nog het hoger beroep dat het Schadefonds heeft ingesteld tegen de beslissing van de rechtbank. „Ja, dat is een dubbel gevoel. Ik had na de rechtbankuitspraak een prettig gesprek met het fonds en kreeg van hen erkenning voor het feit dat ik getuige ben geweest van het misbruik, maar niet dat ik slachtoffer ben van het misbruik zelf. Dat was teleurstellend. De zaak krijgt nu ook zoveel aandacht, dat ik de verantwoordelijkheid niet meer alleen kan dragen.

Daarom heb ik Lisa-Marie erbij gevraagd.”

Komp: „Het fonds laat wel zien dat je ondanks juridisch verschil van inzicht respectvol met elkaar om kunt gaan, door naast het hoger beroep direct een toezegging te doen voor een uitkering en door op een prettige manier het gesprek aan te gaan. Ik ken helaas veel voorbeelden van overheidsinstanties waar het anders gaat.”

Van den Hoek: „Het is ook mijn ervaring dat instanties zelfreflectie meestal ongelooflijk moeilijk vinden. Terwijl medewerkers van het fonds me na de zitting ook zeiden

” In mijn dossier staat dat ik vóór mijn geboorte al getraumatiseerd ben. Toch willen veel mensen daar niet aan, het is controversieel

dat ze er zelf van leerden.”

In de beslissing van het fonds staat niet waarom ze het met de rechter oneens zijn. Is dat niet vreemd?

Links: Jasper van den Hoek: „Wat mij is overkomen is zó lang niet belangrijk gemaakt.” **Rechts:** advocaat Lisa-Marie Komp: „Voor mij is het heel logisch dat Jasper als slachtoffer wordt erkend, vanwege het recht op identiteit.”
FOTO JAGODA LASOTA

Komp: „Nee, dat begrijp ik wel. Het hoger beroep tegen de rechtbankuitspraak is de geëigende procedure om te vertellen wat hun bezwaren tegen die uitspraak zijn. Wij wachten nu op het processtuk waarin ze hun argumenten geven.”

Wat gaan jullie zelf inbrengen in het hoger beroep? Komp: „Voor mij is heel logisch dat Jasper als slachtoffer wordt erkend, vanwege het recht op identiteit. Vaak wordt gedacht dat dat iets nieuws is, maar dat recht is al decennia in het recht verankerd. In adoptiezaken speelt het vaak een rol. Het is voor iedereen belangrijk om een identiteitsontwikkeling door te maken. En daarvoor geldt als noodzakelijk dat je je afstamming kent. Je hebt dus het recht om te weten van wie je afstamt. Je kunt natuurlijk niet kiezen van wie je afstamt, maar incest ervaren wij als maatschappij als heel onnatuurlijk, om goede redenen. En dat onnatuurlijke zit bij incest verankerd in je dna, het is onveranderlijk. Daardoor heeft Jasper van begin af aan geen kans gekregen om een goede identiteitsontwikkeling door te maken.”

Tegen Van den Hoek: „En de incest heeft ook van begin af aan een normaal familieleven onmogelijk gemaakt tussen jou als kind en je ouders. Je vader was je opa en de dader, en je moeder was slachtoffer en moet zich tot jou verhouden, jij die voorkomt uit een misdrijf dat haar is aangedaan. Zoals de rechter het ook zegt: het ligt voor de hand dat de incest inbreuk heeft gemaakt op jouw rechten.”

Van den Hoek: „Voor mij gaat het nog verder, het gaat ook over mijn bestaansrecht. Ik heb heel lang ervaren dat ik dat niet had. Zelfs tegenstanders vinden abortus meestal nog acceptabel bij een uitverkrachting voortgekomen zwangerschap. Mijn moeder heeft ook wel eens verzucht dat ze dat beter had kunnen doen. En ik las laatst over iemand die problemen had met zijn ouders, en zei: maar ik ben wel dankbaar dat ze me op de wereld hebben gezet. Toen dacht ik: hoe kan ik dankbaar zijn dat mijn moeder is misbruikt?”

Komp: „Wat jij nu zegt over bestaansrecht, dat is ook beschermd. Juridisch duid je dat aan als geheel persoonlijkheidsrecht; het identiteitsrecht is daar een element van.”

Incest kan natuurlijk ook tot dna-problemen leiden. Van den Hoek: „Daar ben ik op getest, dat is bij mij niet het geval.”

Zou deze zaak ook betekenis kunnen hebben voor kinderen die niet uit incest, maar wel uit misbruik door een niet-familieid zijn geboren? Komp: „Ja, ook dan moet je leven met de wetenschap dat je voortkomt uit geweld en kan het, afhankelijk van de situatie, ook zijn dat je een normaal familieleven is ontlopen en dat je net als Jasper bovendien nog getuige wordt van geweld. Dat laatste wordt ook als kindermishandeling gezien.”

Je beroept je daarnaast op ‘prenataal trauma’, omdat je moeder tijdens de zwangerschap veel stress heeft ervaren en ongelukkig was. Van den Hoek: „In mijn behandeling bij de ggz was er aandacht voor ‘de eerste duizend dagen’, dus vanaf je conceptie tot je tweede, derde jaar. In mijn dossier staat letterlijk dat ik vóór mijn geboorte getraumatiseerd ben en ik heb daar ook therapie voor gehad. Toch willen veel mensen daar niet aan, het is controversieel. Ik vind het heel jammer dat het fonds zich er niet over heeft uitgesproken, terwijl ik er wel veel over heb aangedragen. Hopelijk komt dat in het hoger beroep nog aan de orde.”

Je zou ook kunnen denken: ik heb gedeeltelijke erkenning en 20.000 euro toegekend gekregen – het is mooi geweest. Van den Hoek: „Ik wil graag iets moois achterlaten op de wereld. En het steekt ook dat nog steeds niet helemaal wordt gezien dat mijn vader mij dit heeft aangedaan. Als dat erkend wordt, kunnen ook instanties daar niet meer omheen. En er zitten zoveel facetten aan. Zo dacht ik laatst: waarom leidt het in het strafrecht niet tot een zwaardere straf als uit het misbruik een kind wordt geboren? Net als wanneer je een huis in brand steekt en daar nog iemand binnen was.”

Regelgeving Recht op identiteit

Het **Schadefonds Geweldsmisdrijven** kan een uitkering van maximaal € 35.000 doen aan (onder meer) „een ieder die ten gevolge van een in Nederland opzettelijk gepleegd geweldsmisdrijf ernstig lichamelijk of geestelijk letsel heeft bekomen” (artikel 3 Wet schadefonds geweldsmisdrijven).

Het identiteitsrecht wordt onder andere beschermd door artikel 8 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind. Nederland heeft zich daarbij verboden om het recht van het kind te eerbiedigen om ‘zijn of haar identiteit te behouden, met inbegrip van nationaliteit, naam en familiebetrekkingen zoals wettelijk erkend, zonder onrechtmatige inmenging.’ En als een kind ‘op niet rechtmatige wijze wordt beroofd van enige of alle bestanddelen van zijn of haar identiteit’, moet de Staat ‘passende bijstand en bescherming bieden, teneinde zijn identiteit snel te herstellen’.

Hoeveel mensen uit incest zijn geboren is niet bekend en waarschijnlijk ook niet te achterhalen. Wel heeft de Stichting Rutgers **in 2006 berekend dat er toen ongeveer 14.000 kinderen leefden die waren geboren uit seksueel geweld** (waaronder incest) tegen vrouwen tussen de 19 en 70 jaar oud.

Advertentie

KUNST. ANTIEK. DESIGN.

PAN

AMSTERDAM

J. Safra Sarasin

2 - 9 november 2025

RAI Amsterdam • pan.nl

GROENLINKS-PVDA

Lahlah deed ook een gooi naar ambt van burgemeester Delft

Partijleider Jesse Klaver zegt dat hij op de hoogte was van de sollicitatie. In juli dong Lahlah ook mee naar het ambt in Tilburg.

Ruben Stift
DEN HAAG

Esmah Lahlah, nummer twee in de Tweede Kamer namens GroenLinks-PvdA, heeft begin dit jaar gesolliciteerd naar het burgemeesterschap in Delft. Dat bevestigt haar partij aan NRC, na eerdere berichtgeving van het AD. Partijleider Jesse Klaver zei tegen die krant dat hij op de hoogte was van de sollicitatie en beloofde dat Lahlah „de hele periode” in Den Haag zal blijven.

Eerder werd al bekend dat Lahlah in juli dit jaar solliciteerde voor het burgemeesterschap in Tilburg. Dat was dus na de val van kabinet Schoof.

Esmah Lahlah.
FOTO VINCENT JANNINK/ANP

Ook liet ze zich na de sollicitatie, terwijl de procedure nog bezig was, op de kandidatenlijst voor GroenLinks-PvdA zetten.

In eerste instantie wilde Lahlah het nieuws over Tilburg, vanwege de vertrouwelijkheid van de procedure, bevestigen noch ontkennen. Het lekken van informatie uit een vertrouwelijke procedure geldt als een ambtsmisdrijf en kan leiden tot een straf van één jaar gevangenis. Toen de publiciteit toenam, moest Lahlah toegeven „uit liefde voor Tilburg” te hebben gesolliciteerd.

De vacature in Delft opende al in februari. Dat was dus nog voor de val van het kabinet en Lahlah's hernieuwde kandidaatstelling voor GroenLinks-PvdA.

Ze blijft deze hele periode bij ons in Den Haag

Jesse Klaver fractievoorzitter GroenLinks-PvdA

Maandagochtend wilde Lahlah tegen AD opnieuw niet direct reageren op het nieuws. „We hebben het de afgelopen weken de hele tijd gehad over vertrouwelijke zaken en zo'n vertrouwenscommissie”, zei ze in reactie op een vraag over haar sollicitatie in Delft. „Als daar iets over gelekt wordt, is dat heel vreemd. We hebben gezien hoe dat heeft uitgepakt.”

Op de hoogte

Jesse Klaver, partijleider van GroenLinks-PvdA, bevestigde de sollicitatie later op de dag wel. Tegen het AD zei hij dat hij op de hoogte was van de sollicitatie. „Ik ken Esmah als iemand met een grote maatschappelijke betrokkenheid”, aldus Klaver. „Ze blijft deze hele periode bij ons in Den Haag.”

De Graaf stopt uit persoonlijke overwegingen, maar blijft beschikbaar voor „publieke belang”. FOTO SEM VAN DER WAL/ANP

VICEPRESIDENT

Thom de Graaf stopt in juli bij de Raad van State

De Graaf bekleedde de post sinds 2018. Hij schrijft meer tijd te willen hebben voor zijn privéleven.

Ruben Stift
DEN HAAG

Thom de Graaf stopt juli volgend jaar als vicepresident van de Raad van State, de hoogste bestuursrechter en het belangrijkste adviesorgaan van de Nederlandse regering. De Graaf bekleedt de functie, waarmee hij feitelijk leiding geeft aan het instituut, sinds 2018.

De Graaf (1957) stopt uit persoonlijke overwegingen, zo zegt hij in een persbericht. „Ik ben 69 jaar als ik afscheid neem en heb dan een kleine acht jaar in dit mooie, maar intensieve ambt mogen werken en mij meer dan 45 jaar aan de publieke zaak gewijd.”

Aan zijn privéleven - De Graaf is getrouwd en heeft twee kinderen - en andere belangstellingen dan werk is hij naar eigen zeggen te weinig toegekomen.

Bovendien, zegt De Graaf, vindt hij dat het vicepresidentschap in de huidige tijd niet te lang uitgeoefend moet worden, nu „gebeurtenissen, informatie en personen steeds sneller wisselen”. De Graaf had in principe nog een jaar vicepresident kunnen blijven; de maximumleeftijd is zeventig.

Hij blijft beschikbaar voor „het publieke belang”, schrijft de oud-minister (Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties in kabinet-Balkenende II). „Maar dan wel met meer vrijheid en meer flexibiliteit.”

Kritiek

Gedurende De Graafs termijn kwam de Raad van State steeds vaker onder vuur te liggen van politici. BBB-leider Caroline van der Plas zei recent nog dat de Raad „te politiek gekleurd” was en dat er „veel D66-mensen” werkten. Wilders sprak eerder van „ongekozen bureaucraten” toen de Raad kritisch was op asielplannen van de regering.

De Graaf, oud-fractievoorzitter en erelid van D66, reageerde in Nieuwsuur bezorgd. Hij noemde Van der Plas' woorden „tamelijk onthutsend” en „niet goed voor de demo-

cratische rechtstaat”. „We hebben niet meer negatieve adviezen gegeven dan bij kabinetten van Rutte, Balkenende en Kok”, pareerde hij onder meer. „Dus het heeft niets met partijpolitiek te maken.”

Voorzichtig

De uitspraak van De Graaf was opvallend: eerder toonde hij zich een stuk voorzichtiger met reageren op kritiek van Nederlandse politici. In een jaarverslag over 2024 uitte hij zijn zorgen over wereldwijd democratisch verval, te wijten aan „radicale en populistische politici”. Over de Nederlandse democratie schreef hij dat deze „niet immuun is voor autoritair invloeden”.

In een interview met NRC - kort voor zijn interview met Nieuwsuur - zei hij daarover: „Ik vind soms ook dat men way too far gaat. Maar ik heb geen zin om voortdurend op uitspraken van politici te reageren, dat is niet mijn taak”. De Raad van State moest onafhankelijkheid bewaren, benadrukte hij. „Het is altijd koordansen. Je kunt niet van het koord vallen in de richting van de politiek. Maar je kunt óók niet doen alsof er niks aan de hand is.”

REPORTAGE DRINKWATERVERVUILING

Wel ‘fijn als bezoekers een flesje meenemen’ in Utrechts ziekenhuis

Waar in sommige supermarkten de schappen leeg raken, heeft het Utrechtse Diaconessenhuis „onbeperkt toegang tot water”.

Barth Hinke

UTRECHT

In het Diaconessenhuis in Utrecht was de drinkwatercrisis dit weekend bezworen voor ze kon uitbreken. Achter Marco ten Brink, verantwoordelijk voor de voeding in het ziekenhuis, staan de flessen mineraalwater tot boven de gordel opgestapeld. De bestelling was 1.800 liter water op zaterdag, zegt hij.

Daarna volstond 1.200 liter op zondag, maandag en dinsdag. In de gaarkeuken wordt nog een diepe soeppan water gekookt. Er staan al pannen vol water, afgekoeld en met plastic bedekt. Klaar voor gebruik, maar niemand heeft het nodig. Elke afdeling heeft vanochtend water gehaald: een halve liter per medewerker. „Dan hoor je ze wel even morren”, zegt Van den Brink. „Maar ik heb nog niemand zien terugkomen voor meer.”

Sinds zaterdagochtend waar schuwt drinkwaterbedrijf Vitens niet uit de kraan te drinken in Utrecht en omliggende plaatsen, na verontreiniging in een van de reservoirs. De aangetroffen bacterie enterokokken kan ertoe leiden dat mensen met verminderde gezondheid infecties oplopen. Vooral ouderen en zieken lopen risico.

Het ziekenhuis neemt „alle mogelijke voorzorgsmaatregelen”, zegt facilitair manager Renske van Ewijk. De patiënten komen niets tekort, volgens haar. De spoedeisende hulp, de operatiekamers en afdelingen voor dagbehandeling worden actief bevoorradt, evenals enkele poliklinieken. Van Ewijk: „Bij de kaakchirurg wil je weleens een extra beker kunnen aanbieden.”

Alleen bij bezoekers wordt een beroep gedaan op hun zelfvoorzienigheid. „Komt u op bezoek in ons ziekenhuis? Fijn als u zelf een flesje meeneemt”, staat op de site.

Zuiveren

Maandagavond zou de uitslag van een eerste test van Vitens bekend worden, maar die gaat het bedrijf niet communiceren, zegt een woordvoerder. Dinsdag volgt namelijk de tweede test: alleen als allebei een schone uitslag geven, gaat het sein op groen. Op z'n vroegst kan dus dinsdagavond weer uit de kraan worden gedronken. In het ziekenhuis worden de kraan en nog wel vijf minuten opengezet om ze te zuiveren, zegt Van Ewijk.

Bij het naastgelegen ouderenzorgcentrum mag NRC een personeelslid niet informeren hoe het met de drinkwatervoorziening gaat. In de hal bij de aanleunwoningen om de hoek zegt een zeventigjarige groene sweater met petje op dat hij toch al een noodvoorraad had aangelegd. „Op aanraden van de overheid”, zegt hij. „Met een paar pakken Bar-le-Duc. Dat komt mooi uit.” Hij wil niet met zijn naam in de krant omwille van privacyredenen.

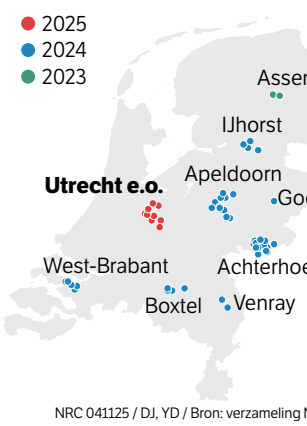
Bar-le-Duc is producent van de kartonnen pakken met mineraalwa-

Boven: Joris Thesingh drinkt uit zijn tweeliterfles met vooraf gekookt water in de 24-uursfitnesszaal in Utrecht-Oost. Onder: In het Diaconessenhuis staan meer dan voldoende flessen water en pannen met gekookt water klaar voor gebruik. FOTO'S SIMON LENSSENS

Drinkwatervervuiling

Meldingen van drinkwaterverontreiniging, sinds oktober '23
Iedere stip is een plaats waarvoor de waarschuwing gold

ter dat, de Franse naam ten spijt, uit Utrechtse bodem wordt gewonnen. „Die ceo kan z'n centen gaan tellen” grapt Sven Feijen (29) tijdens een work-out in de 24-uursfitnesszaal, pal achter het ziekenhuis. Hij heeft

Dinsdag volgt een tweede test: alleen als allebei een schone uitslag geven, gaat het sein op groen

zaterdag nog iemand kunnen behoeven voor een slok verontreinigd water, vertelt hij trainingsmaatje Anne-lien Speel. „Die stond nog bij de kraan z'n flesje te vullen.”

Joris Thesingh (26) neemt tussen de oefeningen door flinke teugen uit een 2 literfles, waarvan de watervolume van tijdstippen en motiverende slogans werden voorzien. Dat water is vooraf gekookt. „Hebben we ook weer eens wat gehad aan onze mosselpan.”

Toch, in de haast

Je denkt er de hele tijd aan, zegt Thesingh. „Niet drinken uit de kraan, niet drinken. Maar vanochtend deed ik het toch, in de haast. Kan vast geen kwaad.” Thesingh is souschef in een restaurant in Leidsche Rijn. Zelfs het water dat hij voor de soep gebruikt, heeft hij eerst gekookt voor de groenten toe te voegen, zegt hij.

In hun pauze lopen leerlingen van het Bonifatiuscollege met flesjes mi-

neraalwater, gekocht bij het Jumbo-filiaal waar de schappen maandagmiddag al vrijwel leeg zijn. De manager, die niet met naam in NRC wil vanwege bedrijfsbeleid, vult aan met „wat we nog hebben”. Maar het gaat hard: „Ze trekken het zo'n beetje onder je handen weg.”

Gerantsoeneerd

In de Plus-supermarkt verderop is het water gerantsoeneerd: iedere klant mag zes keer anderhalve liter of negen keer een halve aanschaffen. Het Diaconessenhuis heeft niet te kampen met zulke distributieproblemen. „Onze leveranciers hebben voldoende beschikbaar”, zegt Van Ewijk. „Als het landelijk mis is, krijg je met verdeelsleutels te maken, maar dit is zo lokaal dat we onbeperkt toegang hebben tot water.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 1499,00
1149,-

VIRTUFIT

Loopband

- Breed en krachtig loopvlak
- Geschikt voor wandelen tot serieus hardlopen met hellingshoek tot 15%
- Hoogwaardig fitnessapparaat voor thuisgebruik

De Elite TR-500i Loopband is ontworpen voor serieuze hardlopers. Zo'n loopband heeft andere eigenschappen dan een model waar je een uurtje in het weekend op loopt. Deze Elite TR-500i is gemaakt van betere materialen en geschikt voor intensief gebruik. Hij heeft weinig onderhoud nodig, is erg stil en waarschuwt je bovendien als het tijd wordt om de band te smeren (meegeleverd).

Bestel nu ➤nrcwebwinkel.nl/loopband

Zicht op een goed pensioen?

Ontdek Aanvullende PensioenOpbouw en bereken wat het jou kan opleveren

Bereken

Adviesprijs
359,-
279,-

HAY

Butler trapje van eikenhout

- › Multifunctioneel en veelzijdig trapje
- › Gemaakt van stevig eikenhout
- › Ideaal als bijzettafel, kruk of bankje

De Butler is een slimme en veelzijdige huishoudhulp, ontworpen door Shane Schneck. Het is in de eerste plaats een trapje met twee extra treden, handig om bij hoge plekken te komen. Maar je kunt het ook gebruiken als bijzettafel, kruk of bankje naast je bed als je het niet als trap nodig hebt. Het is gemaakt van stevig eikenhout en komt volledig gemonteerd, dus je kunt het meteen gebruiken.

Bestel nu ›nrcwebwinkel.nl/butler

OVERSTROMING

Regiopresident van Valencia nu toch weg

Carlos Mazón ligt al een jaar onder vuur sinds de overstromingen Valencia zwaar troffen. „Ik heb fouten gemaakt.”

Veerie Schyns
AMSTERDAM

Al een jaar roepen de inwoners van Valencia en omstreken om zijn aftreden, maandagochtend concludeerde de Valenciaanse regiopresident Carlos Mazón dat hij niet langer aan kan blijven. „Ik kan het niet meer”, zei hij in een verklaring die hij voorlas in het Palau de la Generalitat, waarin de Valenciaanse overheid huist. Mazón staat aan het hoofd van de regering van de autonome gemeenschap Valencia. „Ik heb fouten gemaakt en daar zal ik de rest van mijn leven mee leven, maar geen van die fouten was politiek gemotiveerd.”

De 51-jarige Mazón ligt al maanden zwaar onder vuur vanwege zijn rol bij de overstromingen in Valencia op 29 oktober vorig jaar, waarbij 229 mensen om het leven kwamen. Zo schafte hij kort na zijn aantreden in 2023 het coördinerend orgaan voor rampenbestrijding af. En terwijl het meteorologisch instituut AEMET die ochtend om 7.30 uur code rood had afgegeven, genoot de regiopresident van een urenlange lunch met een journalist.

Pas om 20.11 uur werd een waarschuwings-sms met concrete adviezen verstuurd naar alle inwoners van de regio, Mazón kwam daarna pas aan in het crisiscentrum. Toen kolkte het water al door de straten van de zuidelijke voorsteden van Valencia en waren al tientallen doden gevallen.

„Ik had de politieke vooruitziende blik moeten hebben om mijn afspraken te annuleren, maar ik heb die dag de fout gemaakt om me aan

mijn schema te houden”, erkende Mazón maandagochtend. Hij probeerde zijn acties ook te verklaren: volgens hem was het ondenkbaar dat de Poyo-kloof, het gebied met de ergste overstromingen, „binnen een paar uur van een droge omgeving in een dodelijke val zou veranderen”.

Zijn verklaring was een schuldbekenenis en een stevige aanval op de landelijke politiek. Mazón zei dat Valencia de reddings- en hersteloperatie zelf moest uitvoeren, zonder steun van de landelijke overheid. „We wilden hulp, we vroegen erom, en we hebben die nooit gekregen.”

‘Jij hoort in de gevangenis’

Inwoners van Valencia en vele politici vinden dat Mazón zijn conclusies al veel eerder had moeten trek-

ken

Nu de eerste verjaardag van onze ergste tragedie voorbij is, heb ik besloten ook persoonlijk terug te blikken

Carlos Mazón regiopresident

ken. Ruim een week na de overstromingen gingen 130.000 Spanjaarden de straat op om zijn aftreden te eisen. Een jaar later deden zeker 50.000 demonstranten hetzelfde. Uit een recente peiling bleek dat 75 procent van de Valencianen vond dat Mazón moest opstappen.

Bij de ceremoniële staatsbegrafenis voor alle slachtoffers, precies een jaar na de dodelijke overstroming, werd Mazón uitgejouwd. „Moordenaar”, „lafaard” en „jij hoort in de gevangenis”, kreeg hij toegeroepen.

Volgens de regiopresident, die sinds 2003 actief is in de politiek van zijn geboorteplaats Alicante en later in Valencia, was er eerder geen ruimte om te reflecteren op zijn rol in

het overstromingsdrama. „Geconfronteerd met zo’n ernstige situatie leek praten over mijn persoonlijke omstandigheden frivool”, zei Mazón. „Nu de eerste verjaardag van onze ergste tragedie voorbij is, heb ik besloten om ook persoonlijk terug te blikken.”

Toch is de timing van zijn aftreden niet los te zien van andere ontwikkelingen. Ten eerste sprak Mazón zondag meermaals telefonisch met Alberto Núñez Feijóo, de landelijke leider van zijn partij, de centrumrechtse Partido Popular. Volgens de Spaanse krant *El País* wilde Mazón aanblijven, met als toezegging dat hij zich bij de volgende verkiezingen niet verkiesbaar zou stellen. Feijóo zou geen voorstander van die oplossing zijn geweest. Hoewel de partijleider Mazón afgelopen jaar steunde, wordt steeds duidelijker dat die steun het vertrouwen in Feijóo’s leiderschap schaadt.

En deze maandag moet Maribel Vilaplana, de journalist waarmee Mazón lunchte, voor de rechter verschijnen om te getuigen in het onderzoek naar het handelen van het regiobestuur. Zij verklaarde dit weekend al dat haar lunch met de president duurde van 15.00 tot 18.30 of 18.45 uur. Halverwege zou Mazón verschillende telefoontjes hebben gekregen. De journalist zegt dat Mazón haar niets vertelde over de inhoud van de telefoongesprekken. Waarom het zeker anderhalf uur duurde voor Mazón na de lunch bij het crisiscentrum verscheen, is nog altijd onduidelijk.

Komende dagen moeten uitwijzen hoe het verder gaat in politiek Valencia. Mazón zei geen vervroegde verkiezingen uit te schrijven, maar vroeg zijn partij en de coalitiepartner, het radicaal-rechtse Vox, om een opvolger aan te dragen. Het lijkt waarschijnlijk dat hij lid blijft van het parlement, om zijn parlementaire immuniteit te behouden.

Carlos Mazón (links) na de aankondiging van zijn aftreden. FOTO BIEL ALINO/EPA

De Democratische kandidaat **Mikie Sherrill** voert campagne voor het gouverneurschap van New Jersey, dat zich tot *swing state* ontwikkelt. FOTO EDUARDO MUNOZ/REUTERS

AMERIKAANSE POLITIEK

Democraten kunnen een eerste slag slaan in hun verzet tegen Trump

De Democraten hopen deze dinsdag bij drie stembusgangen te ontdekken hoe ze Trumps Republikeinen kunnen verslaan.

Merijn de Waal
AMSTERDAM

Zolang hij de grondwet eerbiedigt, zal Donald Trumps naam niet snel meer op een stembiljet belanden. Maar de president speelt deze dinsdag wel degelijk een rol bij vier verkiezingen. Hoewel deze op staats- en stadsniveau plaatsvinden, zullen de uitslagen óók worden uitgelegd als graadmeter voor de landelijke populariteit van Trump en de Republikeinse Partij.

Naast het referendum in Californië over een partijdige wijziging van de kiesdistricten vormen drie stembusgangen in New Jersey, Virginia en de stad New York de informele aftrap van de campagne voor de Congresverkiezingen van 3 november 2026. In de uitslagen hopen de Democraten aanwijzingen te vinden met welke programmapunten of met welk type kandidaat de Republikeinen te verslaan zijn. Wie brengt de oppositiepartij in stelling en met welke boodschap?

BURGEMEESTER NEW YORK:

PROGRESSIEVE PLANNEN

Volgens peilingen maakt het jonge raadslid Zohran Mamdani (34) de beste kans burgemeester te worden van de grootste stad van het land

(ruim 8 miljoen inwoners). In de Democratische voorverkiezingen versloeg hij deze zomer de bijna twee keer zo oude partijveteraan en ex-gouverneur Andrew Cuomo (67). Die gaf echter niet op en staat nu als onafhankelijk kandidaat op het stembiljet.

Immigrant Mamdani (in Oeganda geboren uit Indiase ouders) voert een optimistische campagne, die hij lanceerde door in korte video’s op sociale media in gesprek te gaan met New Yorkers. Hun onvrede over de snel gestegen kosten van het levensonderhoud in de stad, beantwoordt hij met progressieve plannen over huurbetriezing, gratis openbaar vervoer en betaalbare boodschappen.

Mamdani komt als zelfverklaarde „democratische socialist” van de uiterst linkervleugel van de partij. Trump, de Republikeinen en enkele rijke donateurs schilderen hem daarom gretig af als „communist”. Cuomo zocht heimelijk zelf de steun van de president, maar die lijkt juist kansen te zien in een zege van Mamdani. Als hij inderdaad burgemeester wordt, zal het Witte Huis volop de confrontatie met hem en de progressieve stad zoeken, is de verwachting. Centristische Democraten vrezen dat Mamdani hun partij een te radicaal imago kan geven en meerderen talmden aanvankelijk met steunbetuigingen. Maar hoewel New York progressiever stemt dan de rest van het electoraat, klagen veel meer Amerikanen

dat het dagelijks leven onbetaalbaar wordt. En waar opinieonderzoek lang liet zien dat kiezers de economie bij Republikeinen in betere handen achten, is die voorsprong onder Trump-II bijna volledig verdwenen.

Als Mamdani wint, kunnen de Democraten daaruit de les trekken dat het loont om de ‘*cost of living*’-crisis met concrete beloftes te adresseren. En dat een charismatische, jonge kandidaat dat minstens zo geloofwaardig kan doen als een oude partijrot. Zeker wanneer die zoals in het geval van Cuomo een verleden van schandalen met zich mee torst.

GOUVERNEUR NEW JERSEY:

BETROUWBARE THERMOMETER

De gouverneursverkiezing in New Jersey vormt waarschijnlijk de meest betrouwbare thermometer voor de bredere stemming onder Amerikaanse kiezers. De buurstaat van New York schoof de afgelopen verkiezingen fors op naar rechts: kiezers liepen weg bij de Democraten uit onvrede over de inflatie en toegenomen criminaliteit. Het lange tijd Democratisch stemmende New Jersey ontwikkelt zich tot *swing state*, waar beide partijen een serieuze kans maken.

De zittende Democratische gouverneur mag niet opgaan voor een

nieuwe termijn; zijn partijgenote Mikie Sherrill (53) wil hem opvolgen. Zij is een voormalige marinepiloot en moeder van vier, die nu nog namens de staat in het federale Huis van Afgevaardigden zit. Haar Republikeinse tegenstrever, politicus en zakenman Jack Ciattarelli (63), was in het verleden kritisch over Trump, maar om de voorverkiezingen te winnen, zocht hij toch diens steun.

Ook in New Jersey doen de Democraten veel beloftes over betaalbare energie, onderwijs en wonen. Enig populisme schuwen ze daarbij niet: zo linken ze de recente stijging van de elektriciteitsprijzen aan de vele AI-datacentra die onder Trump verrijzen, terwijl dit verband er niet altijd en overal is.

Tien maanden na zijn aantreden is de economie echter onvermijdelijk Trumps economie geworden. Die electorale kwetsbaarheid blijkt ook uit het feit dat de president zelf niet naar New Jersey kwam om campagne te voeren, terwijl de Democratische oud-president Barack Obama dit weekeinde wel Sherrills slotrally op-luisterde.

GOUVERNEUR VIRGINIA:

ECONOMIE ALS SPEERPUNT

Ook de gouverneursverkiezingen in

Virginia verklappen meer over het landelijke sentiment dan de burgemeestersrace in New York. De zittende populaire, gematigde Republikeinse gouverneur is niet herkiezbaar, waardoor de strijd in deze buurstaat van hoofdstad Washington redelijk open ligt.

Hier brengen de Democraten eveneens een vrouwelijke kandidaat in stelling met een nationale veiligheidsprofiel: voormalig CIA-agent Abigail Spanberger (46). Ook zij maakte de economie tot speerpunt en richtte zich nadrukkelijk op de honderdduizenden federale ambtenaren in Virginia’s welvarende voorsteden. Zij kampten al met groeiende baanonzekerheid omdat Trump de overheid wil afslanken, maar sinds begin oktober ook met de *shutdown* waardoor hun salarissen niet betaald worden.

De Republikeinse kandidaat en huidige vicegouverneur Winsome Earle-Sears (61) heeft het liever over andere thema’s. Zoals een schandaal rond de Democratische kandidaat-minister van justitie of de toegang van trans personen tot vrouwen-sportcompetities en schooltoiletten. Kritiek op Democratische steun aan transrechten bezorgde Trump vorig jaar mede de winst; Earle-Sears kocht voor miljoenen dollars aan zendtijd in voor tv-spotjes over dit onderwerp. Bij kiezers lijkt het niet aan te slaan: slechts 3 procent noemt het een toprioriteit.

REPORTAGE **REFERENDUM CALIFORNIË**

‘Dit is beter dan thuiszitten, boos zijn en denken: *Grrrrr...*’

Californië stemt dinsdag over een uiterst partijdige hertekening van de kiesdistricten door de Democraten. Die willen hiermee een soortgelijke Republikeinse manoeuvre neutraliseren en Trump dwarszitten.

Door **Milo van Bokkum** Fotografie **Alan Greth**

CHICO

Audrey Denney (41) had eigenlijk niet gedacht dat ze ooit nog op deuren zou kloppen voor een campagne. Maar in de politiek kan het raar lopen, en nu banjert de Democraat op zondagochtend weer met een klembord door de groene straten van Chico, een stadje in Noord-Californië.

Twee keer, in 2018 en 2020, verloor Denney de race voor een Congreszetel van de Republikein in haar dunbevolkte district. Boerendochter en voedselsysteemexpert Denney had het opgegeven. „Ik dacht: het kan gewoon niet in dit deel van de wereld.” Californië mag dan een ‘diepblauwe’ Democratische staat zijn, in dit rurale achterland van de kuststaat hebben de Republikeinen de overhand.

Begin oktober lanceerde Denney toch weer een campagnewebsite. In 2026 gaat ze het opnieuw proberen - en haar kansen zien er plots een stuk beter uit. In een uiterst partijdige actie zijn de Democraten in Californië van plan de grenzen van kiesdistricten te herzien, in het voordeel van hun eigen kandidaten. „Toen ik dat hoorde, dacht ik: *let’s go!*”

Hoe voer je oppositie tegen de regering-Trump? Op die vraag zoekt de Democratische partij al maandenlang een antwoord. Ze komt stuurloos over, mist een boegbeeld en is verscheurd tussen voorstanders van een strijdbare aanpak en mensen die zich stiller houden. Ondertussen is de partij weinig populair.

Vijf zetels meer

Een zeer opmerkelijk antwoord komt tot dusverre uit Californië. Gouverneur Gavin Newsom - die vrijwel zeker presidentiële ambities heeft - wil de kiesdistricten van Californië, met instemming van kiezers, herzien. Daardoor kunnen Democraten bij de verkiezingen in 2026 voor het Huis van Afgevaardigden vijf zetels meer krijgen. *Gerrymandering* heet deze controversiële - maar in de VS niet ongebruikelijke - praktijk.

Deze dinsdag stemmen de inwoners van de staat (circa 40 miljoen inwoners) hierover. Het is een referendum van landelijk belang: de uitslag kan bepalen welke partij in november 2026 de meerderheid behaalt in het Huis van Afgevaardigden.

Newsom doet dit niet uit het niks. Onder expliciete druk van president Trump („regel vijf zetels”) begonnen Republi-

ken in Texas deze zomer met gerrymanderingen. Newsom wil dit „vuur met vuur” bestrijden, en zegt dat drastische maatregelen nodig zijn tegen een autoritaire Trump. ‘Normale’ politiek werkt op dit moment niet, is zijn motto.

Eind deze zomer presenteerde hij zijn nieuwe districtenkaart van Californië: een puzzel vol kronkelige stukjes zonder enige interne samenhang, puur bedoeld om Democraten zoveel mogelijk zetels te geven. Een Republikein in het noordoostelijkste puntje van Californië ziet zichzelf opeens gegroepeerd met buitenwijken van San Francisco vijfhonderd kilometer verderop.

„Dit is een unieke kwestie”, zegt Sam Wang, directeur van het Princeton Gerrymandering Project. Hij analyseert partijdige districtsgrenzen in de VS. De plannen van Californië en Texas zijn twee van de „meest extreme *gerrymanders* van de moderne tijd”, zegt Wang per videoverbinding. „We hebben berekend dat ruim 22 procent van de Californiërs van district wisselt.”

Wang kan zich niet herinneren dat een president zich eerder met gerrymandering bemoeid heeft. In Texas werd geen referendum gehouden en dat maakt de Californische casus anders, nuanceert Wang. „De burgers mogen erover stemmen, en de grenzen zijn nadrukkelijk tijdelijk.” In 2030 moeten de huidige, grotendeels onpartijdig grenzen weer gelden. Ook gaat de Californische hertekening alleen door als Texas dit eerst doet.

Wang kan zich iets bij het plan voorstellen, maar heeft er gemengde gevoelens bij. „Vanuit het perspectief van goed bestuur en representatie is gerrymandering altijd schadelijk.” Uit onderzoek blijkt dat burgers er doorgaans een hekel aan hebben. Bovendien lijkt er een nationale kaartenwedloop te zijn ontketend: allerlei staten hebben plannen zich te mengen in de strijd, met ongewisse gevolgen voor de Amerikaanse democratie.

Kronkelig district

Niemand twijfelt erover dat de Republikeinen in Californië massaal nee gaan stemmen - maar zij zijn in de minderheid. Of Newsoms politieke gok slaagt, hangt ervan af of hij zwevende en Democratische kiezers mee kan krijgen in zijn plan.

Wie in Chico (100.000 inwoners) een ochtend langs de deuren gaat met het enthousiaste aspirant-Congreslid Denney, proeft veel steun voor Newsom. Voor Denney is dat goed nieuws: zonder nieuwe kaarten zijn haar kansen op een Con-

Audrey Denney voert thuis in Chico met andere Democraten campagne voor het referendum.

deuren gaan. Er duiken veel nieuwkomers op die blij zijn zich eindelijk ergens voor te kunnen inzetten. Een oudere vrouw zegt dat ze vannacht niet kon slapen omdat aankloppen bij deuren haar zo eng lijkt, maar ze is toch gekomen.

Strijdbaarheid

„Ik doe dit net zozeer voor mezelf als voor het hogere doel”, zegt Mark Lance (73). „Dit is beter dan thuiszitten, boos zijn en denken: *Grrrr...*” Een jonge nieuwkomer is zo snel weg met campagnemateriaal dat een poging hem aan te spreken mislukt. Leif Perez (59) gaat voor de tweede keer deze week langs deuren. „Terugvechten, dat is wat dit is”, zegt hij.

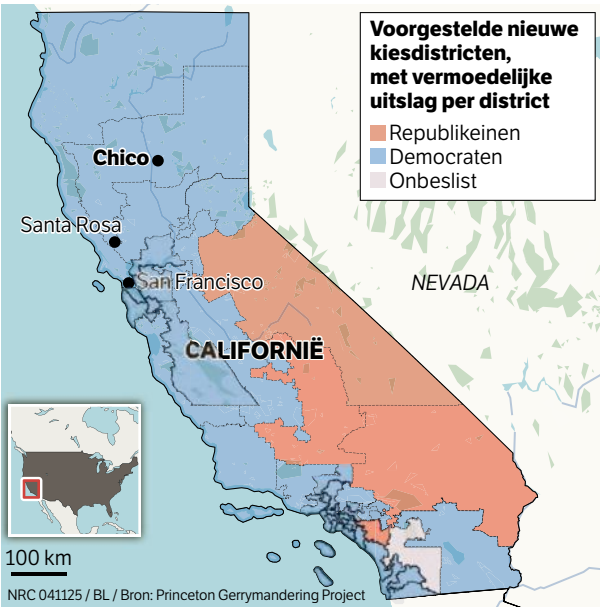
Inmiddels maken beide partijen in meer staten zich op voor hertekeningen.

Hoewel het nog zeer de vraag is of ze hier in slagen, tonen de betrokken Democraten daarmee meer strijdbaarheid dan hun landelijke partijtop in Washington.

Denney probeert deze ochtend nog een aantal huizen, maar stuit op veel dichte deuren. Terug naar huis dan maar. Als ze daar aankomt, verschijnt ook net haar buurvrouw Linda. De twee omhelzen elkaar innig: Linda’s man is net overleden, ze is in de rouw en verdwijnt snel naar binnen.

Maar wacht eens: staat daar in de tuin niet het enige nee-bord van de wijk? „Het zijn Republikeinen”, zegt Denney. „Maar ze behoren tot mijn beste vrienden. Ze zeggen dat ze op mij gaan stemmen voor het Congres. Maar voor het referendum is het een nee.”

‘Gerrymandering’ in Californië

greszetel nihil. „We zijn helemaal in voor ja”, zegt Wendy Moore (73) nadat ze de deur opendoet. Ze woont in The Avenues, een middenklassewijk die naar de Democraten neigt. Denneys team richt zich op deze groep; Republikeinen overhalen is verspilde tijd, is de redenering.

In de wijk lijkt het referendum te leven: in meerdere tuinen staan ‘ja’-borden, van het ‘nee’-kamp zijn die nauwelijks te bekennen. Aan de deuren weten mensen waar het referendum over gaat. Een vrouw die Denney kort te woord staat, heeft haar biljet al ingeleverd, ook met een ja-stem.

Wendy Moore vertelt dat ze ja gaat stemmen „vanwege wat er gebeurt in Texas”. „We moeten de Democraten ook een voersprong geven. Het is een kwestie van opstaan tegen wat zij daar doen.”

Denney vraagt of ze al gestemd heeft. Nee, zegt Moore. Dat komt omdat ze net terug is van een weekend Santa Rosa met vriendinnen. Toevallig: dat is het stadje in de buurt van San Francisco, 230 kilometer rijden verderop, dat via een kronkelig aanhangsel bij het district van Denney zal komen te horen. Santa Rosa zou haar de extra Democratische steun kunnen opleveren, waardoor ze niet een der-

de keer verliest van haar Republikeinse tegenstrever.

Aan de ‘nee’-kant - in feite de Republikeinse kant - kwam de campagne de afgelopen weken niet goed van de grond. Het kamp haalde veel minder geld op en mist een boegbeeld zoals Newsom, die juist uit alle hoeken van de VS financiële bijdrages binnensleepte voor zijn plan. De voormalige gouverneur Arnold Schwarzenegger, een gematigde Republikein, sprak zich wel uit tegen de nieuwe kaart, maar wilde zich niet te veel mengen in de kwestie.

Het referendum is een directe aanval op een belangrijk deel van zijn politieke erfenis: Schwarzenegger voerde in 2010 een veelgeprezen, onpartijdig systeem in, waarbij een onafhankelijke burgercommissie kiesdistricten vormgeeft.

Uiteindelijk heeft het nee-kamp ook te maken met een ingewikkelde boodschap, zegt Sam Wang van Princeton. Het is moeilijk om te zeggen dat de ingreep niet democratisch is. „Die wordt juist voorgelgd aan burgers.”

Texas is begonnen

Ondertussen leidt het referendum ertoe dat de campagnes voor Republikeinse kandidaten voor het Huis praktisch stilleggen. Als de nieuwe kaarten er komen, ziet aspirant-Congreslid John McBride (65) zijn thuisstad Lodi plots verdeeld worden in drie districten. „De grens loopt dan vlakbij mijn huis”, vertelt hij aan de telefoon.

Hij weet nog niet waar hij zich kandidaat gaat stellen. Veel van zijn steun komt van zijn kerkgemeenschap, zegt hij, die verspreid zal raken over twee districten. En hij weet niet wat andere Republikeinse kandidaten gaan doen. Welk district kiezen zij? „Iedereen houdt de kaarten tegen de borst.”

McBride ziet, net als de meeste Republikeinen, het referendum als een teken van de machtsongor van de Democraten in Californië. Dat Texas is begonnen, daar besteden ze in hun campagne zo min mogelijk aandacht aan.

Aan haar eettafel in Chico, waar katten Harper en Nash op en af springen, wijst Denney de suggestie van de hand dat een zetel winnen op basis van gerrymandering opportunistisch is. Ze gelooft in de strategie, en het zou gekker zijn niet mee te doen. „Trump speelt letterlijk vals omdat zijn agenda zo impopulair is. Ik heb altijd gedacht: waar kom ik het beste tot mijn recht als ik dienstbaar wil zijn voor de publieke zaak? Mijn hart zegt nog steeds: het Congres. Als de kansen nu beter zijn, heeft het voor mij zin een poging te doen.”

Ze beargumenteert ook dat haar district wel degelijk coherent is. „Er zijn twee stadjes, Chico en Santa Rosa, en verder vooral kleine landbouwgemeenschappen. Bosbranden zijn een groot thema.” Oké, maar iedereen weet dat de grenzen puur politiek zijn, toch? „Toeval is het district toch coherent”, lacht ze.

Denney wijst er ook op dat het referendum de partij weer een doel heeft gegeven. „De afgelopen maanden...” Ze zucht. „Ik ben voorzitter van het Democratisch Actiecomité in Chico. Mensen wilden iets doen, maar wat konden we doen? De Republikeinen hebben de president, het Huis en de Senaat! Negen maanden heb ik gedacht: *Arghhh...*” Het referendum is „een kans” om voor iets te strijden, zegt Denney.

Dat schemert nog het meeste door, bij stemmers en vrijwilligers: de opluchting om iets concreets tegen Trump te kunnen doen, het maakt bijna niet uit wat Denneys garage doet deze ochtend dienst als uitvalsbasis voor vrijwilligers die langs de

”Negen maanden heb ik gedacht: *Arghhh...* Dit is een kans om voor iets te strijden

Audrey Denney Congreskandidaat Democraten

TSJECHIË

Babis vormt radicaal-rechtse regering

De nieuwe Tsjechische regering bestaat uit partijen die zeer kritisch zijn over de EU, migratie en duurzame energie.

Mark Duursma
AMSTERDAM

Tsjechië krijgt een eurosceptische regering. Andrej Babis, de overtuigende winnaar van de parlementsverkiezingen van begin oktober, vormt met zijn partij ANO een coalitie met twee radicaal-rechtse partijen. Maandag, vlak voor de eerste bijeenkomst van het nieuwe parlement, tekenden de drie partijen hun coalitieakkoord. Babis verwacht zijn regering half december te kunnen presenteren, na de uitwerking van de regeringsplannen en invulling van de ministersposten.

Buiten Tsjechië kijkt men vooral naar het beoogde buitenlandse beleid van de nieuwe regering. Vrijwel zeker verliest Oekraïne een belangrijke bondgenoot. Net als de Hongaarse premier Viktor Orbán en de Slovaakse premier Robert Fico is Babis tegenstander van militaire steun aan Oekraïne. De vorige Tsjechische regering en president Petr Pavel spanden zich juist in om Oekraïne aan wapens en munitie te helpen.

Babis' coalitiegenoten, de SPD

Aankomend premier Andrej Babis gaat in zee met twee radicaal-rechtse partijen. FOTO RADOVAN STOKLASA/REUTERS

(‘Vrijheid en Directe Democratie’) onder leiding van Tomio Okamura en AUTO (‘Automobilisten voor Zichzelf’) onder leiding van Petr Macinka, zouden het liefst uit de EU stappen, of daar op z’n minst een referendum over organiseren. President Pavel heeft eerder gezegd geen ministers te zullen benoemen die willen dat Tsjechië de EU of de NAVO verlaat.

Babis zei bij de ondertekening van het coalitieakkoord dat de drie partijen hebben afgesproken dat Tsje-

chië lid blijft van de EU en de NAVO. Samen hebben de drie partijen 108 van de 200 zetels in het parlement. De verhoudingen binnen de coalitie zijn ongelijk: ANO heeft tachtig ze-

tels, SPD vijftien en AUTO dertien. De SPD levert de parlementsvoorzitter, waarschijnlijk partijleider Okamura. De nieuwe partij AUTO zorgde in de aanloop naar het sluiten van het coalitieakkoord voor problemen. De radicaal-rechtse en ‘anti-woke’ partij keert zich tegen verduurzaming en wil alle subsidies voor duurzame energie afschaffen. Ook wil de partij alle fietspaden opheffen, om meer ruimte te maken voor auto’s.

Half oktober kwam nieuwssite De-

nik N met onthullingen over partijprominent Filip Turek, voormalig coureur, kortstondig Europarlementariër en beoogd minister van Buitenlandse Zaken. Voordat Turek in de politiek zat, plaatste hij racistische, seksistische en homofobe uitspraken op Facebook. Hij verwees graag in positieve zin naar Hitler en Mussolini en in negatieve zin naar Barack Obama en Meghan Markle, echtgenote van de Britse prins Harry. Turek ontkent de uitspraken, zijn partij heeft Denik N aangeklaagd.

Oekraïne verliest vrijwel zeker een belangrijke bondgenoot

Omdat partijleider Macinka zijn kandidaat voor het ministerschap niet wilde terugtrekken, zorgde de kwestie voor een crisis tussen ANO en AUTO. In gesprekken met Babis werd de zaak gladgestreken: Turek blijft kandidaat-minister.

Ook Macinka zorgde voor controverse: zijn kandidatuur als minister van Milieuzaken stuitte op verzet van honderden experts op het gebied van klimaat en milieu. Macinka ontkent dat de mens een rol speelt bij klimaatverandering.

ANALYSE ITALIAANSE POLITIEK

Meloni valt rechters nog feller aan na afwijzing van plan voor Sicilië-brug

De Italiaanse Rekenkamer keurt de bouw van een brug naar Sicilië niet goed. Premier Giorgia Meloni reageert woedend.

Ine Roox
ROME

Giorgia Meloni is ervan overtuigd dat Italiaanse rechters haar moedwillig saboteren. „De zoveelste bemoeienis van de rechterlijke macht met de keuzes van de regering en het parlement”, stelde de radicaal-rechtse premier (Fratelli d’Italia) woensdagavond in een reactie op de beslissing van de Rekenkamer om de bouw van een brug tussen Sicilië en het Italiaanse vasteland te blokkeren.

Haar reactie las als een frontale aanval tegen de hele rechterlijke macht. „De grondwettelijke hervorming van justitie en de hervorming van de Rekenkamer vormen het meest passende antwoord op een onaanvaardbare bemoeizucht, die het optreden van deze regering, gesteund door het parlement, niet zal tegenhouden”, schreef Meloni.

De magistraten van de Rekenkamer, die in Italië onderdeel zijn van de rechterlijke macht en toezicht houden op de overheidsuitgaven, vroegen geschrokken om ‘respect’ voor hun werk. De goedkeuring van de Rekenkamer, die de regering eind september om meer toelichting over de plannen voor de brug had gevraagd, was nodig om met de voorbereidende werkzaamheden en de onteigeningen te starten. Het geraamde prijskaartje: 13,5 miljard euro. De precieze motivering van deze ‘stop’ door de Rekenkamer wordt binnen een maand verwacht.

Brug van 3,6 kilometer

Het idee om een brug tussen Sicilië en het vasteland aan te leggen is zo oud als Italië zelf. Talloze leiders brachten het project ter sprake, om er dan toch niet mee door te gaan. Een brug aanleggen van 3,6 kilometer lang, in een gebied gevoelig voor hevige windstoten, aardbevingen en infiltratie door de georgani-seerde misdaad, is bepaald geen eenvoudige opgave.

Maar de rechtse regering-Meloni lijkt vastberaden het project uit te voeren – vooral om de radicaal-rechtse minister van Infrastructuur Matteo Salvini (Lega) zijn politieke succesje te gunnen. Hij was in het verleden tegen het plan, maar is nu de belangrijkste pleitbezorger van wat de langste brug met een enkele overspanning ter wereld zou worden.

Ook Salvini beschuldigde de magistraten deze week van „een politieke beslissing”. „Net zoals ik me niet liet tegenhouden toen ik onze grenzen verdedigde, zet ik ook nu door”, zei Salvini, verwijzend naar zijn tijd als minister van Binnenlandse Zaken (2018-2019), toen hij schepen met gereedde bootvluchtelingen geregeld verbood aan te meren. Dat leidde tot een rechtszaak, waarin Salvini werd vrijgesproken.

Het brugproject stuit op veel weerstand – van buurtbewoners die dreigen te worden onteigend tot de linkse oppositie en milieuvrijwilligers. Die tegenstanders reageren „euforisch” op de blokade van de Rekenkamer. „Al is de strijd nog niet gestreden, we drinken toch een glas prosecco op deze mooie tussen-tijdse zege”, zegt Daniele Ialacqua van actiegroep ‘Geen brug’ telefonisch vanuit Capo Peloro, het uiterste puntje van Sicilië. In die regio zijn honderden onteigeningen gepland.

Technisch gezien kan de regering ook

Boven: De brug zou de Straat van Messina moeten overspannen. Midden en onder: Premier Meloni in de Italiaanse Senaat, terwijl Forza Italia buiten de constitutionele hervorming van het rechtssysteem viert. FOTO'S REUTERS/ANP/EPA

zonder groen licht van de rekenrechters verder: dan moet de ministerraad beslissen dat het project vanwege het grote publieke belang hoe dan ook moet worden uitgevoerd. De oppositie schrok deze week van de snelheid waarmee leden van de regering die noodgreep al op tafel hadden gelegd. „Meloni wil zichzelf boven de wetten en de grondwet stellen”, zei Elly Schlein, voorzitter van de centrumlinkse Democratische Partij (PD).

Stokpaardje van Berlusconi

Volgens Schlein „maakt de premier met haar ernstige uithaal naar de Rekenkamer het ware doel van de grondwetsher-vorming nu duidelijk”. Hoewel de hervorming van de Rekenkamer waarmee Meloni dreigt nog niet is voltooid, voerde de Italiaanse Senaat donderdag wel een verstrekkende grondwettelijke hervorming van justitie door. Voortaan worden de carrières van aanklagers en rechters – de ‘staande en zittende magistratuur’ – van meet af aan strikt van elkaar gescheiden.

Dat baart magistraten grote zorgen. Aanklagers vrezen dat zij een soort ‘superagenten’ zullen worden. Ook zijn ze bang dat ze zonder band met de rechtbanken te gevoelig dreigen te worden voor politieke sturing over welke delicten zij moeten vervolgen. De rechters zijn dan weer benauwd dat hun functie wordt uitgehouden, ten voordele van de officieren van justitie. Na de goedkeuring

Net zoals ik me niet liet tegenhouden toen ik onze grenzen verdedigde, zet ik ook nu door

Matteo Salvini
minister van Infrastructuur (Lega)

in de Senaat volgt komend voorjaar nog een verplicht referendum. Dan zal het hard worden gespeeld. Rechtse politici zullen de volksraadpleging aan de Italianen voorstellen als hún kans om paal en perk te stellen aan wat zij als politieke inmenging door rechters zien. Links zal de Italianen juist willen waarschuwen voor het gevaar van „politici die almachtig willen zijn”, zoals al te lezen was op bordjes die de oppositie donderdag omhoog stak tijdens de stemming in de Senaat.

Maar rechterzijde was extatisch – en dan vooral Forza Italia. De regeringspartij droeg de justitiehervorming op aan haar oprichter Silvio Berlusconi, de viervoudige oud-premier die in 2023 overleed. De scheiding van de zittende en staande magistratuur was een stokpaardje van de door rechtszaken geplaagde mediama-gnaat-politicus. Na een veroordeling wegens belastingfraude kreeg Berlusconi een jarenlang verbod op het bekleden van een publiek ambt.

Na de goedkeuring in de Senaat hield Forza Italia een triomfantelijke ‘flashmob’ in het centrum van Rome. De rechts-liberale politici staken foto’s van hun historische leider omhoog, met de leus: ‘Dankzij Forza Italia nu een rechtvaardige justitie’ en zeiden dat Berlusconi „vanuit de hemel” goedkeurend toekweek.

Advertentie

nrcwebwinkel

ARS MUNDI

Breng kunst tot leven

Aan de muur met een prachtige replica of een bijzonder sieraad.

Adviesprijs
119,00
105,-

**PAUL KLEE
WANDKLOK**
Kasteel en zon
(60 x 20 cm)

Adviesprijs
365,-

TAFELLAMP - MUGUET
Handgemaakt
(60,5 x 25,5 cm)

Adviesprijs
409,-

**CLAUDE MONET
SCHILDERIJ**
Vrouw met parasol
(66 x 47 cm)

Adviesprijs
~~499,00~~
449,-

GUSTAV KLIMT SCHILDERIJ
Malcesine aan het Gardameer
Gelimiteerd, 980 exemplaren |
genummerd met certificaat
(80 x 80 cm)

Adviesprijs
~~255,00~~
229,-

PETRA WASZAK KETTING
Zonnewiel met
Lapis Lazuli Scarabee
Verguld messing | lapis lazuli |
hanger Ø 4 cm
(42 - 48 cm)

Adviesprijs
3.140,-

**BRUNO BRUNI
SCULPTUUR - AMORE**
Gelimiteerd, 480 exemplaren |
genummerd en gesigneerd |
brons en steen
(41 x 11 x 11 cm)

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/arsmundi

Demonstranten blokkeren de straat in Arusha, in het noorden van Tanzania, op 29 oktober, de dag van de verkiezingen. FOTO AP

OOST-AFRIKA

Rellen na oneerlijke verkiezingen zetten stabiliteit Tanzania onder druk

Na de oneerlijke herverkiezing van Samia Suluhu Hassan zijn dodelijke protesten uitgebroken in het eens zo kalme land.

Koert Lindijer
NAIROBI

Na de oneerlijke verkiezingen vorige week heeft Tanzania vlam gevat. Woensdag werden algemene verkiezingen gehouden zonder oppositiepartijen. Voorafgaand werden tientallen tegenstanders van de regering door veiligheidsdiensten ontvoerd. President Samia Suluhu Hassan claimde afgelopen weekend een ongelooftwaardige zege: ze zou 98 procent van de stemmen hebben behaald, bijeen opkomst van 87 procent. Tijdens daaropvolgende protesten openden veiligheidsstroepen het vuur, waarbij volgens de oppositie honderden doden vielen. Het waren geen willekeurige rellen en plunderingen, maar een berekende vergelding tegen degenen die het repressieve systeem van Hassan steunden. Doelwit waren partij- en regeringsgebouwen en bedrijven van beroemdheden die sympathiseren met de regeringspartij, zoals muzikant en actrice Shilole en influencer Sharobaro. Ook een studio in Dar es Salaam van de razend populaire muzikant Diamond Platnumz kwam in het vizier van de boze jongeren.

De demonstranten krijgen steun uit buurlanden. De geheime diensten van Kenia, Oeganda en Tanzania werkten al samen om dissidenten te ontvoeren en jeugdprotesten te onderdrukken. Nu slaan jongeren uit de drie landen ook de handen ineen, om hun regeringen uit te dagen.

Gen Z Bij de grensplaats Namanga probeerden Keniaanse jongeren de oversteek te maken om zich aan te sluiten bij de opstand tegen de 65-jarige Hassan. De woede die vorig jaar in Kenia opblaaste tegen het machtsmisbruik van een decadente politieke elite groeit uit tot een kracht voor verandering in Oost-Afrika en daarbuiten. Nu bedreigt diezelfde Gen Z het eens zo stabiele Tanzania.

De bloedige rellen zijn zonder precedent in de geschiedenis van het land. Jarenlang stond Tanzania bekend als een van de kalmste en meest ordelijke samenlevingen van het continent. Dat imago was grotendeels te danken aan Julius Nyerere, een van Afrika's meest prominente leiders van de onafhankelijkheidsstrijd. Zijn morele autoriteit hield het land bijeen, zelfs toen de economie in de jaren tachtig instortte, mede door zijn

socialistische beleid. Zijn nederigheid gaf legitimiteit aan de macht: hij leefde bescheiden, predikte gelijkheid en trad in 1985 vrijwillig af.

In de tweede helft van de vorige eeuw gold Dar es Salaam als het politieke Mekka van Afrika, de bakermat van talloze bevrijdingsbewegingen. Oeganda's latere president Yoweri Museveni studeerde er, en het Afrikaanse Nationale Congres van Nelson Mandela traande er zijn vrijheidsstrijders. Tanzania was het epicentrum

■ ■ ■
Tanzanianen staan van binnen in brand

Tito Magoti mensenrechtenactivist

van Afrika's luide roep om vrijheid en mensenrechten.

De eenheid van Tanzania werd bewaakt door de eenpartijstaat, met Nyerere als haar hogepriester. De elite ontleende haar legitimiteit aan Ujamaa (nationalisme) en Undugu (broederschap), socialistische idealen van gemeenschap en gelijkheid. Wat begon als een oproep tot saamhorig-

heid, veranderde geleidelijk in een instrument van controle.

Na Nyerere's aftreden werd in 1992 het verbod op meer partijen opgeheven; de cultuur van gehoorzaamheid bleef. De regeringspartij Chama cha Mapinduzi (Partij van de Revolutie, CCM) behield haar greep op het land via lokale partijkantoren en politieke trouw. In die periode ontstond de partij van Tundu Lissu, de oppositieleider die pleit voor economische liberalisering en die eerder dit jaar door Hassan gevangen werd gezet.

Voortbouwend op het eenpartijstelsel dat sinds de onafhankelijkheid in 1962 bestond, beheersten door de regeringspartij CCM aangewezen kandidaten decennialang het presidentschap en het parlement. De grondwet gaf hun vrijwel onbeperkte macht. Anders dan in buurland Kenia is de rechtspraak in Tanzania niet onafhankelijk, is de kiescommissie partijdig en ontbreken een vrije pers en sterke burgerorganisaties.

Vragen over de talrijke ontvoeringen van leden van de oppositie vonden geen weerklink bij de media en evenmin bij de rechters. . Dat de vlam nu in de pan is geschoten, betekent een afrekening met decennia van gebroken beloftes van broederschap en rechtvaardigheid. President Hassan en haar partij hebben de verkiezingen weliswaar gewonnen, maar na de bloedige onderdrukking van het volksverzet hun legitimiteit verloren.

Gelooftwaardigheid verloren

„Tanzanianen staan van binnen in brand”, zegt mensenrechtenactivist Tito Magoti tegen NRC. Tientallen jaren werd hun stilzwijgende volharding verward met acceptatie. Machthebbers verwezen neerbuigend naar de chaotische democratie in Kenia en de militaristische politiek van Oeganda om hun eigen orde te rechtvaardigen.

Nu de bevolking zich roert, kiest president Hassan voor harde repressie en luistert ze naar de conservatieve vleugel van haar partij. Een handreiking naar de oppositie ligt niet voor de hand. Toen ze dat eerder probeerde, zette ze de onderdrukking voort en verloor zo haar geloofwaardigheid. De druk van een jonge generatie die in een onafhankelijk Tanzania werd geboren maar in frustratie opgroeide, is te groot geworden. De jeugd heeft het initiatief genomen en Tanzania wacht een lange periode van instabiliteit, waar Hassan moeilijk ongeschonden uit zal komen.

OLIEPRIJS

Wereldbank ziet groot olieoverschot, maar oliesector ziet nog volop kansen

De voorziene daling van de olieprijs is negatief voor onder andere Rusland.

Mark Beunderman
AMSTERDAM

Kan dan niets de olieprijs weer een beetje omhoog krijgen? Anderhalve week geleden kondigden de VS sancties aan tegen twee grote Russische oliebedrijven, Rosneft en Lukoil. Een daling van de Russische olieproductie tekende zich af - en vanwege dat verwachtte kleinere aanbod schoot de wereldwijde olieprijs eventjes omhoog. Een vat Brent-olie steeg met meer dan 5 procent in prijs, naar zo'n 67 dollar. Maar die prijs daalde al snel opnieuw, naar 64 dollar. Deze maandag was er een nieuw plusje, van krap 1 procent naar zo'n 65 dollar. Dat was omdat het oliekartel Opec+ aankondigde zijn productie niet te zullen verruimen in het eerste kwartaal van 2026. Maar ook dit effect was kortstondig: de winst verdampte binnen enkele uren weer. Maandagmiddag stond de olieprijs op 64,6 dollar.

De onderliggende trend in de wereldwijde olieprijsen is heel duidelijk: naar beneden. Vorig jaar kostte een vaatje Brent nog gemiddeld 81 dollar, dit jaar zal de prijs 68 dollar per vat bedragen, schrijft de Wereldbank in een maandag gepubliceerd rapport over de grondstoffenmarkten. Volgend jaar zet die trend door: dan zal de 60 dollar per vat worden bereikt, aldus de Commodity Markets Outlook.

Dalende vraag, ook vanuit China

De achtergrond van de dalende olieprijs is dat het aanbod sneller groeit dan de vraag. Dit jaar groeit de wereldwijde productie van olie met krap 3 procent naar 106 miljoen vaten per dag - een nieuw record, schrijven de Wereldbankeconomen in het rapport. Volgend jaar groeit de olieproductie naar hun verwachting door naar meer dan 108 miljoen vaten per dag.

Tegelijk is de wereld niet bepaald hongerig naar olie. De wereld economie, zo bleek onlangs uit ramingen van het Internationaal Monetair Fonds, groeit naar historische begrippen traag (met zo'n 3 procent per jaar). Lage economische groei uit zich traditioneel in lage olieprijsen. In China - de laatste twee decennia een grote bron van vraag naar olie - is de groei van de vraag nu nog „zeer zwak”, staat in het Wereldbankrapport. Dat komt niet alleen door de afkoelende Chinese economie, maar ook door de snelle opmars van elektrische en hybride auto's in het land.

Op de mondiale oliemarkt is zich, al met al, een „aanzienlijk overschot” aan het vormen, aldus het Wereldbankrapport. Het gaat om een verwacht surplus van 4 miljoen vaten per dag in 2026 - méér dan toen de coronapandemie uitbrak in 2020.

Deze oliëramingen van de Wereldbank zijn omgeven met onzekerheid: geweld in het Midden-Oosten of escalatie van de oorlog in Oekraïne kunnen de olieprijs plots opdrijven, zo merkt de ontwikkelingsbank op in het

Oliëraffinaderij van Chevron in Californië. FOTO KIMBERLY WHITE/REUTERS

rapport.

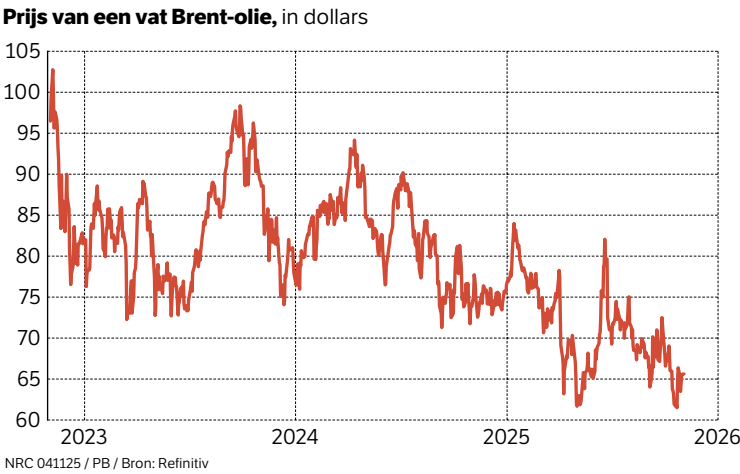
Op de langere termijn valt de ontwikkeling van de olieprijs niet te voorspellen. Op een grote conferentie van de oliesector, maandag in de Verenigde Arabische Emiraten (VAE), overheerste optimisme over de olieprijs, schrijft persbureau AP. De opmars van AI en de groei van de luchtvaart zullen de vraag naar olie opdrijven, zo was daar de verwachting.

AI vraagt om energie'

Krap twee jaar geleden vond, in dit zelfde olieland, de internationale klimaatop COP28 plaats, waar met veel moeite een geleidelijk afscheid van fossiele brandstoffen werd afgesproken. Dat was inmiddels allemaal vergeten, schrijft AP. „Er is geen energietransitie. Er is alleen de toevoeging van energie”, zei de Amerikaanse minister van Binnenlandse Zaken Doug Burgum, tevens voorzitter van een adviesraad van president Trump voor Nationale Dominantie in Energie. Hij zei dat de „vrije wereld” niet de wereldwijde AI-race mag verliezen en daarom energie nodig heeft.

Bij de ontwikkeling van de oliemarkt staat er met name voor de grote olieproducerende landen veel op het spel. De grootste olieproducent zijn de VS, gevolgd door Saoedi-Arabië en Rusland. Die laatste twee landen domineren de 'Opec+'-groep (het traditionele Opec-kartel plus, sinds 2016, Rusland en enkele andere olielanden). Al hebben de Opec+-landen te lijden onder zware concurrentie van

Dalende trend deels ook door lage groei economie

Stilleggen van verhoging productie past in zoeken naar juiste evenwicht

de Amerikaanse schalieolie-industrie. Ze moeten laveren tussen het behouden van marktaandeel (waarvoor een hoge productie nodig is) en het niet te ver laten dalen van de olieprijs (waarvoor juist lagere productie nodig is). Het besluit van Opec+

maandag om de verhoging van de productie begin volgend jaar drie maanden stil te leggen, past in het zoeken naar het juiste evenwicht.

Met name Rusland heeft bij verdere daling van de olieprijs veel te verliezen. De Russische staatsbegroting, waaruit de oorlog tegen Oekraïne wordt betaald, is momenteel voor zo'n kwart afhankelijk van belastingen op olie- en gasexport, waarbij olie het belangrijkste is. Door westerse sancties kan Rusland de olie alleen tegen kortingen van zo'n 10 dollar per vat kwijt aan zijn belangrijkste klanten, China, India en Turkije. Daalt de

wereldwijde marktprijs verder, dan voelt het Kremlin dit versterkt in de portemonnee.

Productie Rusland onder vuur

De Russische oliesector staat bovendien onder druk door Oekraïense aanvallen op oliëraffinaderijen en door de Amerikaanse sancties tegen Lukoil en Rosneft. Indiase klanten van deze Russische bedrijven zoeken vanwege deze jongste sancties naar vervulding naar nieuwe leveranciers. Het uiteindelijke effect van deze sancties is lastig in te schatten, mede vanwege twijfels over de handhaving ervan.

Volgens de Wereldbank zal de verwachte verdere daling van de olieprijs ook voelbaar zijn voor de Amerikaanse schaliesector. Het aanboren van nieuwe schalieoliebronnen zal waarschijnlijk afnemen, denkt de bank: dat wordt financieel minder aantrekkelijk.

Maar de olieprijsen liggen nog „ver boven het niveau” dat nodig is om bestaande schalievelden lucratief te houden.

Ook elders in de wereld blijft oliewinning nog volop lucratief. De Amerikaanse oliereus ExxonMobil maakte vorige week bekend meer winst te hebben gemaakt in het derde kwartaal dan verwacht, mede door bronnen voor de kust van Guyana die in 2015 werden ontdekt. Ook Brazilië - waar over een week de klimaatop COP30 begint, in de stad Belém - gaat nieuwe olievelden voor de kust aanboren.

Ontdek de mooiste cadeaus

BLOOMING GOOD Zijden kerstboeket

Adviesprijs
139,00
119,-

BLOOMING GOOD Kunstkerstkrans

Ø 51cm

Adviesprijs
99,-
79,-

Kunstkerstboom met verlichting

Adviesprijs
vanaf
199,-

- › Niet van echt te onderscheiden, zonder naalduitval
- › Gaat jarenlang mee, onderhoudsvrij én stijlvol
- › Verkrijgbaar in de hoogtes 185 en 215 cm

Kunstboom met verlichting

Adviesprijs
79,-

Schilderij op led-canvas

Adviesprijs
29,95

Decoratieve kerstkrans

Adviesprijs
34,95

RÄDER City Bowl schaal

Adviesprijs
89,95
69,-

&KLEVERING Waxinelichtjeshouders

Adviesprijs
37,50
28,50

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/kerst

ALS HET MAAR VERANDERT

'Marxistische marionet' paus Leo versus Trump

ENCYCLIEK President Trump was „vereerd” met de komst van de Amerikaanse paus Leo XIV. Tot hij ontdekte hoe de paus denkt over sociale rechtvaardigheid en duurzaamheid.

ILLUSTRATIE MART VELDHUIS

Paul Luttikhuis schrijft voor deze rubriek eens in de maand over de politiek van klimaatverandering.

Hoewel hij eigenlijk zichzelf de beste keuze als nieuwe paus vond, was president Donald Trump afgelopen mei „vereerd” met de uitkomst van het conclaaf in het Vaticaan.

Voor het eerst was een Amerikaanse kardinaal, Robert Francis Prevost, aangewezen als de nieuwe leider van de katholieke kerk. Trump keek ernaar uit om paus Leo XIV te ontmoeten. „Dat wordt een zeer betekenisvol moment”, schreef hij op *Truth Social*, zijn eigen sociale platform.

Trump's enthousiasme was van zeer korte duur. Prevost bleek een fel criticus van de harde Amerikaanse migratiepolitiek (Leo is bijvoorbeeld kritisch op het standpunt van 'pro-life' om de doodstraf en de onmenselijke aanpak van migranten goed te keuren). Ook keerde hij zich openlijk tegen de interpretatie van naastenliefde door de (katholieke) vicepresident JD Vance. (Er bestaat volgens Prevost geen rangorde in de liefde voor je medemens, zoals Vance had beweerd.)

Een paar weken geleden kwam daar harde kritiek bij over een derde gevoelig Trumpiaans thema: klimaatverandering. Aanleiding vormde de herdenking van de tiende verjaardag van de encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus, een mijlpaal in een religieus perspectief op klimaat, biodiversiteit en milieuvervuiling.

Het document, inhoudelijk onderbouwd door een team van gerenommeerde wetenschappers, speelde in 2015 een rol in de aanloop naar het Klimaatakkoord van Parijs. In zijn encycliek noemde Franciscus de aarde het 'gezamenlijke huis' van de mensheid. Hij pleitte voor een 'integrale ecologie' om dat huis te herstellen. 'Integraal' duidde op de verbondenheid van de 'roep van de aarde' en de 'roep van de armen'.

Bevrijdingstheologie

„Dat beeld nam Franciscus over van de Braziliaanse bevrijdingstheoloog Leonardo Boff”, stelt filosoof Gerard Kuperus, hoogleraar aan de University of San Francisco en onderzoeker aan de Radboud Universiteit en het Nederlandse Laudato Si'-Instituut, in een videogesprek. Volgens de encycliek van Franciscus worden de meest kwetsbare mensen het zwaarst getroffen door de gevolgen van de opwarming van de aarde en

het verlies aan biodiversiteit. Omgekeerd kunnen klimaat en biodiversiteit in de visie van de paus alleen worden hersteld als er rekening wordt gehouden met sociale rechtvaardigheid en de strijd tegen armoede.

„Sociale rechtvaardigheid en duurzaamheid zijn de twee belangrijkste pijlers onder *Laudato Si'*”, zegt Kuperus, „en voor paus Franciscus misschien onder het hele katholieke gedachtegoed in deze tijd”. Dat druist in tegen alles waar Republikeinen in geloven. Veel Amerikanen beschouwden Franciscus, die in april overleed, daarom als een verkapt marxist. Ook veel katholieken, die nog steeds de grootste geloofsge-meenschap in de VS vormen en die bij de laatste verkiezingen in ruime meerderheid (59 procent) op Trump stemden.

Op het gebied van sociale rechtvaardigheid was vanaf het begin duidelijk dat Leo de lijn van zijn voorganger zou voortzetten. Maar had hij ook een vergelijkbare belangstelling voor natuur en klimaat? Dat antwoord liet niet lang op zich wachten. Deze zomer nam paus Leo het plan van Franciscus over om in een gebied bij de Santa Maria di Galeria, zo'n vijftien kilometer ten noordwesten van Rome, een 430 hectare groot zonnepark, gecombineerd met landbouw, te creëren om het Vaticaan van stroom te voorzien.

Mogelijk wordt het Vaticaan het eerste klimaatneutrale 'land' ter wereld

Mogelijk wordt het Vaticaan daarmee het eerste klimaatneutrale 'land' ter wereld.

Afgelopen juli voegde de nieuwe paus de *Missa pro custodia creationis*, over de 'zorg voor de schepping', toe aan de bijna vijftig officiële missen die de katholieke kerk in de loop der geschiedenis heeft ontwikkeld. Een paar dagen later was het Leo zelf die in Castel Gandolfo, het zomerpaleis van het Vaticaan, als eerste deze mis opvoerde.

Voor de tiende verjaardag van *Laudato Si'* organiseerde het Vaticaan op 1 oktober een conferentie over klimaat en biodiversiteit. Vooraf schreef Leo in een boodschap aan alle gelovigen: „Ernstige ongelijkheden, aangewakkerd door hebzucht, leiden tot ontbossing, vervuiling en verlies van biodiversiteit. Extreme natuurverschijnselen, veroorzaakt door klimaatveranderingen als gevolg van menselijke activiteit, nemen toe in intensiteit en frequentie.” Ook wees hij op de „menselijke en ecologische verwoesting die wordt aangericht door gewapende conflicten”.

Op de conferentie zelf ging de paus een stap

verder. Nog geen twee weken nadat Trump in zijn toespraak bij de VN klimaatverandering „de grootste oplichterij” had genoemd die de wereld ooit heeft meegemaakt, sprak Leo zich juist uit tegen degenen die klimaatverandering alleen maar gebruiken om verdeeldheid te zaaien.

Sommige mensen hebben ervoor gekozen „om de steeds duidelijker wordende tekenen van klimaatverandering te bescippen”, zei Leo, die aan het begin van de bijeenkomst een blok ijs zeggende, afkomstig van een fjord in Groenland, „om degenen die spreken over de opwarming van de aarde belachelijk te maken”. Hij pleitte voor „een ecologische bekering die zowel persoonlijke als gemeenschappelijke levensstijlen transformeert”. Kunnen katholieken zichzelf discipelen van Jezus noemen „zonder deel te hebben aan diens visie op de schepping en zorg voor alles wat kwetsbaar en gewond is”, vroeg Leo zich af.

Verdedig het kwetsbare

Filosoof Kuperus verwacht dat de nieuwe paus meer nadruk zal leggen op de sociale crisis dan op de ecologische crisis, maar ook voor hem blijft het een dubbele crisis. „In de huidige wereld - ook in Nederland - komen zowel de natuur als de sociaal zwakkeren en de asielzoekers steeds verder in het gedrang. Alles wat beschouwd wordt als afwijkend, als anders, wordt een vijand. Integrale ecologie, waarin juist het kwetsbare wordt verdedigd door de verbondenheid met elkaar en met het niet-menselijke te benadrukken, is in de visie van de paus daarop het antwoord.”

Met *Laudato Si'* neemt de kerk volgens Kuperus afstand van het principe van het rentmeesterschap, al gebeurt dat niet expliciet. „De mens is niet langer de meester van de natuur, van de wereld, maar een integraal onderdeel daarvan. Het gaat in de encycliek ook over het ontdekken van het mysterie van de natuur, waar we zelf deel van zijn. Het is daarmee een oproep tot een ecologische bekering. Zelf spreek ik liever van een 'ecologische omkering', een fundamentele verandering.”

„Conservatieve katholieken hadden gehoopt dat de hervormingen van paus Franciscus met hem in zijn graf zouden verdwijnen”, schreef een commentator vorige maand in de Amerikaanse *National Catholic Reporter*. Dat gebeurde niet en daarmee heeft Leo de woede van veel Amerikanen over zich afgeroepen.

Volgens Elise Ann Allen, biograaf van de nieuwe paus, wil hij beslist niet 'anti-Trump' zijn. „Hij staat open voor hulp en dialoog. Hij wil een gesprekspartner zijn”, zei ze tegen *CNN*. Maar als je hoort hoe in Trumps universum over de nieuwe paus wordt gesproken - teleurstellend, irrelevant, een verbijsterende keuze, gewoon weer een marxistische marionet en *woke* - klinkt dat niet als een uitnodiging tot dialoog.

KLIMAATWET EU

Touwtrekken EU bij klimaat vóór VN-top

Met de VN-klimaattop voor de deur zijn lidstaten het oneens over de route naar 90 procent minder CO₂-uitstoot. Sommige landen willen uitstoot elders afkopen. Is dat wel goed voor de Europese industrie? Dinsdag vergaderen de EU-milieuministers erover.

Anouk Boone

BRUSSEL

Industrie of klimaat: wie de Brusselse agenda op de spits wil drijven, valt retorisch al snel binnen een van die twee kampen. De walmende schoorsteen lijkt daarbij de laatste tijd aan terrein te winnen in Europa, ondanks eerder opgetekende ambitieuze klimaatplannen.

Volgens ervaringsdeskundigen is de EU nog altijd op weg naar ‘groener’, al gaat dat via een alternatieve route. Tegelijkertijd blijft voor sommige landen het uitstootreductiedoel van 90 procent niet langer heilig, onder invloed van een groeiend rechts politiek momentum en ook geopolitieke onzekerheid.

Over de eindbestemming bestaat nog altijd consensus: in 2050 moet Europa klimaatneutraal zijn. Op naar een ‘netto nul’uitstoot.

Dinsdag komen de EU-ministers van Milieu bijeen in de hoop tot een akkoord te komen over de bindende klimaatdoelstelling voor 2040. Volgens Denemarken, dat momenteel voorzitter is van de Raad van de EU, wordt er in het debat op het „scherpst van de snede gebalanceerd”. Van een duidelijke meerderheid is nog altijd geen sprake.

En dat terwijl de tijd dringt. Een belangrijke afgeleide uit de 2040-doelstellingen zijn de nationale klimaatplannen die de lidstaten behoren aan te leveren. Alle Europese lidstaten hadden in september een plan moeten presenteren voor het terugdringen van hun CO₂-uitstoot rond 2035. Inleveren dus vóór COP30, de VN-klimaatconferentie in het Braziliaanse Belém, die 10 november begint. Europa heeft die deadline gemist, maar hoopt met een akkoord op 4 november alsnog te kunnen leveren. „Met lege handen naar Belém komen, zou de geloofwaardigheid van de EU flink ondermijnen”, aldus een hooggeplaatste EU-diplomaat.

Voor de klimaatdoelen is unanieme overeenstemming van de lidstaten nodig. Sommige lidstaten pleiten nu voor een afgesproken range, dus een doelstelling die ligt tussen de 66,25 en 72,5 procent uitstootemissie ten opzichte van 1990 voor het jaar 2035.

Roep om extra carbon credits

Eurocommissaris Wopke Hoekstra presenteerde in juli het beoogde tussentijdse klimaatdoel van de EU. Als het aan de Commissie ligt gaat de CO₂-uitstoot vóór 2040 met 90 procent omlaag, afgezet tegen 1990. Dat is in lijn met eerdere groene beloftes van Brussel. Maar de Europese vergroeningsagenda heeft daarna aan urgentie ingeboet. Investerings in defensie en industrie voeren veelal de boventoon als het gaat om de nationale agenda’s.

Hongarije en Frankrijk zijn huiverig voor ambitieus klimaatbeleid, en medeverantwoordelijk voor de vertraging van dit jaar. Ook landen als Italië, Polen en kleinere lidstaten tonen zich weinig progressief. Hun definitieve positie is nog altijd niet duidelijk, wat een akkoord lastig maakt. Wat we weten, stelt een EU-diplomaat, is dat een compromis onvermijdelijk is. Toch gloort er hoop in zijn ogen: „Alle lidstaten zijn momenteel even ongelukkig.”

Manoeuvreren met internationaal krediet moet de sceptische lidstaten aan boord houden. De mogelijkheid een deel van de uitstoot buiten de EU af te kopen via koolstofkrediet – een verhandelbaar certificaat (emissievergunning) dat staat voor de vermindering of verwijdering van broeikasgassen – is puur ‘pragmatisme’, volgens de Commissie. Waar klimaatcommissaris Hoekstra eerst sprak over de invoering van internationale *carbon credits* vanaf 2036, waarbij landen tot 3 procent van hun uitstoot kunnen verminderen in het buitenland, gaat dat sommige landen niet ver genoeg.

„Inmiddels wordt er gesproken over „een flexibiliteit van 5 procent of meer”, met invoering vanaf 2031, aldus EU-diplomaten. Maar ook het reductiedoel van 90 procent is niet langer onaantastbaar, tussentijdse herziening is volgens de diplomaten „bespreekbaar”.

Angst bij industriële landen

„Om je dood voor te schamen”, reageert oud-PvdA’er Diederik Samsom, die samen met toenmalig Eurocommissaris Frans Timmermans (2019-2023) de ‘Green Deal’ (het Brusselse klimaatbeleid uit de koker van Commissie Von der Leyen I) grotendeels ontwierp. Morrelen aan het afkooppercentage is „een politieke overwinning die men klaarblijkelijk wil scoren”. Onnodig, stelt Samsom bovendien, erop wijzend dat de EU afkoerst op het behalen van de 2030-doelstelling (een emissiereductie van 55 procent op eigen continent), en er geen reden is om te denken dat die lijn de vijf jaar erna niet kan worden vastgehouden.

Benzineauto

Maar er staat meer groen beleid onder druk in de lidstaten. Zoals het verbod op de benzineauto vanaf 2035, waar Duitsland nu over aarzelt. De veranderende Duitse houding tekent de angst van veel lidstaten waar de traditionele industrie nog sterk is, waar begrotingszorgen aan de orde van de dag zijn, en waar de mondiale concurrentiepositie onder druk staat. Waar het klimaatbeleid volgens Samsom aanvankelijk bol stond van ‘morele ambitie’ – „al was het wel degelijk een groeigagenda” – was het voormalig ECB-topman Mario Draghi die een „business plan voor

Tata Steel in IJmuiden. De meer geïndustrialiseerde lidstaten willen dat de EU-klimaatdoelen worden afgezwakt.
FOTO OLIVIER MIDDENDORP

de Green Deal” schreef. Zijn boodschap, ‘de concurrentiekracht van Europa verbeteren’, werd de nieuwe mantra.

„Draghi toont haarscherp aan dat competitiviteits- en klimaatdenken twee verschillende argumenten zijn om precies hetzelfde te gaan doen: namelijk het versneld decarboniseren van de industrie en onze energie in Europa”, zegt Samsom. De markt beseft dit volgens hem ook: „We hebben de bakelieten telefoon ook nooit hoeven te verbieden.”

‘Dereguleren klap groene start-ups’

Zo denkt ook Andrei Marcu, directeur van de Brusselse denktank ERCST (European Roundtable on Climate Change and Sustainable Transition), erover. „Niemand heeft er belang bij om geld weg te geven aan iemand anders, en welke ceo neemt geen economische beslissingen?” Hij noemt de carbon credits zinvol

Met lege handen naar Belém komen, zou geloofwaardigheid EU flink ondermijnen

EU-diplomaat

voor „hooguit een paar jaar”, maar wijst er – net als Samsom – op dat de carbon credits snel in prijs zouden kunnen stijgen.

Marcu twijfelt bovendien of er genoeg kredieten beschikbaar zullen zijn op de mondiale markt, want ook lokaal wordt er ingezet op uitstootreductie. „We zien dit nu al bij CORSIA (Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation), met als doel de CO₂-uitstoot van de internationale luchtvaart te verminderen. Daar is zelfs niet genoeg aanbod op de markt.”

Koolstofkrediet werkt bovendien vaak „tegengesteld”, beargumenteert denktanker Marcu. Meer flexibiliteit betekent minder lokale impact. En dat werkt weer door in een verslechterd investeringsklimaat. Want bedrijven zoeken zekerheid.

„Als Europa reguleert, en vervolgens dereguleert, is dat voor de *unicorns* van morgen [niet-beursgenoteerde start-ups

met een waardering van minimaal een miljard dollar] een enorme klap”, zegt Willem Vriesendorp, oprichter van het Brusselse consultantbedrijf Sustainable Public Affairs. „Zo worden de pilaren van de economie van 2050 omver geschopt.” Hij zegt: „Denk aan ASML, dat was twintig jaar geleden ook niet meer dan een soort kleine spin-off van Philips. Als je nu gaat denken dat Tata nog eens 2 miljard euro nodig heeft, dan trek je aan het kortste einde.”

In de geest van Draghi’s Green Deal vervolgt Vriesendorp: „Het redden van het klimaat is een gunstige bijzaak geworden. We moeten verduurzamen om een nieuwe vorm van welvaart te kunnen garanderen: dat is *serious business*.”

Het klimaatbewustzijn komt heus weer terug, zegt Samson. „Ik durf te speculeren dat daar dit keer geen gesneefde Amerikaanse presidentskandidaat, of een Zweeds meisje voor nodig is, maar de kli-

maatverandering zelf, die ons recht in het gezicht slaat. Er is immers geen opportunistischer diersoort op aarde dan de mens.”

Klimaatcommissaris Hoekstra blijft Europa intussen positioneren als het groenste jongetje van de klas, zo bleek uit zijn toespraak tijdens een parlementair debat in aanloop naar de VN-top. „In 2023 strekten we zo’n 30 miljard euro aan publieke klimaatfinanciering, met daarbovenop 7,2 miljard euro uit de private sector. Daarmee zijn we verreweg het continent dat de meeste verantwoordelijkheid neemt.” Het echte ‘keerpunt’ noemt hij de VS, na het nieuws dat Donald Trump geen hooggeplaatste afgevaardigden naar Belém stuurt. „De EU alleen kan het tij niet keren”, concludeerde Hoekstra eind oktober al in het Europees Parlement. Munitie voor de lidstaten waar het groene animo flink is gedaald.

nrcwebwinkel

Adviesprijs v.a. 139,-
109,-

GRAYPANTS

Wick tafellamp

- › Draagbare en draadloze sfeermaker
- › Touch sensor met 4 verschillende lichtstanden
- › Geniet van 150 uur verlichting op een opgeladen accu

Ontdek de veelzijdige Wick tafellamp: een perfecte mix van klassieke charme en moderne functionaliteit. Met een handige touch-sensor en vier lichtstanden kan Wick moeiteloos schakelen tussen sfeervol kaarslicht en helder leeslicht. Geniet draadloos van wel 150 uur verlichting, waardoor Wick de ideale reis- of tafelgenoot is voor lange avonden.

In de kleuren

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/wick

Een postbode van PostNL in Amsterdam. Onzekere politieke tijden betekenen dat PostNL nog langer moet wachten op de door het bedrijf vurig gewenste hervorming van de postmarkt. FOTO HAROLD VERSTEEG/ANP

POSTBEZORGING

Het rendement van de bezorging door PostNL blijft problematisch

Ondanks dat PostNL dit najaar miljoenen stembiljetten moest bezorgen, lijdt het bedrijf nog steeds verlies.

Jan Benjamin
AMSTERDAM

Weinig mensen zullen zo blij zijn geweest met de val van het kabinet in juni als Pim Berendsen. Voor de korte termijn in elk geval. Want voor de topman van PostNL leiden nieuwe verkiezingen altijd tot veel meer werk: er moeten immers miljoenen stembiljetten thuis worden bezorgd. En dat kan Berendsens zieltogende posttak wel gebruiken.

De financiële gevolgen van de verkiezingen bleken maandagmorgen tijdens de presentatie van de derde kwartaalcijfers van PostNL. Desondanks zal Berendsen niet alleen maar blij zijn geweest met de kabinetsval. Voor de langere termijn betekenen onzekere politieke tijden dat PostNL nog langer moet wachten op de door het bedrijf vurig gewenste hervorming van de postmarkt.

Vijf getallen die de roerige tijden tonen voor de post in Nederland.

12 miljoen passen

Bijna 12 miljoen stempassen heeft PostNL vanaf 23 september bezorgd. En nog eens ruim 6 miljoen kandidatenlijsten - nog net geen formaatje badhanddoek - volgden na 14 oktober.

Die grote hoeveelheid stempost zorgde ervoor dat PostNL maandag slechts een daling van 5 procent hoefde te rapporteren van het volume brieven, kaarten en andere post die het bedrijf in het derde kwartaal heeft bezorgd. Ook in het vierde kwartaal beïnvloedt nog een deel van de verkiezingspost de resultaten.

In voorgaande kwartalen wist PostNL de daling van het postvolume te compenseren met een stijging van het aantal pakketten dat het bedrijf bezorgt. In de afgelopen drie maanden kende dat volume echter een zeer bescheiden groei van 1,0 procent. Voor internationale klanten groeide het pakketvolume weliswaar harder dan voor binnenlandse klanten, maar buitenlandse afzenders - webshops uit China bijvoorbeeld - leveren PostNL een lagere marge op.

43 miljoen euro

De postbezorging blijft zwaar verlieslatend, meldde PostNL maandag. In de eerste negen maanden van 2025 leed het bedrijf een bruto verlies (voor rente en belastingen) van 43 miljoen euro op de bezorging van brieven, kaarten en brievenbuspakketjes.

In het derde kwartaal haalde PostNL een totaalomzet (post plus

pakketten) van 762 miljoen euro. Dat is 6 miljoen meer dan in dezelfde periode in 2024. Het concern leed een verlies ('genormaliseerd totaalresultaat') van 23 miljoen euro in het derde kwartaal van 2025 (in 2024 was dat -19 miljoen euro).

+2 en +3

Het oplopende verlies van wat PostNL noemt de 'Mail in Nederland'-divisie, toont volgens het bedrijf dat de bezorging van post van particulieren en kleinzakelijke klanten moet worden hervormd. Deze taak wordt de universele postdienst (UPD) genoemd.

In oktober kwam demissionair minister Vincent Karremans (Economische Zaken, VVD) PostNL enigszins tegemoet: vanaf 1 juli 2026 mag PostNL de post van particulieren en kleinzakelijke klanten binnen twee dagen bezorgen. In de postwereld wordt dat 'D+2' genoemd. Nu moet dat nog binnen één dag. Daarbij geldt de verplichting dat minimaal 90 procent van de post binnen die termijn moet zijn bezorgd (de huidige, strengere minimumeisen haalt PostNL al jaren niet). Vanaf 1 juli 2027 wordt de termijn zelfs binnen drie dagen (en een bezorgis van minstens 92 procent), ofwel D+3.

Maar dit voorstel is nog steeds on-

voldoende om de nettokosten voor de uitvoering van de UPD te dekken, stelde PostNL maandag in een verklaring. „Daardoor blijft het nodig om hier een oplossing voor te vinden”, aldus het bedrijf. Ondertussen verhoogt PostNL de prijs van een postzegel per 1 januari volgend jaar naar 1,40 euro. Nu kost een postzegel nog 1,31 euro. In juli van dit jaar werd de prijs al met 10 cent verhoogd.

68 miljoen euro

PostNL vindt dat het niet verlies zou moeten lijden op een maatschappelijke dienst als de UPD. Het bedrijf vroeg daarom een financiële bijdrage van de overheid. PostNL wil 30 miljoen euro subsidie voor 2025 en 38 miljoen voor 2026. Demissionair minister Karremans weigerde en de rechter gaf hem deze zomer gelijk. PostNL ging daarop in hoger beroep en het kondigde aan dan maar te willen stoppen met de universele postdienst.

Binnenkort verwacht het bedrijf een besluit over dat beroep en ook een reactie van Karremans op het verzoek om het UPD-contract terug te geven. „Het totaal van deze ontwikkelingen bepaalt onze volgende stappen voor een duurzame toekomst van de postdienstverlening.”

4 miljard euro

PostNL herhaalde maandag dat het vasthoudt aan zijn vooruitzichten voor heel 2025. Het resultaat voor rente en belastingen zal in lijn liggen met 2024. Dat was 53 miljoen euro. Dat legt een hoge druk op postbodes en pakketbezorgers. „We erkennen dat de bijdrage van de prestaties in het vierde kwartaal dit jaar nog belangrijker zal zijn dan in voorgaande jaren.” Hoop put het bedrijf uit de rest van de stempost, Black Friday en andere e-commerce rond de feestdagen en misschien een enkele kerstkaart.

PostNL wil zijn resultaat verder laten groeien naar meer dan 175 miljoen euro in 2028, liet het bedrijf in september weten. De omzet moet dan ruim 4 miljard euro zijn. PostNL denkt dat te bereiken door zich meer te richten op kwaliteit van de (pakket)bezorging en minder op steeds grotere volumes. De huidige pakketdivisie wordt gesplitst per 1 januari 2026: het deel E-commerce richt zich op binnenlandse groei en margeverbetering, en het andere deel Platforms moet internationaal uitbreiden.

Een gebrek aan pakketbezorgers hoopt het bedrijf onder meer op te lossen door in met name winkelstraten vanaf 2026 zeshonderd nieuwe paketautomaten te plaatsen per jaar. Eind 2028 moeten klanten hun pakjes kunnen ophalen bij 3.600 automaten.

Warenhuis Le BHV Marais in Parijs. FOTO ABDUL SABOOR/REUTERS

WEBSHOP SHEIN

Onrust in Frankrijk na kinderlijke sekspoppen

De Franse fraudebestrijder DGCCRF spreekt van het „pedopornografisch karakter” van de pop, die Shein offline heeft gehaald.

Floor Bouma
PARIJS

De pop kijkt je met grote bruine ogen aan. Ze draagt een lichtroze jurkje, haar haren zijn in twee vlechten gevlochten en ze heeft een teddybeer in haar handen. Deze en vergelijkbare door het Chinese ultrafastfashion-webshop Shein verkochte poppen zijn niet bedoeld voor kinderen, maar als ‘masturbatiespeeltjes’ voor volwassenen. De sekspoppen kostten een kleine 187 euro.

Afgelopen weekend kondigde de Franse fraudebestrijder DGCCRF aan dat het ontdekt had dat Shein „sekspoppen met een kinderlijk uiterlijk” verkocht. „De beschrijving en categorisering op de site maken het moeilijk om te twijfelen aan het pedopornogra-

fische karakter”, aldus de instantie, die justitie inschakelde om Shein te dwingen de poppen offline te halen.

Het Chinese merk heeft de poppen inmiddels van zijn site gehaald en een intern onderzoek geopend. „Wij nemen onmiddellijk corrigerende maatregelen en versterken onze interne mechanismen om te voorkomen dat een dergelijke situatie zich herhaalt”, aldus een woordvoerder tegen de Franse nieuwssite Franceinfo.

De Franse regering dreigt Shein te blokkeren als de webwinkel opnieuw de fout ingaat met de sekspoppen. „Dan zouden we het wettelijke recht hebben om de toegang van Shein tot de Franse markt te stoppen”, zegt de Franse minister van Financiën Roland Lescure tegen BFMTV.

Shein is niet de enige webshop die zich hier schuldig aan maakt: maandag onthulde nieuwssite RMC dat ook de eveneens Chinese site AliExpress dit soort poppen verkoopt. In het verleden waren ze ook te vinden bij de Amerikaanse webshop Amazon.

De voorzitter van de vereniging De Stem van het Kind Martine Brousse zegt tegen *Le Parisien* dat ze woedend is dat deze poppen steeds weer opdui-

ken en van plan is aangifte te doen. Ze bestrijdt het beeld dat dit soort poppen een „manier zijn om tegen pedocriminaliteit te strijden”. „Dat is absoluut onwaar (...), deze poppen kunnen mensen juist aanzetten de daadwerkelijke handeling te doen.”

Het nieuws leidt tot onrust in Frankrijk, te meer omdat Shein deze week voor het eerst een fysieke winkel opent in het land: in het Parijse warenhuis BHV Marais zijn de spotgoedkope kleding, accessoires en producten vanaf woensdag te koop. Later deze maand volgen Shein-winkels in warenhuizen in vijf andere Franse steden. Het is voor het eerst dat het ultrafastfashionbedrijf fysieke winkels opent, afgezien van pop-ups. Het leidde tot felle kritiek door onder meer modemerken, consumenten en politici. Dit omdat bekend is dat Shein werknemers uitbuit en uit tal van onderzoeken is gebleken dat de producten die het verkoopt vaak niet aan Europese veiligheidseisen en consumentenregels voldoen. Het bedrijf is ook meermaals in Frankrijk en elders beboet voor zaken als greenwashing en het aanbieden van misleidende kortingen.

REORGANISATIE

ABN Amro schrap 70 banen in duurzaamheidsteam, inclusief het hoofd

Door een onzer redacteuren
AMSTERDAM

ABN Amro wil 70 medewerkers van zijn 400 mensen tellende duurzaamheidsteam gaan ontslaan. Dat meldt het FD, dat de reorganisatieplannen heeft ingezien. Vooral bij de afdeling die verantwoordelijk is voor duurzaamheidsrapportages worden banen geschrapt. Ook *chief sustainability officer* Solange Rouschop moet vertrekken.

„We hadden een brede waaier van duurzaamheidsactiviteiten. Te breed”, zegt een woordvoerder van de bank tegen het FD. „Daardoor waren mensen op verschillende plekken binnen de bank met hetzelfde bezig. Dat gaan we nu strak-

ker coördineren.” In een intranet-bericht dat is ingezien door NRC noemt ABN Amro het een „verschuiving” waarbij de focus niet meer op „brede kennis en expertise” ligt, maar op initiatieven die dichter bij de klanten staan. Duur-

ABN Amro moet minder kosten maken en meer rendement opleveren

zaamheidsrapporten maken plaats voor het helpen van hypotheekklanten met het energiezuiniger maken van hun huis.

De dit jaar aangetreden bestuursvoorzitter Marguerite Bérard wil dat de bank minder kosten maakt en meer rendement gaat opleveren. Eind deze maand zal er meer duidelijkheid komen over hoe ze dat wil doen: dan presenteert Bérard haar plannen voor de komende jaren aan de aandeelhouders. Duidelijk is wel dat de bank nog verder wil gaan „optimaliseren” en „versimpelen”, ook bij andere afdelingen. Het is niet de eerste bezuiniging bij ABN Amro dit jaar. In april kondigde de bank al een stop aan op vacatures, contractverlengingen en externe inhuur. Getroffen medewerkers kregen dit niet allemaal persoonlijk te horen voordat de maatregel op het intranet kwam te staan.

Overleden

Dag lieve Siet, mam en superoma

Sigrid Weijland - Houwen

Leeuwarden 17 november 1933 Havelte 1 november 2025

*kleurrijk en vol levenslust
35 jaar gelukkig met Herman*

Tineke & Tjebbe
Corien & Roger
Wim & Judith
kleinkinderen en achterkleinkinderen

Het afscheid is zaterdag 8 november.
Correspondentie via
contact@omega-uitvaartzorg.nl

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Blijde berichten
nrcadverteren.nl/familieberichten

Ontdek de mooiste cadeaus

KOFFIETAFELBOEK - GELIMITEERDE EDITIE

Rijks, Masters of the Golden Age

- › Hommage aan de meesters van de Gouden Eeuw
- › Monumentaal kunstboek, inclusief op maat gemaakte boekenstandaard
- › Genummerd en gesigneerd door Marcel Wanders, wereldwijd 2500 stuks
- › 450 pagina's | 35 kg | afmetingen 70 x 50 cm

Nog maar enkele exemplaren beschikbaar

Adviesprijs 9.500,-
6.500,-

KOFFIETAFELBOEK

Rijks, Masters of the Golden Age

- › Gouden Eeuw meesterwerken uitgegroot in detail
- › Koffietafelboek met dezelfde rijke inhoud als de gelimiteerde editie
- › 596 pagina's | 5 kilogram | afmetingen 34 x 25 cm

Adviesprijs 130,-
109,-

KOFFIETAFELBOEK & KOOKBOEK

Proeven van Frankrijk

Adviesprijs 59,99
49,99

- › Culinaire ode aan Frankrijk, prachtig geïllustreerd
- › Duik in de rijke wereld van de Franse keuken
- › Met 375 smaakmakende recepten

KOFFIETAFELBOEK

150 jaar Nederlandse Scheepvaartaffiches

Adviesprijs 79,50
59,50

- › Rijke visuele geschiedenis van de scheepvaart
- › Meer dan 400 unieke scheepvaartaffiches
- › Groot formaat, monumentale verzameluitgave

KOFFIETAFELBOEK

Iconic Classic Cars

Adviesprijs 59,99
49,99

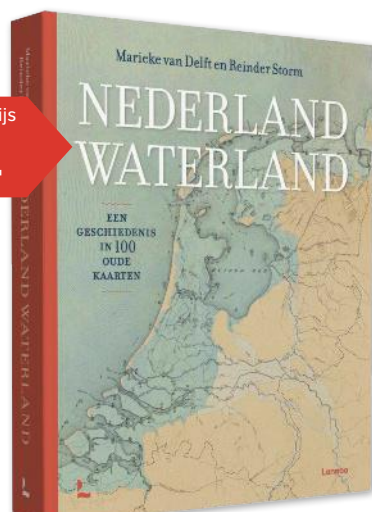

- › Adembenemend koffietafelboek voor auto liefhebbers
- › Ontdek de mooiste en zeldzaamste klassieke auto's
- › Groot formaat met 240 pagina's, Engelstalig

KOFFIETAFELBOEK

Nederland Waterland

Adviesprijs 79,-
59,-

- › Luxueus kaartenboek
- › De geschiedenis van Nederland in 100 oude kaarten
- › Prachtige illustraties in groot formaat

KOFFIETAFELBOEK

Between the Sea & the Sky

Adviesprijs 125,-
100,-

- › Fotografie van wereldberoemde fotograaf Jimmy Nelson
- › 528 pagina's vol unieke beelden en verhalen uit Nederland
- › Inclusief kaartenet t.w.v. 10,-

Bekijk alle cadeaus online nrcwebwinkel.nl/cadeaus

DE GELIJKMAKER

De man die vrouwensport transformeert

Lang stond Alexis Ohanian bekend als de oprichter van Reddit. Maar door miljoeneninvesteringen groeit zijn invloed in meerdere vrouwensporten.

Danielle Pinedo is sportredacteur bij NRC. In De Gelijkmaker doet ze wekelijks verslag van haar persoonlijke zoektocht naar de positie van vrouwen in de topsport.

Sommige mensen kennen Alexis Ohanian als medeoprichter van de sociale nieuwssite Reddit. Anderen als echtgenoot van tenniscoon Serena Williams. Maar de Amerikaan geniet ook steeds meer bekendheid als investeerder in vrouwen-sport.

De afgelopen jaren volgde ik Ohanian (42) met een half oog, omdat hij in de schaduw stond van die andere grootinvesteerder in vrouwen-sport: Michele Kang. Dat staat hij voor mijn gevoel nog steeds, al is hij met een inhaalspurt bezig. Na de afgelopen jaren miljoenen in voetbal en atletiek te hebben gestoken, kreeg hij onlangs interesse voor volleybal. Wat drijft hem en hoe gaat hij te werk?

Vrouwensport wordt steeds belangrijker en lucratiever, weet Ohanian, die op zijn 23ste multimiljonair werd met de verkoop van Reddit. Kijk maar naar zijn vrouw, die een vermogen van 260 miljoen euro vergaarde, waaronder zo'n 82 miljoen aan prijzengeld. Williams vormt, ook zakelijk, een bron van inspiratie. En hij voor haar.

De twee kennen elkaar sinds 2015, en doen, ook los van elkaar, goede zaken. Williams bezit een aantal bedrijven en investeerde in meerdere sportclubs, waaronder twee vrouwenbasketbalclubs. Als Ohanian zijn tanden in een nieuw project zet, geeft ze hem graag een zetje. Zo zat ze afgelopen zomer met hem en dochter Olympia (8) in de royal box op Wembley, nadat hij 10 procent van de aandelen van Chelsea Women had gekocht, wat hem een plek in de raad van bestuur van Chelsea Women opleverde.

Die plek is voor hem belangrijk, omdat hij eerder een inschattingfout maakte bij een investering in een andere profvoetbalclub: Angel City in Los Angeles. Dat vertelde Ohanian vorige week in een veelbesproken interview met

het Amerikaanse *Front office sports*. Samen met actrice Natalie Portman, durfkapitalist Kara Nortman en ondernemer Julie Uhrman richtte hij Angel City in 2020 op. Naar eigen zeggen gaf hij driekwart van het aandelenkapitaal 'gratis' aan hen, net als posities in het bestuur. Hij liep risico, zei hij, terwijl zij over het beleid gingen. Dat leidde tot geruzie en een zoektocht naar nieuwe eigenaren. „Ik pakte het aan zoals bij start-ups”, zei hij. „Dat werkt goed in de techwereld, maar in de sport is dat een dom idee.”

In het afgelopen decennium investeerde Ohanian in tientallen bedrijven. Het zakenblad *Forbes* riep hem meerdere keren uit tot een van de meest invloedrijke jonge mensen in de technodustrie. Maar aan Angel City bewaart hij geen goede herinneringen, blijkt uit het interview met *Front office sports*. De professionele Amerikaanse vrouwenvoetbalcompetitie NWSL zag hem als aanspreekpunt voor alles wat er rond het team gebeurde, maar Portman, Nortman en Uhrman vormen het gezicht van de club. De zoektocht naar nieuwe eigenaren eindigde vorig

Echtgenote Serena Williams geeft Alexis Ohanian graag een zetje

jaar in een recorddeal van 216 miljoen euro met echtpaar Willow Bay (journalist) en Bob Iger (Disney-topman).

De ongelukkige gang van zaken bij Angel City heeft Ohanian niet ontmoedigd bij zijn missie vrouwensport naar een hoger plan te tillen, en daar zelf een graantje van mee te pikken. Vorige maand werd bekend dat hij met zijn bedrijf Seven Seven Six de eigendomsgroep gaat leiden van een nieuw professioneel volleybalteam in Los Angeles, dat in 2027 debuteert in het Amerikaanse profvolleybal. Vrouwenvolleybal spreekt hem aan, zei hij tegen *The Athletic*, „omdat er geen door mannen gedomineerde tegenhanger is”, en „volleybalsters al een grote en betrokken fanschare hebben”.

Een slimme zet, want net als het vrouwenbasketbal (waarin Williams dus investeert) is het vrouwenvolleybal in de VS aan een gestage opmars bezig. In seizoen 2023-2024 beoefenden bijna een half miljoen meisjes de sport op mid-

delbare scholen: een record. Wedstrijden tussen universiteiten doen het goed op de Amerikaanse televisie. Zo keken eind vorig jaar op ESPN 1,4 miljoen mensen naar een duel tussen Penn State en Nebraska.

Maar wat Ohanian in de vrouwenatletiek doet, valt nog het meest op. Volgens hem krijgt die sport buiten de Olympische Spelen om veel te weinig aandacht. Terwijl er zo veel te halen valt, vindt hij, want in 45 seconden kun je een heel verhaal vertellen. En dus lanceerde hij vorig jaar Athlos, „het meest lonende evenement voor vrouwelijke atleten ooit”. Lonend in de zin dat ze hun kunsten kunnen vertonen voor een groot publiek, in een mooie setting, met veel media-aandacht, maar ook omdat ze goed betaald krijgen.

Vorige maand werd Athlos voor de tweede keer georganiseerd, in New York. Op het programma stonden onder meer verspringen en de 100, 400 en 800 meter. De wedstrijden werden deels in een sportstadion in Manhattan gehouden en deels op het beroemde Times Square. Zo'n drie miljoen kijkers volgden het evenement via X, YouTube, ESPN en sportzender DAZN. Er werd een rode loper voor deelnemers uitgerold, die bij een *glam squad*, een team van visagisten en stylisten, terecht konden. Zangeres Ciara gaf na afloop een concert.

Over de prijzenpot - zo'n 575.000 euro - werd nog lang nagepraat. Tara Davis-Woodhall, olympisch kampioen verspringen in Parijs, verdiende meer dan een halve ton met haar sprong van 7,13 meter. Brittany Brown streek met het winnen van de 100 en 200 meter in totaal een ton op. Vooraf had de organisatie laten weten dat wie een wereldrecord verbrak, ruim twee ton ontving. Dat laatste gebeurde niet.

Athlos trekt aansprekende namen, wordt door miljoenen kijkers gevolgd, en geeft sportvrouwen waar ze lang naar hebben gesnakt. „Ohanian begrijpt hoe je met geld geschiedenis schrijft”, aldus zakenblad *Forbes*. Maar er klinkt ook kritiek. Laten de deelnemers zich niet te veel door geld leiden? Gaan de traditionele atletiekkampioenschappen zo niet kopje onder? En: waarom alleen vrouwen?

Ohanian zal het een zorg zijn. Sinds zijn eerste investering in vrouwensport, bewaart hij de smalende reacties op sociale media, van mensen die vinden dat hij zijn geld weggooit. Bij financiële mijlpalen tagt hij hen in zijn berichten. „Bedankt voor je motivatie.”

Commentaar

OORLOG IN OEKRAÏNE

Nederland mag niet aan Russische oorlog tegen Oekraïne wennen

Op sommige plekken in Nederland kom je ze nog wel eens tegen: Oekraïense vlaggen, veelal kort na de grootschalige Russische invasie in 2022 opgehangen ter morele ondersteuning van de veertig miljoen vreedzame Oekraïners die plotseling onder vuur lagen. Maar wie goed kijkt ziet dat veel van die blauwgele vlaggen inmiddels gerafeld zijn, en van kleur verschoten, onder invloed van weer en wind - en van de tijd.

Wat een kleine vier jaar geleden nog ondenkbaar was, lijkt langzaam maar zeker toch te gebeuren: veel Nederlanders raken gewend aan het feit dat op twee uur vliegen van Schiphol, in het hart van Europa, de hevigste oorlog woedt die het continent sinds de Tweede Wereldoorlog heeft gezien.

Dat Rusland dagelijks en routinematig miljoenen Oekraïners aanvalt met een ijzingwekkend arsenaal aan vernietigingswapens, is echter verre van normaal. Nederland, heel Europa, mag niet normaliseren en accepteren dat deze Russische agressie, met al zijn oorlogsmisdaden, voortwoekert. Alleen al in de afgelopen zeven dagen bestookte het regime van Vladimir Poetin Oekraïne met bijna vijftienhonderd aanvalsdrones, twaalfhonderd zware vliegtuigbommen en ruim zeventig hightech-raketten.

Moskou heeft naar schatting zevenhonderdduizend Russische soldaten actief in de bezette delen van Oekraïne, die langs een frontlijn van ruim

De Oekraïners houden de oorlog nu nog op afstand, maar er is geen garantie dat zij dat volhouden

twaalfhonderd kilometer dagelijks aanvallen uitvoeren. Niet alleen op Oekraïense fronttroepen, zoals bij Pokrovsk in de Donbas, waar hele steden van de kaart zijn geveegd. Aanvallen met langeafstandsdrones en raketten treffen elke dag ook burgers op honderden kilometers van het front: hun huizen, scholen, speeltuinen, ziekenhuizen en de energiecentrales die hen in de winter maanden warm zouden moeten houden.

De enige reden voor deze orgie van geweld is dat de Oekraïners burenen zijn van Rusland, een falende staat geleid door een gewetenloze dictator. Oekraïne vormde geen enkele bedreiging voor de Russen, behalve dat Poetin geen welvarende democratieën in zijn directe nabijheid duldt. Die zouden zijn eigen onderdrukte onderdanen op verkeerde ideeën kunnen brengen.

Nederland en de andere Europese bondgenoten van Oekraïne zijn de afgelopen jaren niet in staat gebleken om Rusland van zijn oorlogskoers af te krijgen, integendeel. Bij elke afslag kiest het Kremlin tot nu toe voor verdere escalatie en nog meer geweld.

Europa kan hier militair onvoldoende tegenoverstellen, maar dat betekent niet dat het de tragische ontwikkelingen in Oekraïne maar moet accepteren. De overlevingsoorlog die Oekraïne voert, is van strategisch belang voor heel Europa. Het zou naïef zijn te denken dat de Russische agressie ophoudt aan de Oekraïense grens.

De afgelopen maanden werd het publieke debat in Nederland gedomineerd door voornamelijk binnenlandse onderwerpen. Dat is begrijpelijk in de aanloop naar de verkiezingen, maar nu die voorbij zijn, is het raadzaam de blik weer eens naar buiten te richten. Daar gebeurt te veel om weg te stoppen in een bureaulade met 'onbeheersbare zaken'.

Een succesvol Oekraïens antwoord op de Russische agressie is ook in het belang van de veiligheid van Nederland. De Oekraïners houden de oorlog nu nog op afstand, dankzij persoonlijke offers van ongekende proporties, maar er is geen garantie dat zij dat volhouden. Of de Russen tot stoppen worden gedwongen bepalen de bondgenoten van Kyiv grotendeels zelf. Ook Nederlanders moeten zich dat blijven realiseren.

De klimaatdraai die Bill Gates heeft gemaakt, is gevaarlijk en misleidend

Bill Gates' verschuiving van klimaatmitigatie naar focus op het menselijke welzijn is gestoeld op een valse tegenstelling, schrijft *Behnam Taebi*.

Aan de vooravond van COP30 publiceert Bill Gates een gevaarlijk misleidend essay, waarin hij aangeeft zijn aandacht en financiële steun te verleggen van klimaatmitigatie, oftewel het reduceren van emissiegassen, naar het menselijke welzijn: armoede- en ziektebestrijding. „Ik laat de temperatuur 0,1 graad stijgen om van malaria af te komen”, zei hij tegen journalisten naar aanleiding van zijn essay. Innovatie pakt het klimaatprobleem al genoeg aan, vindt Gates, waarbij hij wijst naar de gerealiseerde emissiereductie van de afgelopen tien jaar (sinds het akkoord van Parijs in 2015).

Deze redenering slaat de plank mis. Het presenteert een valse tegenstelling tussen klimaatverandering enerzijds en armoede en gezondheid anderzijds. Maar die zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Droogte, overstromingen en weerextremen komen het hardst aan op plaatsen waar de minste bescherming is. Denk aan orkaan Melissa, die afgelopen

week door de Cariben raasde en grote schade aanrichtte in onder andere Jamaica en Haïti. Verder beperkt klimaatverandering de toegang tot levensbehoeftes zoals zoet water en daarmee ook voedsel op plaatsen waar beide al schaars zijn. Het leidt ook tot onmiskenbaar grote gezondheidseffecten, evenals een toename van infectieziektes zoals malaria. Klimaatverandering vergroot de ongelijkheid in de wereld; de meest kwetsbare groepen gaan er het snelst op achteruit.

Deze misleidende tegenstelling is overigens helemaal niet nieuw. Afgelopen twintig jaar hebben klimaatceptici verschillende varianten van deze tegenstelling gepresenteerd. Gates is overigens allesbehalve klimaatontkenner - dat wordt duidelijk in zijn lange memo - maar zijn afgezaagde retoriek komt wel uit die oude doos. 'Wat maakt een tiende graad meer of minder uit', dat hebben we al zo vaak gehoord. De gezondheids- en veiligheidseffecten die daarmee gepaard gaan, maken wel degelijk uit.

Het blinde vertrouwen dat Gates in innovatie stelt, is overigens opmerkelijk. Innovatie is

Overstromingen in Jamaica na orkaan Melissa.
FOTO: RICARDO MAKY/AFP

inderdaad een belangrijke pijler in de strijd tegen klimaatverandering, maar het is geen wondermiddel tegen alle gevolgen ervan. Er bestaat geen innovatie om gletsjers te laten aangroeiën, de zeespiegel te laten dalen of de oceanen weer te laten afkoelen. Ondertussen zetten de onomkeerbare gevolgen van klimaatverandering door.

En, innovatie gebeurt niet in het luchtledige; onderzoek en ontwikkeling ten behoeve van innovatie hebben beleid, sturing en financiering nodig. De innovatie die heeft geleid tot kostenreducties in zonne-energie is bijvoorbeeld grotendeels mogelijk gemaakt door overheidsbeleid. Met innovatie bedoelt Gates overigens klimaatadaptatie, noodzakelijke aanpassingen vanwege de klimaatverandering. Maar adaptatie zonder mitigatie, vermindering, is dwelen met de kraan open. Als je minder doet aan mitigatie, draai je de kraan nog verder open en hoop je dat de dweil het goed genoeg doet.

Het blinde vertrouwen dat Gates in innovatie stelt, is overigens opmerkelijk

Behnam Taebi is hoogleraar Energie- en Klimaatethiek en directeur van het Climate Safety & Security center aan TU Delft. Hij is tevens lid van de Wetenschappelijke Klimaatraad.

RUBEN L. OPPENHEIMER

Al liegend begint Trump wellicht een nieuwe kernwapenwedloop

Donald Trumps aankondiging dat de VS weer kernproeven gaan uitvoeren, stond bol van de fouten en leugens, schrijft *Ko Colijn*.

In een berichtje op zijn eigen socialemediaplatform Truth Social liet Donald Trump vorige week weten dat hij opdracht heeft gegeven tot hervatting van de Amerikaanse kernproeven. Het zogeheten alomtvattend kernstopverdrag (CTBT), dat een compleet verbod op nucleaire tests behelst, is al 29 jaar oud maar nooit formeel van kracht geworden, omdat het (ook in de VS) formeel op ratificatie wacht. Toch heeft met uitzondering van Noord-Korea elke kernmacht een proefverbod in acht genomen.

In het giftige tijdperk tussen 1945 en begin jaren negentig voerden landen met kernwapens ruim tweeduizend proefexplosies uit. De Verenigde Staten deden dat bijvoorbeeld op eilanden in de Stille Oceaan, waarvan de bevolking werd gedeporteerd en waarvan sommige nog altijd onbewoonbaar zijn. Daarna bleef het gelukkig stil.

Trump's aankondiging mag dus gerust schokkend worden genoemd. Weer een pijler onder het stelsel van wapenbeheersing weggeslagen. Nederland was in 2002 nota bene medeoprichter van de organisatie Friends of the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, die ernaar streeft dat het verdrag daadwerkelijk van kracht wordt. Desondanks bleef het bij ons ooverdovend stil, vermoedelijk vanwege de verkiezingen. Maar er mag best een Haagse wenkbrauw worden opgetrokken. Zijn we liever 'friend' van Trump dan van het CTBT? Het bericht waarin Trump zijn aan-

kondiging deed, stond ook nog eens bol van de fouten en onzin. Trump zegt dat hij het Pentagon opdracht heeft gegeven de proeven „onmiddellijk” te hervatten. Trump beweert dat de VS „meer kernwapens hebben dan elk ander land”. Hij zei dat het nodig is omdat andere landen dat ook doen. Dat is onwaar en onduidelijk. Om te beginnen heeft Rusland iets meer atoomwapens dan de VS. Daarnaast kan een test onmogelijk onmiddellijk plaatsvinden - ook niet binnen 1 à 1,5 jaar. Verder vallen de atoombommen niet onder het ministerie van Defensie (sinds kort omgedoopt tot *Department of War*) maar onder het ministerie van Energie. Trump kan hervatting van de testen niet zomaar per decreet verordonnen, maar moet er eerst toestemming en veel geld van het Congres voor krijgen.

Voorzover bekend heeft geen ander land een proefprogramma. Trump reageert misschien op twee Russische tests met een nieuwe, door kernenergie aangedreven raket en met een door kernenergie aangedreven onderwater-drone. Eng, maar niet onoverkomelijk en beslist niet geladen met een kernkop. Zulke oefeningen doen andere landen trouwens ook: onlangs nog vlogen tijdens de oefening Steadfast Noon Nederlandse F-35's samen met NAVO-bondgenoten met namaak-atoombommen boven ons land.

Trump schreef ook dat het Amerikaanse kernwapensarsenaal in zijn eerste presidentstermijn (2017-2021) is gemoderniseerd. Daarbij vertelde hij

niet dat het begin van die modernisering al onder Obama was gemaakt. Laboratoriumproeven (zogenoemde subkritische tests, waarbij geen kernexplosie plaatsvindt) waren bovendien nooit verboden en hebben de VS geen windeieren gelegd.

Deskundigen zeggen dat hervatting van 'echte' atoomproeven de VS weinig extra's zou opleveren, maar andere landen wel. Rusland, China, India en Pakistan kunnen Trumps besluit aangrijpen om nu ook hun kernproeven te hervatten. Een nieuwe wapenwedloop zou dan het gevolg zijn.

Kandidaat-locatie voor nieuwe kernproeven is de woestijn van Nevada. Een uurtje ten noorden van Las Vegas, de gokstad die zich in de Koude Oorlog toide met de titel Atomic City. De stad was toen een magneet voor toeristen. Je kon er in de plaatselijke horeca atoombiertjes bestellen, vrouwen dosten zich uit in badpakken met paddenstoelwolven erop.

De bredere conclusie kan niet anders zijn dan dat Trump heel slecht geïnformeerd is (of wil zijn), op basis daarvan onverstandige besluiten neemt, en niet alleen tegenstanders maar ook bondgenoten meesleept in riskante avonturen. Een land als Nederland, dat prat gaat op een voortrekkersrol in het discours over nonproliferatie, moet hiertegen sterk protesten.

Ko Colijn is emeritus hoogleraar Internationale betrekkingen en mondiale veiligheid aan de Erasmus Universiteit.

IN HET MIDDEN

1	2	3	4		5		6	7	8	9	10
	11				12	13		14			
15							16				
	17				18		19		20		
21				22				23			
24	25	26		27				28	29	30	
31			32			33					
34				35				36			
37						38					

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Ouderwetse onesie 6. __ Prinsen (1942-2025) 11. 'O sole __' 12. Tripmiddel 14. Willy en __ 15. Zo kan een fles gemaakt worden 16. Gigant 17. __ Speedwagon, rockband 18. Lappen 20. ' __ köning', lied van Schubert 24. Onvruchtbaar 27. ' __ is foul and foul is __' (Macbeth) 28. Kan je een olifant van maken 31. Feestelijk baksel 33. Omspoelen de aardbol 34. __ Sassen, kinderboekenschrijfster 35. Wetenschappelijk instituut 36. Alcoholische drank 37. Crawford of New-man 38. Frank __, voetbalcommentator

Verticaal: 2. Pijltjesschieter 3. __ Rodgers 4. Bijbelse plaats 5. Zit in de cel 7. Spaans goud 8. __ wapper 9. Dat haar zit wel goed 10. Uitvinder waar sommige mensen zich tegenwoordig voor schamen 13. Speelplaats 16. Hoofdonderdeel 19. Polo en Bakker (of Imelda) 21. Zorgt in Utrecht voor problemen 22. Mondprobleempje 23. Ex-pop 25. __ politiepet 26. Duitse schrijversfamilie 29. Samenwerkingsverband 30. Belgische stad 32. Past voor ijsje of slag

Oplossing puzzel 3 november. Horizontaal: 1. MOORMAN 6. HOOP 10. DOEG 11. ADORNO 13. EVENAAR 16. ORGEL 17. SOHO 24. RIOT 25. LOCKE 28. RECLAME 32. KLAVER 33. ROER 34. TASK 35. TORNADO Verticaal: 1. MOE 2. ODE 3. RONDE 4. MEA 5. AGASSI 6. HOR 7. ORGIE 8. ONE 9. POLIS 12. DOOM 14. VER 15. ROTOR 18. HETERO 19. BALKT 20. INCA'S 21. FREE 22. MALEN 23. RUM 26. OLA 27. KVK 29. COR 30. ARA 31. ECO In het midden: BRIEFSTEMMERS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
MARJOLEINE DE VOS

FOTO ANADOLU/GETTY IMAGES

Kleineringsmacht

Dat ze misschien ook door zo veel mensen met instemming gelezen werd omdat ze niet voortdurend van die alomvattende lege woorden gebruikte, zei Christien Brinkgreve tijdens een interviewmiddag in Groningen, maar juist woorden als ‘kleineringsmacht’. Dat woord trof me. Het is een macht die menigeen wel kent uit ondervinding: je meerderen op het werk, de leraar op school - oh ik zie hem nóg, de natuurkundeleraar die toen ik een fout maakte in mijn beurt voor het bord honend zei ‘Jij wordt nooit een goede verpleegster’, ten overstaan van de hele klas. Ik was zo bang voor hem en zijn kleinerende opmerkingen dat ik het natuurkundeboek nauwelijks meer open durfde te doen, wat het natuurlijk allemaal niet beter maakte.

Ook in intiemere relaties speelt die macht een rol. Ouders hebben die macht, vrienden soms ook, geliefden.

Brinkgreve geeft een angstaanjagend voorbeeld in haar boek *Beladen huis* dat gaat over de ontsparing van haar huwelijk en over de rol waar ze onbedoeld en ongewild in terecht kwam en waarvan ze zich afvraagt, nu haar man overleden is, waarom ze het zo deed. De kleinering waar ik op doel vindt, nota bene, aan het sterfbed plaats van de steeds met A. aangeduide man, waar Brinkgreve en een vriendin zitten een paar weken voor zijn dood. Er ontstaat een gesprek over de vriendin van een van hun zonen, die A. ‘wel erg ambitieus’ vindt. Waar hij niets op tegen heeft, hoor, ‘als het maar niet ten koste gaat van man en kinderen’. Brinkgreve vraagt of hij op haar doelt? Hij zegt: ‘Maak jezelf toch niet altijd groter dan je bent.’

Vooral dat ‘altijd’, dat impliceert dat je weinig voorstelt, maar daar zelf anders over schijnt te denken.

Waarom blijft een zelfstandige en ontwikkelde vrouw die heel goed voor zichzelf kan zorgen bij een man die haar (ook, want dat is natuurlijk niet het hele verhaal) kleineert? Brinkgreve zelf geeft als verklaring dat ze

voor hem wilde zorgen, dat ze dacht dat hij het alleen niet zou redden - de reddingsfantasieën waar meer mensen, vooral vrouwen naar het schijnt, last van hebben. Maar er moet nóg iets zijn.

In *The Guardian* las ik een hoofdstuk uit het boek van Virginia Giuffre, die vanaf haar zeventiende door Jeffrey Epstein en zijn compaan Ghislaine Maxwell is misbruikt. Giuffre beschrijft daarin de eerste keer dat ze bij Epstein thuis komt, hoe haar kleren worden uitgetrokken en hoe Maxwell en Epstein haar uitlechten om haar kinderachtige ondergoed met hartjes: ‘Wat schattig!’. Dan schrijft ze: „Veel jonge vrouwen, ik ook, hebben kritiek gehad op het feit dat we terug gingen naar Epsteins hol zelfs toen we wisten wat hij van ons wilde. Hoe kun je klagen dat je misbruikt bent, vroegen sommigen, als je zo

Waarom blijft een zelfstandige vrouw bij een man die haar kleineert?

gemakkelijk weg had kunnen blijven?” Het is een vraag die ze ook zichzelf stelt en ze beantwoordt hem met een beroep op haar verleden waarin ze al zo vaak was gekleineerd en ook was misbruikt, net als de meeste van die andere meisjes voor zover ze weet. Epstein en Maxwell hadden een neus voor zulke makkelijk te manipuleren meisjes.

Er is zeker veel te verklaren vanuit iemands verleden. Maar het woord ‘macht’ in kleineringsmacht gaat over meer dan het vermogen om iemand te kleineren, het staat ook voor de macht zelf die zo iemand over een ander heeft, juist dóór die te kleineren. Dat werkt verlammend, en het gevoel van eigenwaarde, nodig om je te redden, verdwijnt erdoor. Het verlangen om het goed te doen in de ogen van de machtige groeit juist. En dan blijf of ga je dus niet weg.

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

REGENBOOGAKKOORD

Op de dag dat zeven partijen het Regenboogakkoord ondertekenen, verschijnt er toevalligerwijs een dubbele regenboog boven de Zoutkeetsgracht. Veel Amsterdammers blijven even staan om een foto te maken van dit bijzondere natuurverschijnsel. Een man op een scooter spreekt ons aan: „Ik ben bij beide kanten geweest, maar helaas, er is niets te vinden.”

Fleurance van Muiswinkel

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		8		9		2		
			1		6			3
5					1			
	9					7		
			9		3			4
7				2		1		9
			5			8		
	6				8			

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzi.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com

Rechts: de oplossing van gisteren.

5	9	4	8	3	7	1	6	2
7	1	3	9	6	2	4	5	8
2	6	8	4	5	1	7	9	3
9	7	2	5	4	3	6	8	1
8	3	6	7	1	9	5	2	4
4	5	1	6	2	8	3	7	9
3	4	7	2	8	6	9	1	5
1	8	9	3	7	5	2	4	6
6	2	5	1	9	4	8	3	7

De 17de-eeuw in miniatuur

'THUISGEVOEL' ONDERWERP
VAN TENTOONSTELLINGEN RIJKS
EN REMBRANDTHUIS

PAGINA C2-3

Poppenhuis van Petronella Oortman (detail), Amsterdam, ca. 1686–1710. Amsterdam, Rijksmuseum.

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

Demonstratie van Grootouders voor het Klimaat, in 'Medialogica'. BEELD HUMAN

Uit de hand lopende protesten? Beeldvorming

Demonstraties lopen vaak totaal uit de hand, als we de nieuwsprogramma's mogen geloven, en daarom vindt een deel van de politiek dat het demonstratierecht moet worden ingeperkt. *Medialogica* (NPO 2) onderzocht of dit ergens op slaat. Nee hoor, het is „feitenvrij geklets“, zo rekende journalist Bart de Koning voor. Er zijn tegenwoordig weliswaar veel meer demonstraties, maar in slechts 3 procent van de gevallen wordt daarin de wet overtreden. En bij slechts één op de duizend demonstraties wordt geweld gebruikt. Klein bier vergeleken bij bijvoorbeeld het wekelijkse voetbalgeweld.

Waar komt het beeld van de uit de hand lopende protesten vandaan? Dat komt, zo legt Giselle van Cann van NOS Nieuws uit, door dat het journaal alleen interesse heeft als het misgaat. Goed nieuws is geen nieuws. Nieuwsmedia richten zich op wat afwijkt. Als de trein veilig is aangekomen, zo legt de hoofdredacteur uit, dan meldt zij dat niet. Als hij ontspoort, dan haalt hij het *Achtuurjournaal*.

De klimaatactivisten van Extinction Rebellion weten hoe nieuwsmedia werken en overtreden daarom bewust de wet, zo zeggen ze in *Medialogica*. Als de politie ze niet zou wegslepen, dan kwamen ze niet in het nieuws. Het programma toont grimmige beelden van brandende politieauto's, het waterkanon dat water spuit tegen de ruggen van activisten, en zet die beelden af tegen een ontroerende demonstratie van Grootouders voor het Klimaat. Je snapt het meteen: grimmig spektakel verkoopt, schattig dansende ouderen veel minder. Ook zien we een protest bij het NOS-gebouw. De NOS maakte geen nieuwsitem van deze demonstratie omdat ze te klein was en te ordentelijk verliep. *De Telegraaf* sprak echter van „gewelddreiging“, het „belagen“ van journalisten, en „een spoor van vernielingen“. Onderzoeker Merel Driessen van de Erasmus Universiteit noemt dit de *securitisation* van activisme. Niet de doelen van demonstraties worden besproken, maar hoe hinderlijk ze zijn, en dat ze de veiligheid zouden bedreigen.

Misschien moet *Medialogica* eens onderzoeken hoe de televisie verslag deed van de verkiezingen. Ging dat goed? De aandacht was overweldigend, er waren zeer veel debatten. De grotere partijen kregen alle ruimte om hun verhaal over het voetlicht te krijgen.

Maar werd de kiezer voldoende voorgelicht? De nieuwsprogramma's gaven goed weer waar de politici het over wilden hebben, maar hadden ze hier niet meer tegenin moeten sturen? Wat ik miste is dat presentatoren en gespreksleiders politici tegenspraken als ze onzin verkondigden of haat zaaiden. Wat ik miste is dat ze de echte problemen aankaartten. Neem nu de opmars van radicaal-rechts, zoals Rosan Smits die beschrijft in haar verontrustende nieuwe boek *Dit is fascisme*. Die werd op tv nauwelijks benoemd. De PVV verloor weliswaar elf zetels, maar het radicaal-rechte blok neemt nog steeds één derde van de Kamer in. JA21 maakt kans op regeringsdeelname, voormalig PVV-minister Fleur Agema werd tafeldame bij *Pauw & De Wit*. Radicaal-rechts werd deze campagne door de televisie steeds verder genormaliseerd.

PVV-leider Wilders werd tijdens de debatten weliswaar stevig aangepakt, maar alleen omdat hij een ruziemaker en een wegloper is. Hij werd nauwelijks op zijn ondemocratische ideeën aangesproken. JA21-leider Eerdmans, die vrijwel hetzelfde gedachtegoed uitdraagt, werd niet lastiggevallen want die gedroeg zich netjes. Meeregeren hoeft Wilders niet eens want andere partijen hebben zijn ideeën overgenomen. Inbeuken op migranten en grondrechten, zoals het demonstratierecht, zijn algemeen geworden. De tv-debatten en de nieuwsprogramma's gingen daarin mee. Alle nieuwsprogramma's? Nee, één bleef dapper weerstand bieden. *Nieuwsuur* had wederom een serie interviews met lijsttrekkers waarin die werden overhoord over de inconsistenties in hun verkiezingsprogramma's. Vrijwel alle lijsttrekkers liepen in een uitvoering geresearchte en zorgvuldig geplande hinderlaag. Of het helpt, is een tweede.

Wilfred Takken

BEELDENDE KUNST

Poppenhuizen tonen hoe we in de 17de eeuw 'thuis' beleefden

Twee tentoonstellingen in het Amsterdamse Rijksmuseum en in het Rembrandthuis belichten het thuisgevoel in de 17de-eeuwse Nederlanden – en dat van hedendaagse ontheemden.

Bram de Klerck

AMSTERDAM

Oost west, thuis best“, zo vertaalde Roemer Vischer in 1614 de opmerking van de schildpad uit een fabel van de Griekse dichter Aesopos. Het dier sprak deze, in het Nederlands geveulegeld geworden woorden, uit als excuus voor zijn afwezigheid bij een feest van oppergod Jupiter. Die maakte zich daar zo kwaad over dat hij het reptiel opzadelde met een schild, zodat de schildpad weliswaar altijd thuis zou zijn, maar ook zijn huis voor altijd met zich mee moest torsen. De expositie *Thuis in de 17de eeuw* in het Rijksmuseum verwijst naar de fabel omdat die iets zegt over het behaaglijke gevoel dat de eigen woning kan oproepen, soms zelfs zodanig dat de bewoner er soms het liefst helemaal niet weg zou gaan.

‘Thuis’ roept dan ook associaties op met een eigen plek, met vertrouwde bezigheden en dierbare personen. De voorwerpen die daarbij horen vormen de kern van de instructieve tentoonstelling. Aesopos' schildpad met zijn huis op de rug, sluit echter ook aan bij de ervaring van mensen die, vrijwillig of niet, huis en haard hebben verlaten. Zij zoeken voor zichzelf een nieuw thuis, en zullen vaak een beeld van het oude met zich meedragen. Museum het Rembrandthuis – gevestigd in

een reconstructie van een 17de-eeuws Amsterdams woonhuis waar-naar de Rijksmuseumexpositie regelmatig verwijst – wijdt ook een kleine expositie aan het ‘thuisgevoel’, zoals dat op een minder vanzelfsprekende manier een rol speelt in werk van een dozijn hedendaagse kunstenaars.

Indringend bijvoorbeeld is een aantal bladen van Foundland Collective. Op verzoek van dit kunstenaars-duo tekenden vluchtelingen uit Syrië plattegronden van de huizen die ze achterlieten, compleet met ingetekend meubilair, de vleugelpiano in de hoek en – door schetsjes van hun vruchten – de bomen en planten op de patio. Sommige vertrekken dragen het opschrift *destroyed*; van wat er verder nog over is van hun huizen, hebben deze ontheemden waarschijnlijk geen idee.

Ook in twee schilderijen door Arjan van Helmond (1971) zit een zeker ongemak in de ogenschijnlijke geborgenheid: uit de lakens van een prominent weergegeven bed piept nog net het gezicht van een slapend meisje. Het blijkt de dochter van de kunstenaar; de werken verwijzen naar de periode waarin het gezin vanwege de oorlog in Libanon hals-overkop dat land en dus zijn thuis moest ontvluchten.

Welke gevoelens het concept ‘thuis’ zo'n driehonderd jaar eerder in de Nederlanden opriep, is moeilijker te zeggen, al zal het vast niet heel anders zijn geweest dan modernere opvattingen. Ook in de 17de eeuw

Poppenhuis van Petronella Oortman (detail), Amsterdam, ca. 1686-1710. Amsterdam, Rijksmuseum. FOTO'S RIJKSMEUSEM

leefden gezinnen of alleenstaanden al dan niet met personeel in grote of kleine huizen, waar het huishouden min of meer geordend verliep en waar werd geslapen, gegeten, gewerkt, gevreeën, gebaard en gestorven.

Er zijn veel voorwerpen bewaard gebleven die daarvan getuigen, van kostbare kunstwerken en luxe goederen, tot goedkopere gebruiksvoorwerpen en zelfs spullen die ooit als afval in de beerput terecht kwamen.

Ze zijn door (kunst)historici, antropologen en archeologen afzonderlijk bestudeerd en worden als op zichzelf staande objecten in musea getoond. Nu heeft het Rijksmuseum er een ex-

positie van gemaakt om te laten zien hoe „het dagelijks leven er nu echt uitzag in de tijd van Rembrandt, Vermeer en Jan Steen“.

Welgestelde Petronella's

Het is nauwelijks verbazingwekkend dat getrouwheid van toenmalige uitbeelden van huishoudens slechts een relatieve waarde heeft. Natuurlijk geven de beroemde poppenhuizen van welgestelde dames als Petronella Oortman en Petronella Dunois, nu blikvangers in de tentoonstelling, een prachtig beeld van de indeling van laat-17de-eeuwse patriciërshuizen, met miniatuurversies van meubels, wanddecoraties en andere

voorwerpen, tot de bezems in de schoonaakkast en de wijnflessen in de voorraadkelder aan toe. Maar het blijven ideaalbeelden van de huizen van de elite. Eigentijdse schilderijen van interieurs tonen doorgaans eerder de virtuositeit van de schilder in het weergeven van perspectiefconstructies of kostbare materialen dan de werkelijke situatie.

Betrouwbaardere informatie komt uit geschreven bronnen, zoals boedelinventarissen, correspondenties en huishoudboekjes. De voortreffelijke en informatieve publicatie bij deze expositie, onder redactie van Rijksmuseumconservator Sara van Dijk, geeft een beeld van het toenma-

lige huishouden, met een vanzelfsprekende aandacht voor de centrale rol die vrouwen daarin speelden. Op basis van de voorwerpen die daarmee in verband kunnen worden gebracht reconstrueert de expositie de verschillende activiteiten zoals ze grofweg in de loop van een dag plaatsvonden.

Bijna vanzelfsprekend ligt de nadruk op de hogere stand, omdat uit die kringen nu eenmaal meer materiaal bewaard is gebleven. Toch slaagt de tentoonstelling erin een algemener beeld te schetsen. Eenvoudige voorwerpen zoals goedkoop aardewerk of seriëmatig gedrukte prenten kunnen immers even illustratief zijn

Het poppenhuis van Petronella Oortman, Amsterdam, ca. 1686-1710. Te zien in het Rijksmuseum. FOTO RIJKSMEUSEM

Thuis, in het Rembrandthuis FOTO AAD HOOGENDOORN

als verijnd zilverwerk of kostbaar textiel. De vormgeving van de expositie draagt hieraan bij. Theatermaker en beeldend kunstenaar Steef de Jong (1983) ontwierp kartonnen decors van bijvoorbeeld een haard en een bedstee, maar ook een openstaande kast, van ongeveer de afmetingen van een poppenhuis als dat van de Petronella's. Opvallend genoeg past daarin een reconstructie van de volledige inboedel zoals die is gedocumenteerd van een vertegenwoordiger van het arme deel van de bevolking, ene Thomas Hendriks. Hij bezat wel, onder meer, een „bedde en peluwe“, een „koeperen kettel“, en „drie steenen coppies“, maar had

niet eens een stoel om op te zitten. Hoe thuis hij zich voelde in zijn ongetwijfeld bescheiden onderkomen, met die schamele bezittingen, vermeldt de historie niet.

Recensie Beeldende kunst

Thuis in de zeventiende eeuw is t/m 11/1 te zien in het Rijksmuseum, Amsterdam. Info: rijksmuseum.nl ●●●●●

Thuis. *Het thuisgevoel in hedendaagse kunst* is t/m 4/1 te zien in Museum Rembrandthuis, Amsterdam. Info: rembrandthuis.nl ●●●○●

NECROLOGIE MARINA YEE (1958-2025) MODEONTWERPER

Extreem lange mouwen, asymmetrische

Modeontwerper Marina Yee was de mysterieuze van de ‘Zes van Antwerpen’. Een groot deel van haar leven werkte ze vooral achter de schermen. Op 1 november overleed ze.

Milou van Rossum

AMSTERDAM

De ‘Zes van Antwerpen’ worden ze, bijna veertig jaar na dato, nog altijd genoemd: Walter Van Bei-

rendonck, Dirk Bikkembergs, Ann Demeulemeester, Dries Van Noten, Dirk Van Saene en Marina Yee. Zes jonge Belgische ontwerpers die zich in 1986 presenteerden op de modebeurs in Londen en daar zoveel indruk maakten dat ze, in ieder geval in naam, voorgoed met elkaar verbonden zouden blijven. Voor allemaal was die beurs de start van een eigen, succesvol modemerik - behalve voor Marina Yee. Zij werkte vooral achter de schermen als modeontwerper, maakte theaterkostuums en beeldende kunst en gaf les aan modestudenten. Maar Yee, die zaterdag op 67-jarige leeftijd overleed, werd

nooit vergeten. Ze was de mysterieuze zesde, de ontwerper die ‘verdween’.

De in 1958 in Antwerpen geboren Yee – haar achternaam komt van haar Chinese grootvader – stond al jong bekend om haar tekentalent en haar unieke gevoel voor stijl. Nadat ze samen met Martin Margiela, met wie ze later een relatie zou krijgen, in het Nederlandse maandblad *Avenue* een artikel had gelezen over de modeopleiding aan de Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen, besloten ze er allebei te gaan studeren. Toen Margiela midden jaren tachtig naar Parijs verhuisde om daar te gaan

Marina Yee in haar atelier in 2003. FOTO MARLEEN DANIELS/AFP

revers: modeontwerper Marina Yee had een uniek stijlgevoel

werken, ging Yee met hem mee. Maar ze bleef er niet lang: al in 1988 keerde ze terug naar België, de ambitie van een eigen merk had ze toen losgelaten. Van die beslissing om te stoppen heeft ze later veel spijt gehad, vertelde ze in 2022 in *Weekend Knack*. „Ik had echt het gevoel van: ik heb de trein gemist. [...] Maar ik zat heel slecht in mijn vel toen. Ik kon niet omgaan met de druk van de winkels, de business, de grootschaligheid van alles.“

Toch een eigen modelabel

In 2018 begon ze alsnog met een eigen modelabel. De eigenaar van een

Japanse winkel had in modemuseum MoMu in Antwerpen een pop gezien met een outfit van haar – nagemaakt in miniatuur – en bestelde handgemaakte stukken bij haar, vaak gemaakt van vintage kleding. In 2022 lanceerde ze een nieuw merk, M.Y. Collection: draagbare, tijdloze kleding met bijzondere details: een trui met extreem lange mouwen die over een jasje kunnen worden geslagen, een iets te korte jeans met dubbele omslag, een jas met een asymmetrische revers. Iedere collectie bestond uit slechts een beperkt aantal ontwerpen. „De angst is bijna helemaal weg“, zei ze in *Weekend Knack*.

„Maar ik voel een grote onrust, want ik heb nog veel te doen.“

Dirk Bikkembergs was de eerste die zijn merk verkocht, gevolgd door Ann Demeulemeester en Dries Van Noten. Dirk Van Saene stopte met zijn kleinschalige label en werd keramist. Zo waren Walter Van Beirendonck en zelfbenoemd laاتبloeier Yee uiteindelijk de laatsten van de Zes met een eigen modemerik.

Vorig jaar werd bij Yee kanker vastgesteld, maar ze bleef ontwerpen, tot het laatste moment. Op basis van haar schetsen zet haar zakenpartner Rafael Adriaenssens haar merk voort.

Onheilspellend gevecht van mens versus machine

CLUB GUY & RONI
In *Bad Nature* meten twaalf dansers hun krachten met natuur en technologie in een post-apocalyptisch kolkend landschap. De uitkomst stelt niet gerust.

Francine van der Wiel
AMERSFOORT

Het programmaleeflet omschrijft *Bad Nature* adequaat: de nieuwe voorstelling van Club Guy & Roni is een *dansinstallatie*. Meer dan ooit lijken vormgeving en soundscape het eindresultaat evenzeer te bepalen als de choreografie. Alles in het interactieve concept grijpt in elkaar. Niet voor niets ontvingen Guy Weizman en Roni Haver daags voor de première van *Bad Nature* de Gouden Zwaan, de oeuvreprijs van de VSCD, als waardering voor de kleur die zij aan het Nederlandse danspalet hebben toegevoegd door hun compromisloze keuze voor interdisciplinair werken.

Na eerdere internationale coproducties in de serie *The Human Odyssey* werken Weizman en Haver nu samen met dansers en choreografen van de Australasian Dance Collective. Een oorsplijtende ‘prelude’ van sounddesigner Boris Acket (die ook licht en toneelbeeld ontwierp) kondigt de komst van de drie percussio-

Scène uit de voorstelling ‘Bad Nature’ door Club Guy & Roni. FOTO ANDREAS ETTER

nisten van HIIT aan. In kostuums met hoed en voile lijken ze op zwartgeblakerde imkers. Terwijl 49 lampjes tegelijkertijd twinkelen als sterren en rijzen en dalen als de raadselachtige controlelampjes van een computerserver, zetten zij zich aan hun ritmische arbeid. In de beklemmende klankwereld van woodblocks, stalen platen en andere per-

cussiewerktuigen klinken nu en dan vage natuurgeluiden door. De twaalf dansers doemen op uit een postapocalyptische mist. Als verdoolde wezens waren zij rond, in hun bewegingen (en hun kostuums van Maison de Faux) even menselijk als dierlijk, met dezelfde neiging tot afwisselend vechten, vluchten, spelen en zorgen. Onder een transparant

hemeldoek klitten ze samen, vormen sculpturale tableaux, waaiëren uit. Ze snakken naar contact, maar deinen terug voor aanraking. Als het doek als een transparant membraan neerdaalt, werpen ze zich angstig op de vloer, om zich voorzichtig weer op te richten.

Door de bewegingen van het doek is hun leefruimte in constante trans-

formatie; soms een woeste stormlucht of een kolkende zee, dan weer een landschap met pinkelende lichtjes. Het spel van licht en hemeldoek is oogstrelend, zodanig zelfs dat het de aandacht voor de dansers wat afleidt. In hun aandeel onderscheiden een paar bloedmooië, kleiner bezette fragmenten zich van de minder opmerkelijke groepschoreografieën – misschien gevolg van vier choreografen aan het roer (naast Weizman en Haver ook de Australische Amy Hollingsworth en Jack Lister).

Vooral in het middendeel wordt ongeneeerd geëpateerd met licht, geluid en toneelbeeld. Al die pracht en prikkeling wordt wel wat dun uitgesmeerd. Als ten slotte een strijd op leven en dood wordt uitgevochten tussen natuur (een vrouw met enorme albatrosvleugels) en machine (een verrijdbare spot op een grote zwaaiarm) veert de aandacht echter weer op. Zeker als dat grote, technologische oog de blik verplaatst van het zieltogende dier op het toneel naar de toeschouwer in de zaal. Kunnen de dansers, kan de mens dit monster nog onder controle houden? *Bad Nature* schildert het epische gevecht van de mensheid in het technologische tijdperk. Aangrijpend en onheilspellend.

Recensie Dans

Bad Nature van Club Guy & Roni i.s.m. Australasian Dance Collective en HIIT. Gezien 1/11, Amersfoort. Tournee nog t/m 13/12. Info: clubguyandroni.nl ●●●●○

Kiki Schippers in ‘Praktische bezwaren’. FOTO STUDIO JAAP REEDIJK

iets te voelen van wat comedy opwindend en boeiend kan maken: het gevoel te kijken naar iemand die losjes iets uit de mouw schuift. Het is echter te merken dat dit bij Schippers ook daadwerkelijk deels zo is, waardoor een ander noodzakelijk ingrediënt ontbreekt. Ze heeft nauwelijks iets verrassends te melden over de nieuwe politieke realiteit. Dus zoekt ze veel het gesprek met de zaal op: „Hoe is de uitslag gevallen, Amster-

dam?” En wie moet de opvolger van Timmermans worden? De hieruit voortkomende interacties voelen meer als noodgreep dan pogingen tot oprecht contact. Zelf voelt ze wel voor Kati Piri als nieuwe vrouw van GL/PvdA, want Piri praat volgens Schippers zo leuk.

Stichtelijk én nonchalant

Helaas volgt een imitatie, een lot dat ook Femke Halsema, Lidewij de Vos

en (ex-)ministers Wiersma en Faber treft. Alleen is iemand nadoen net als het maken van grappen over uiterlijk – zeker in het geval van bekende politici – zelden interessant of grappig. Want zulke politici zijn al ontelbare malen vanuit allerlei hoeken en op diverse plekken bespot. Daaraan weet Schippers niets nieuws toe te voegen.

Schippers probeert te manoeuvreren tussen diepgang en luchtigheid,

beeldspraak en concreet, een stichtelijke en een nonchalante toon. Maar ze struikelt overal een beetje tussendoor. Ze begint over veel, van Markies de Sade en de trias politica tot Willem Elschot, maar maakt weinig verhalen bevredigend af. Haar eindconclusie over het collectief omarmen van het Nederlandse systeem waarin iederéén evenveel onmacht heeft, voelt een beetje als je schoen zetten voor Sinterklaas en er de volgende ochtend een mandarijn in vinden: je krijgt wel iets, maar had gehoopt op meer.

Praktische bezwaren is niet goed gelukt, maar Schippers’ leuke brutaal-onhandige podiumhouding maakt een beetje goed. Als ze ook zelf de draad meermaals even kwijt is, lost ze dat charmant op. En gelukkig wordt er door de meervoudig genomineerde (en enkelvoudig winnaar) van dé theaterlijdprijs ook gezongen. Hoogtepunten zijn een lied over ‘de hel dat ben je zelf’ en een duister, beklommend protestlied naar aanleiding van het lot van de vorig jaar in een strafkamp overleden Russische oppositieleider Navalny.

Recensie Cabaret

Kiki Schippers –Praktische bezwaren. Gezien: 01-11, De Kleine Komedie, Amsterdam. Info: www.kikischippers.nl ●●●○○

Eva Crutzen en Lindsay Zwaan in het tweede seizoen van ‘Bodem’. FOTO TOPKAPI/BNNVARA

Evi Verleije
AMSTERDAM

Het tweede seizoen van *Bodem*, de eigenzinnige tragikomedie geschreven en geregisseerd door Eva Crutzen (38), duikt dieper in het thema rouw. In het eerste seizoen verloor Cat – gespeeld door Crutzen – zichzelf nog in een destructieve levensstijl vol seks, drank, drugs en chaos. In seizoen twee probeert Cat rust te vinden. Ze doet een poging om het verlies van haar broer te verwerken en is begrafenisondernemer met een klant Cat niet alleen persoonlijk, maar ook professioneel met de dood.

Typerend voor *Bodem* is de mix aan genres en stijlen. Regelmatig neemt Cats fantasie haar leven over in een rappe afwisseling van dramatische scènes met scherpe sketches, dromerige zelfgeschreven liedjes en montages, alsof je per ongeluk MTV hebt aangeslingerd in plaats van de NPO. Wanneer Cat de knappe Sunny ontmoet tijdens een voorgesprek voor een begrafenis, trekt Cat hem aan zijn stropdas door het gangpad terwijl het nummer ‘Sunny’ van Bobby Hebb aanzwelt. Tussen de kerkbankjes verschijnen dansers die al zwaaiend het scherm overnemen. De groep – inclusief Cat en Sunny – danst strak in het pak tot een extatische climax.

Altijd is daar de vraag: is dit een product van Cats levendige beeldingskracht of een van de zoveel bizarre gebeurtenissen in haar leven? „Soms is de realiteit nog gekker dan de fantasie”, vertelt Crutzen tegen NRC.

Mix van genres

Ze kiest daarom bewust voor een mengeling van genres en stijlen om de leefwereld van Cat voelbaar te maken. „Ik vind het leuk om het publiek voortdurend een beetje uit te blijven dagen en te *teasen*. Ik vind het spannend als iets schuurt, als je even niet weet waar je aan toe bent. Dat je verrast wordt, of overvallen, en daardoor geraakt. Daar hou ik zelf ook van dus dat probeer ik ook te bereiken met wat ik maak.”

Toen ze studeerde aan de Frank Sanders Akademie, de opleiding voor musical en muziektheater, kon Crutzen niet kiezen tussen dans, acteren en zang. Daarna maakte ze veel theater en speelde in onder andere het satirische programma *Promenade*. Ze merkte tijdens het maken van een televisiebewerking van haar theaterprogramma *Opslaan Als* hoeveel vrijheid je hebt als je niet meer alleen op het toneel staat: „Eerst zit je in een lied, daarna in een zwaardere, emotionele scène – en dan ineens volgt er weer iets grappigs. Dat contrast vond ik fijn, en dat heb ik voortgezet. Daarin zoek ik graag de grens op. Maar het moet wel echt zijn.”

Daarom is het belangrijk dat Bo-

Crutzen en Meral Polat. FOTO TOPKAPI/BNNVARA

Eva Crutzen kiest voor een mengeling van stijlen om de leefwereld van haar personage te tonen. FOTO LIN WOLDENDORP

INTERVIEW EVA CRUTZEN REGISSEUR EN ACTRICE

In het tweede seizoen gaat ‘Bodem’ nog dieper

Het tweede seizoen van ‘Bodem’ is alles wat het eerste seizoen was, maar dan méér. De veelgeprezen serie van Eva Crutzen gaat over grote thema’s als liefde, verlies en familie. „Ik heb soms dat mijn fantasie met me aan de haal gaat.”

dem 2 een goede balans van drama en komedie is. Crutzen houdt dat nauwlettend in de gaten: „In aflevering zes zitten best veel grote dramatische gebeurtenissen. Daar moet iets tegenover staan.” Op-schudden, noemt Crutzen dat. Dat is misschien onwennig voor Nederlandse kijkers, die het gewend zijn series te zien die doordrenkt zijn van realisme, maar volgens Crutzen staat Cats belevingswereld dichterbij de realiteit dan je denkt.

„Misschien herken je het wel. Ik heb soms dat mijn fantasie met me aan de haal gaat.” vertelt Crutzen. Zo zit Cat voor haar eerste gesprek als begrafenisondernemer met een klant terwijl ze hoort hoe haar zusje Sally boven seks heeft. De persoon tegenover haar hoort niks, maar voor Cat wordt het geluid steeds luider en luider tot Sally met bed en partner door het plafond stort. „En het mooie aan televisie is dat je dat ook kan laten zien.”

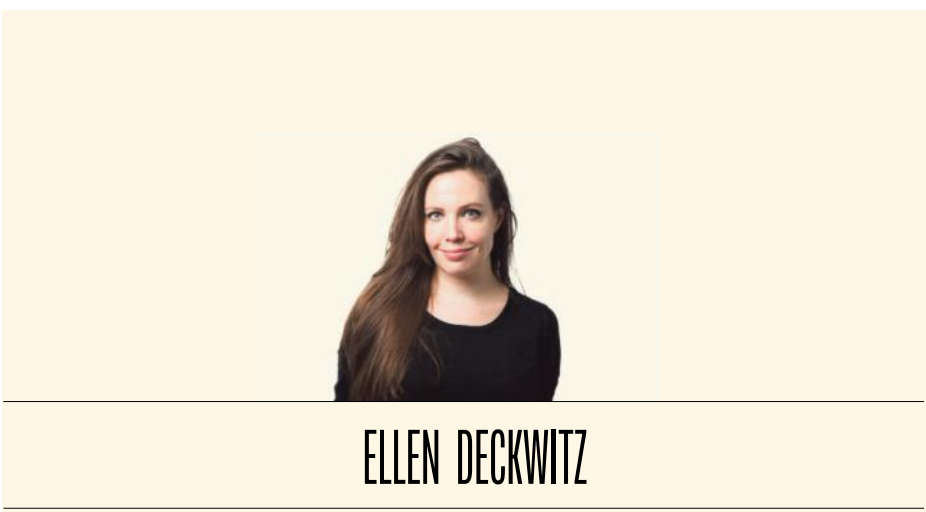
Even heel ongemakkelijk

In *Bodem 2* heeft haar eigen voice-over plaatsgemaakt voor die van haar broer. Crutzen: „Ik wilde hem een rol geven, zonder flashbacks, dus het werd zijn stem. Je leert hem en hun band daardoor kennen. Het helpt Cat in de serie om met het verlies om te gaan. Ze weet dat ze die stem zelf is, maar het gaat om het inzicht dat dat niet uitmaakt. Dat het belangrijk is dat je iets vindt dat werkt voor jou.”

Humor helpt, vindt Crutzen. „Daarom zijn bijvoorbeeld dingen die misgaan op een begrafenis welkom. Bij een dramatische scène is het juist fijn als het even heel ongemakkelijk wordt. Daardoor krijg je de ruimte om op adem te komen.”

Crutzen vindt het moeilijk grote uitspraken te doen over het televisielandschap van Nederland, maar denkt wel dat de uitholling van de NPO het jonge makers nog moeilijker gaat maken om risico’s te nemen en dingen uit te proberen. „Bij de NPO krijg je ruimte om je te ontwikkelen. Het mag een beetje vreemdend zijn, en vernieuwend. Het is belangrijk dat dat blijft bestaan.” Ze wil zelf vooral dat het publiek iets voelt, maakt niet uit wat. „Of je het nu heel grappig vindt, even door elkaar geschud wordt, een spiegel voorgehouden krijgt, of kunt verdwijnen. Als je maar iets hebt ervaren.”

Tijdens het Nederlandse Filmfestival afgelopen september ontving Crutzen twee prijzen in één week, een Gouden Kalf voor de regie van *Bodem 2* en de Zilveren Krulstaart voor beste scenario. Er wordt nu gewerkt aan een *making off* van het tweede seizoen en tijdens een interview in *Lubach* werd gehint naar een plan voor een derde seizoen en een film. Crutzen: „Het plan is nu vooral om even bij te komen. Na *Bodem 1* ben ik meteen doorgegaan met dit nieuwe seizoen. Voordat de trein weer vertrekt wil ik graag eerst tot stilstand komen. En me welovervogen weer met zien en zaligheid in het volgende storten.”

ELLEN DECKWITZ

Geen talent voor de toekomst

Terwijl Jetten woensdagavond als een soort Stach uit *Koning van Katoren* over het podium stuitte en jubelde dat het wél kon, bevond ik me op de verjaardag van mijn oudoom. Neef F., overtuigd SP'er, bekeek de exitpolls en was boos dat rechts zoveel stemmen had gekregen.

„Waar moet het heen met dit land als men steeds maar weer kiest voor partijen die de sterkeren laten kanibaliseren op de zwakkeren?!” bulderde hij, waarop het rechter deel van de familie meteen op haar achterste poten stond en ik maar wegsloop naar de keuken. Daar trof ik de jarige, die net zijn dagelijkse portie pillen uit de medicijnverdelers pulkte.

„Ze zullen me straks nog gescheiden moeten verwerken”, mompelde mijn oudoom (81) terwijl hij staarde naar de capsules in zijn hand. „Soms denk ik dat ik ze maar niet meer slik, ik ben mijn dochters al zo tot last.”

Mijn achternichten zorgen goed voor hem. Ze doen boodschappen, helpen hem met douchen, maken schoon, gaan mee naar de dokter als hij zich niet lekker voelt. En dat alles naast hun drukke banen en eigen gezinnen.

In de woonkamer werd geroepen over de woningcrisis, de oplopende staatsschuld en de remmende invloed van Europa. En net zoals bij de voorgaande verkiezingen had ook dit keer niemand het over die andere ongemakkelijke waarheid: hoe de vergrijzing de komende jaren nog een veel groter beroep zal doen op families, zeker nu steeds meer wijkverpleegkundigen vanwege overbelasting omvallen en het aantal bejaarden maar blijft toenemen.

Daar komt nog iets anders bij. Door gaans wordt mantelzorg gezien als een privékwestie, iets dat je binnen de familie regelt. Uit een recent onderzoek van het CBS bleek dat de mantelzorg in dit land veel vaker op het bord van vrouwelijke familieleden dan op dat van mannelijke komt. Hoe bejaarder of zieker de (schoon)ouders, hoe meer tijd ze kwijt zijn, en dat allemaal goeddeels onbezoldigd, op uiteraard de incidentele cadeaubon van de gemeente na.

‘In de politiek gaat het hier amper over. Geen gezellig onderwerp’

„Ja” zei mijn oudoom toen ik dit deelde, „Maar in de politiek gaat het hier amper over. Geen gezellig onderwerp. Ze hebben het in de kamer trouwens niet alleen te weinig over deze specifieke kloof tussen mannen en vrouwen, maar ook zien ze niet dat er voor de komende jaren qua ouderenzorg überhaupt nog veel te weinig op poten staat.”

„Drie keer raden wie daar straks het meeste last van gaan hebben”, mompelde ik. Mijn oudoom knikte en speelde wat met zijn medicijnverdelers.

„Veel politici lijken überhaupt geen enkel talent voor de toekomst te hebben”, zei hij ten slotte.

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

Advertentie

Hoe maak je duurzame keuzes op vakantie?

Heeft vegan worden écht zin?

Hoe kun je duurzaam schoonmaken?

Onze Slim Leven-gidsen helpen je verder

Ga naar nrc.nl/slimleven

OPGEVOED

Elke week legt *Annemiek Leclaire* een lezersvraag voor aan deskundigen.

Hoe beschermen we onze kinderen tegen online seksuele content?

Moeder: „We hebben drie jonge dochters. Een tijdje geleden vroeg die van negen of haar vader en ik wel eens aan een bepaald soort seks deden. Ze had er plaatjes van gezien online. We hebben toen een boek over seksuele voorlichting aangeschaft waar mijn partner en ik om de beurt uit voorlezen. Een paar dagen later trof ik haar huilend op haar kamer met de iPad in haar handen. Ze had ‘seksen’ ingetikt, en was geschrokken van wat ze gezien had. Hoe beschermen we onze dochters tegen deze content?”

ILLUSTRATIE MARTIEN TER VEEN

Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend. De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Filters plaatsen

Remco Pijpers: „Het internet barst van de fantastische plekken. Je kunt ronddwalen door het videoarchief van NASA, je eigen eregalerij samenstellen bij het Rijksmuseum, tv-beelden van vroeger bekijken bij Beeld en Geluid. Met de app SoortSafari van *Het Klokhuis* herken je dieren en planten in je buurt, en in het Sound Effect Archive van de *BBC* vind je vrij te gebruiken geluiden – handig voor als je met je klas een podcast wilt maken.”

„Maar tussen die plekken door stroomt een open riool. U kunt uw dochters daartegen beschermen door filters te installeren, bijvoorbeeld ‘Schermtijd’ op Apple-apparaten en ‘Family Link’ op Android. De app Chatlicense, een Nederlands product, is ook heel geschikt. Schadelijke inhoud wordt weggehouden terwijl digitale kwaliteit juist wordt ontsloten. Via Chatlicense worden kinderen bovendien op een speelse manier mediawijs gemaakt.”

„Seksuele opvoeding is ook internetopvoeding. Want hoe goed u er ook in slaagt ze bij het open riool weg te houden, het is niet ondenkbaar dat ze seksuele beelden toegestuurd krijgen als ze ouder worden. Of die toch gaan zoeken. Praat daar thuis over. Wat ze online tegenkomen is doorgaans niet hoe het in het echte leven gaat.”

„Overleg ook met school. Mogen kinderen via het internet overal bij? Krijgen ze les in mediawijsheid? Kinderen hebben er baat bij dat ouders en school eenzelfde online beleid voeren.”

Remco Pijpers is specialist onderwijs, jeugd en technologie bij Kennisnet. **Belle Barbé** is als pedagoog gespecialiseerd in seksuele vorming en auteur van 100 antwoorden bij seksuele opvoeding.

Instructies geven

Belle Barbé: „Goed dat u met een voorlichtingsboek bent begonnen, want kinderen van deze leeftijd hebben vaak al vragen over seksualiteit, ook als ze geen beelden online hebben gezien. Ze zijn de wereld aan het verkennen, en seks hoort daarbij. Ze zijn op die leeftijd vooral geïnteresseerd in het biologische aspect ervan.”

„Het is dus niet gek dat uw dochter online op zoek gaat naar informatie. Maar ook kinderen die er niet mee bezig zijn, krijgen ermee te maken. Ik hoorde over kinderen die ‘handboeien’ hadden ingetikt omdat ze ‘politietje’ wilden spelen, en na twee klikken op een sekssite terecht kwamen. Wanneer kinderen die beelden niet snappen, kunnen ze die als agressief ervaren. Dat verklaart waarschijnlijk de schrik bij uw dochter.”

„Alleen filters plaatsen is niet genoeg. Vóór kinderen toegang op het internet krijgen, spreek je door wat ze kunnen doen als ze beelden zien waarvan ze schrikken. Hoe klik je weg? Naar wie ga je toe om dat te vertellen? Het valt me op dat ouders in de fysieke wereld heel voorzichtig zijn met kinderen, terwijl ze voor de online wereld nauwelijks instructies meegeven.”

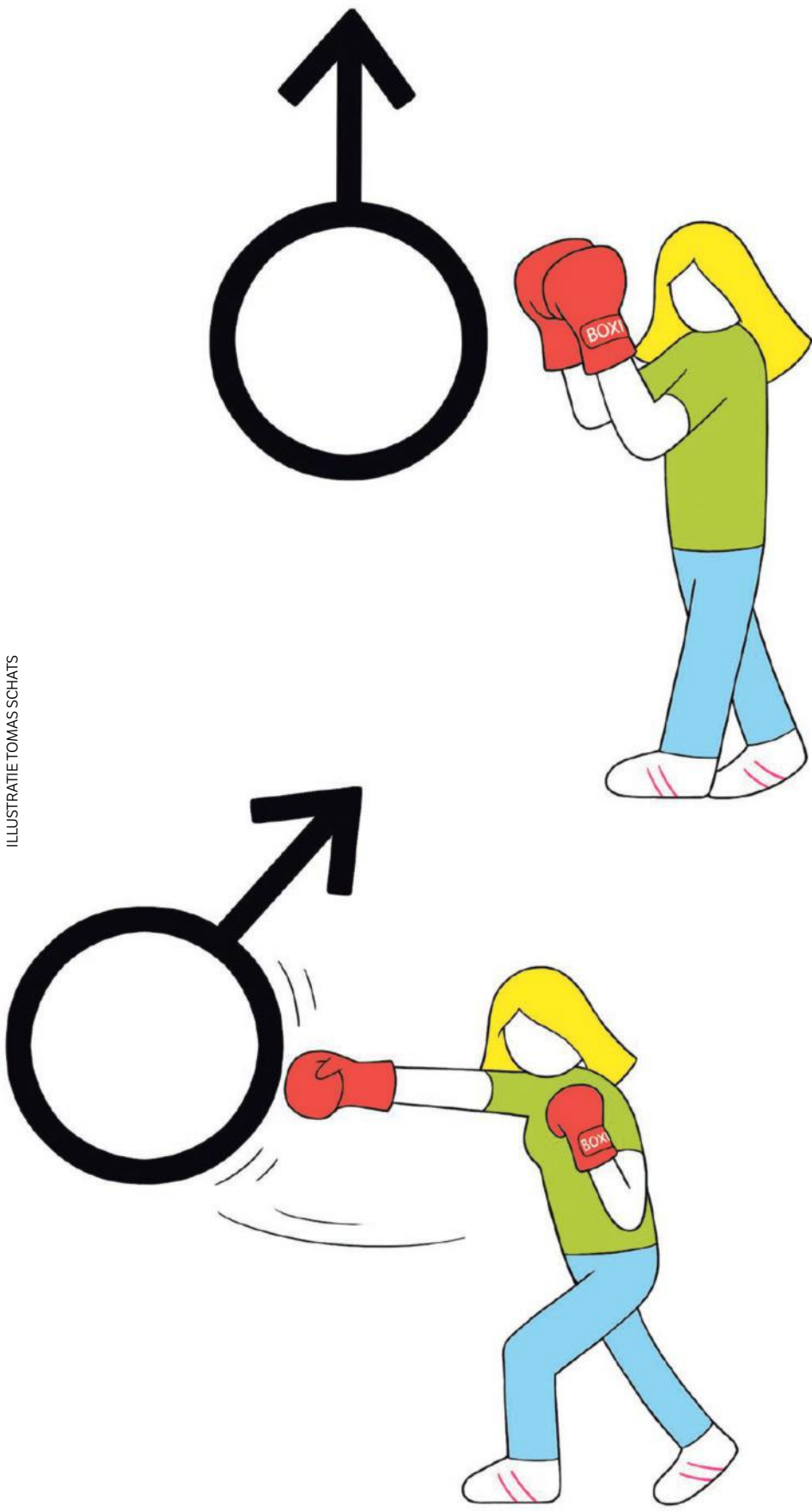
„Wat fijn dat uw dochter met deze vragen gewoon naar u toe komt. Plaats wat ze gezien heeft in een volwassen context. Zeg: ‘Die beelden zijn niet voor jouw leeftijd gemaakt, dat zijn dingen die volwassenen soms doen.’”

„Knoop aan tafel regelmatig het gesprek aan over het online leven van uw dochters, bijvoorbeeld door te vragen: ‘Wat is het gekste dat jullie gezien hebben deze week?’”

Minder salaris voor hetzelfde werk. Menstruaties. Dagelijks seksisme. „Hoe ga je daar in vredesnaam mee om”, vroeg een vrouw aan Japke-d. Bouma. „Ik ben vaak zó boos op mannen!”

Japke-d. denkt mee

ILLUSTRATIE TOMAS SCHAYS

Waarom ik mannen soms haat. En wat dan helpt

Afgelopen week kwam er na m’n theatershow een vrouw naar me toe die me met droevige ogen aankeek en zei: „Ik ben vaak zó ontzettend boos op mannen!”

Oef. Dacht ik. Welkom bij de club. Marco Borsato, de moord op Lisa, seksisme op het werk. Maar ook die klote menstruaties. De buikpijn. Dat je kinderen uit je lijf moet persen. Dat je tien keer harder moet werken om even serieus genomen te worden als mannen. Maar dat je dan nog steeds 10 tot 15 procent minder verdient. En als je dan éindelijk wat meer rust krijgt, krijg je wéér een hormonale renovatie. Alsof je opnieuw zwemles moet nemen om door te kunnen naar het volgende badje. „Vrouwen hebben het zó veel zwaarder dan mannen!”, zei ze. „Hoe moet ik daar nou mee omgaan? Ik trek het soms niet meer!”

Poehee.

Probeer het je andersom eens voor te stellen. Dat een man zou zeggen: ‘Ik ben zó boos op vrouwen!’ Het huis zou te klein zijn, en terecht. Maar eerlijk? Ik hoor dit dus vaker. Vrouwen die zeggen dat ze mannen haten. En nóg eerlijker? Ik denk het zelf ook wel eens. Niet verder vertellen.

Afgelopen week nog. Toen kreeg ik na afloop van een lezing een voormalig senior partner van een advocatenkantoor voor m’n kiezen. Die doodserius stond te oren dat vrouwen (alle vrouwen dus, hè) „drie dagen per maand handelingsonbekwaam zijn door hun menstruatie”.

Wait. Whut?!

Op zo’n moment denk ik echt: ‘alle mannen zijn klootzakken’. Maar meestal zakt dat wel weer. Na een kwartier. En denk ik: deze haat slaat natuurlijk nergens op. Tuurlijk, sommige mannen maken het me soms verrekste moeilijk met hun misplaatste patriarchale *swagger*, maar de meeste andere mannen zijn gewoon heel erg leuk. En geweldig.

Zoals die andere man. De dag na de huilstruik met z’n menstruatieverhaal alweer. Die man kwam naar me toe, en werd emotioneel. Over z’n dochters, en al die andere vrouwen op de wereld. Hoe hij zich schaamt over al die mannen die vrouwen het leven zuur maken. Dat helpt enorm.

Ouder worden helpt ook. Omdat je dan langzaamaan steeds minder wordt lastiggevallen, als oud wijf. Maar ook omdat je de zaken dan breder ziet. Want mannen hebben het óók zwaar. De maatschappelijke druk, dat je altijd moet presteren en kostwinner moet zijn. Dat je als vader op het schoolplein genegeerd wordt. Dat je precies moet weten hoe je met vrouwen omgaat, terwijl je dat nooit geleerd is.

Een vriendin zei: „Mannen leren dat ze niet mogen huilen, maar ‘een man’ moeten zijn. Dat ze niet soft mogen zijn, ‘maar een man moeten zijn’. Ze leren dat ze alles mogen zijn, behalve wijven. Hoe denk je dan dat ze daarna over vrouwen denken?”

Besef ook dat mannen zich écht niet kunnen inleven in wat vrouwen meemaken, omdat ze het nooit zelf ervaren. Veel mannen denken dat je één, twee keer per jaar als vrouw wat seksisme om je oren krijgt. Ze hebben geen idee dat dat een voortdurende stroom is, van de koffieauto-maat tot in je mailbox, zeker als je je mooie hoofdje boven het maaiveld uitsteekt.

Leg het dus uit, hoe rot er soms door mannen gedaan wordt, in plaats van boos te worden. Niet omdat het moet, maar omdat het werkt. Ja, het is soms om gék van te worden, het geduld dat je moet opbrengen, maar anders klappen ze dicht. Blijf. Rustig. Complimentjes geven. Daar gaan ze ‘heel goed op’, zei een vriendin. En als dat niet werkt, haal er dan een andere man bij, die het al snapt. Dan luisteren ze meteen!

En bedenk: mannen zijn óók bang voor enge mannen, hè. Net als wij. We verwachten dat mannen sterk zijn, en andere mannen op hun seksistische gedrag aanspreken, maar dat is voor hen natuurlijk net zo doodeng als het voor ons is, misschien nog wel enger! Omdat ze dan als ‘verraders’ worden gezien.

Maar de beste tip die ik voor mannenhaters heb is toch wel: zorg dat je mannenvrienden krijgt! Echt. Zoals het andersom ook heel goed voor mannen is om vrouwen als vrienden te hebben.

Zeker, het is heerlijk om af en toe aan je vriendinnen ‘*all men are trash*’-memes’ door te sturen. Maar als je als vrouw rustig met een paar mannen een pastaatje eet, en ik weet het, ik voel me nu net Job Cohen, maar zo is het wel: dan krijg je begrip voor elkaar. Dan hoor je waar ze mee worstelen. Wat er van ze verwacht wordt. Wat ze niet durven zeggen. Wat ze verkeerd doen. Wat ze proberen. En dat ze soms ook denken: ‘ik wil het beter doen, maar ik weet niet hoe’. Wat ik ook bedoel: omring je met de goede mannen.

Er zijn er genoeg.

Heb je een vraag van de week, taboe, of ‘kwestie’ voor deze rubriek? Mail dan naar japkeddenktmee@nrc.nl

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**, E: sales@nrc.nl, W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**, E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar *NRC* te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●●

●●●●○

●●●○○

●●○○○

●●○○○

●○○○○

buitengewoon

zeer goed

goed

matig

zwak

Weekdeals

ONZE FAVORIETEN

BEDDINGHOUSE

Warme flanellen dekbedovertrekset

- Hoogwaardige kwaliteit; geborsteld katoen flanel
- Voelt heerlijk zacht aan en houdt je lekker warm
- Verkrijgbaar in verschillende kleuren en dessins
- Bekijk alle bedtextiel van Beddinghouse online

ADVIESPRIJS VANAF ~~69,95~~
39,95

ADVIESPRIJS VANAF ~~79,95~~
39,95

BEKIJK ALLES VAN BEDDINGHOUSE ONLINE

Tot **50%** korting

VINCE DESIGN

Eetkamerstoelen - set van 2

ADVIESPRIJS ~~399,95~~
169,95

GEMAAKT VAN BOUCLÉ IN 3 VERSCHILLENDE KLEUREN

- Met een modern chromen frame en zitting van luxe bouclé stof
- Past in vele verschillende soorten interieurs
- Verkrijgbaar in 3 trendy kleuren

58% korting

REVO

SuperCD geluidssysteem

ADVIESPRIJS ~~649,00~~
499,00

GESCHIKT VOOR CD'S, BLUETOOTH, DAB+, FM EN INTERNETRADIO

- Muzieksysteem van walnoot en geanodiseerde aluminium
- Dubbel alarm met slaapfunctie en snoozefunctie
- Dubbele 3,5-inch BMR-luidsprekerdrivers 40W; rijk aan bas, helderheid en detail

23% korting

TRAVELIN'

3-in-1 dames- en herenparka's

ADVIESPRIJS ~~299,95~~
119,95

MET LOSSE BINNEN- EN BUITENJAS

- Veelzijdig te dragen, alleen de buitenjas, binnenjas of samen voor ultieme warmte
- Water- en winddicht, ademend en met volledig getapete naden
- 2-way rits met klittenband en drukknopen, verstelbare manchetten en capuchon

60% korting

TEN CATE

Donzen 4-seizoenen dekbed

ADVIESPRIJS VANAF ~~439,95~~
169,99

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDONS

- Warm dekbed met 2 losse delen voor de zomer en winter die samen te combineren zijn
- Dons geeft goede warmte-isolatie en vochtregulatie
- Met luchtige tijk van extra sterk en zacht katoen

Tot **61%** korting

